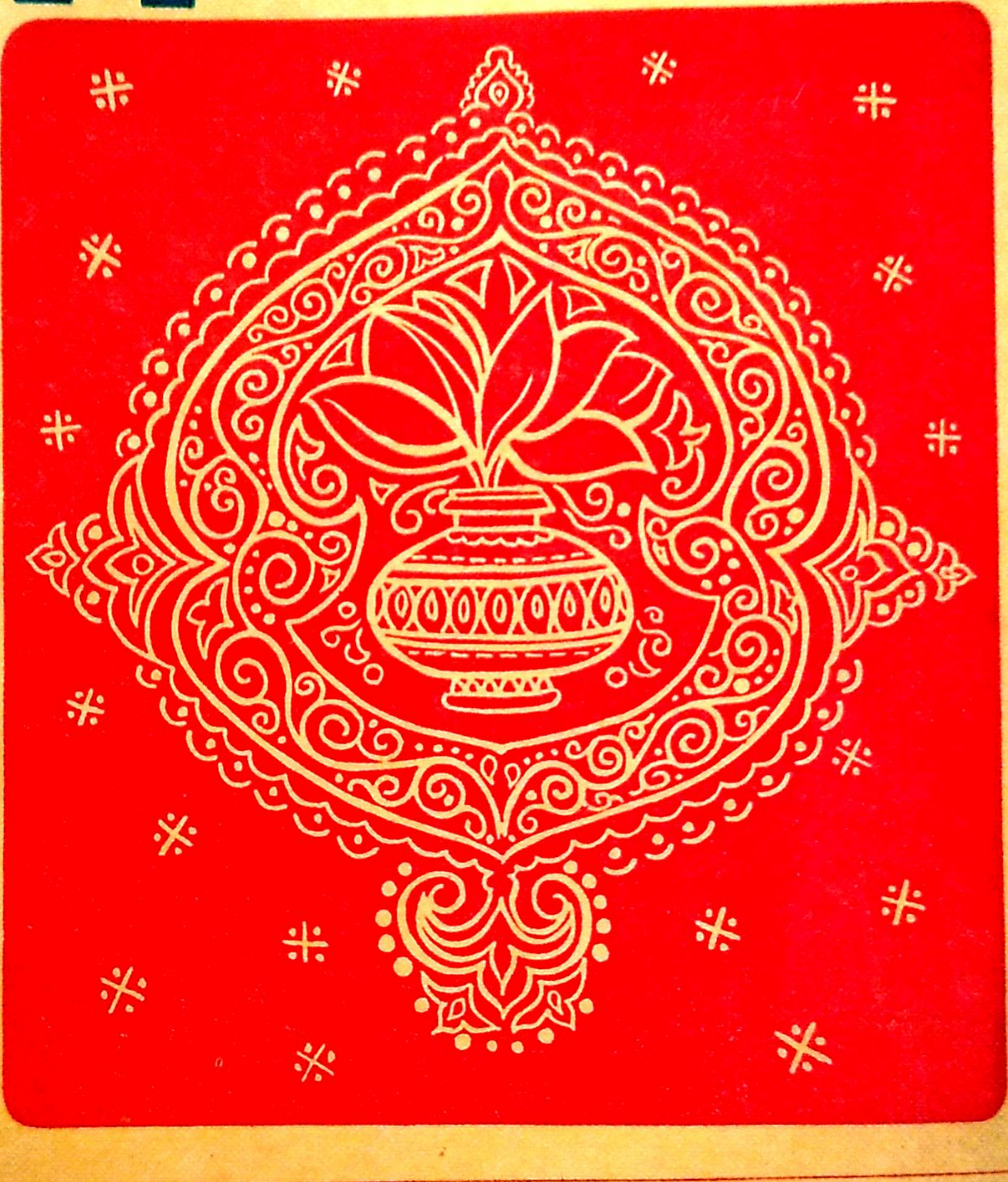
હિન્દુ સમાજ સમન્વય

યુગાચાર્ય સ્વામીશ્રી

પ્રણવાનંદજી મહારાજની પ્રેરકવાણી

ભારત સેવાશ્રમ સંઘ, નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૯

ધર્મરાષ્ટ્ર સંગઠક યુગાચાર્ય
સ્વામી શ્રી પ્રણવાનંદજી મહારાજ રચિત

હિન્દુ સમાજ સમન્વય

સંકલન :
સ્વામી આત્માનંદ

ભારત સેવાશ્રમ સંઘ
નવરંગપુરા, અમદાવાદ–૩૮૦૦૦૯

ગુજરાતી અનુવાદ :

શ્રીકાન્ત ત્રીવેદી

પ્રકાશક :

સ્વામી શ્રી અક્ષયાનંદજી મહારાજ
ભારત સેવાશ્રમ સંઘ,
નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૯
ફોન : ૪૪૯૩૬૭

મુદ્રણસ્થાન :

રૂપરેખા પ્રિન્ટર્સ
ઘીકાંટા, અમદાવાદ
ફોન : ૨૬૨૪૪

મૂલ્ય રૂા. ૭-૦૦

યુગાચાર્ય સ્વામીશ્રી પ્રણવાનંદજી મહારાજ

નિવેદન

ભારત સેવાશ્રમ સંઘ દેશભરમાં અને પરદેશોમાં ભારતીય સંસ્કૃતિ તથા શિક્ષણના પ્રચાર માટે વર્ષોથી મહત્વની કામગીરી બજાવી રહ્યો છે. ગુજરાતમાં સંઘની પ્રવૃત્તિ ઠીકઠીક વિકસી છે. સંસ્થા તરફથી છુતાછુત અને સામાજિક કુસંસ્કારો દૂર કરવા ઉપરાંત, જ્યાર જ્યારે રેલ, દુષ્કાળ તથા અન્ય કુદરતી સંકટો આવી પડયા છે ત્યારે રાહતકાર્ય ઉપાડી લેવામાં સંસ્થા મોખરે રહી છે.

દેશના જુદાજુદા તીર્થસ્થાનો પર યાત્રિકો માટે ધર્મશાળાઓ સ્થાપી વિવિધ સુવિધાઓ પૂરી પાડવાની સાથેસાથે આશ્રમ, શિક્ષણ સંસ્થા વગેરે દ્વારા દેશના પછાત ગણાતા વર્ગ અને આદિવાસીઓમાં શિક્ષણ અને સંસ્કૃતિના ફેલાવાની ઝુંબેશ ભારત સેવાશ્રમ સંઘે ઉપાડી છે.

આટઆટલા લોકોપયોગી તથા રાષ્ટ્રઘડતરનાં કાર્યોના આદિ પ્રવર્તક અને ભારત સેવાશ્રમ સંઘના આદ્યસ્થાપક યુગાચાર્ય સ્વામીશ્રી પ્રણવાનંદ મહારાજ હતા. તેમને અલૌકિક શકિતસંપન્ન, તપસ્વી અને અવતારી મહાપુરુષ કહીએ તો પણ એમાં લગારેય અતિશયોકિત નથી. શિવભકત માતાપિતાની તપશ્ચર્યાથી પ્રસન્ન થઈ ભગવાન શંકર પોતે સન ૧૮૯૬ના માહ મહિનામાં પૂનમના દિવસે બંગાળના બાજિતપુર નામના ગામમાં શિશુરૂપે અવતીર્ણ થયા હતા. એ જ સ્વામીશ્રી પ્રણવાનંદ !

યુગાચાર્ય સ્વામીશ્રી પ્રણવાનંદનું દિવ્ય જીવન કઠોર તપસ્યા અને વિશ્વમાનવકલ્યાણ કાજે વ્યતિત થયું હતું. તેમણે મહાસાધનાના મહાપ્રકાશથી દેશવાસીઓને દિલાસો આપતાં કહેલું : 'ભારત હવે લાંબા સમય સુધી સુષુપ્ત રહેવાનો નથી. એ ફરીવાર જાગશે, ફરી ઊઠશે અને ફરીવાર ઉન્નતિના માર્ગે આગેકૂચ કરી એણે ગુમાવેલું જગતગુરુનું ગૌરવવંતુ સ્થાન પ્રાપ્ત કરી લેશે. આટલા માટે જ હું આજીવન કઠોર તપશ્ચર્યા કરતો રહ્યો છું.'

દેશ અને સમાજની ઉન્નતિ માટે આચાર્યશ્રીએ સૌ પ્રથમ દેશના બાળકો અને યુવકોના જીવનઘડતર માટેનો કાર્યક્રમ અપનાવ્યો અને હજારો બાળકો તથા યુવકોને સદાચાર, સંયમ અને બ્રહ્મચર્યની સાધનાદીક્ષા આપી. તેઓ કહેતા : 'દેશની સાચી મૂડી છે. એના જીવન અને ચરિત્રના ઘડતર ઉપર જ રાષ્ટ્રનું ભાવિ અવલંબે છે.'

ભારતમાં ફરી ક્ષાત્રશક્તિ તથા બ્રહ્મતેજનું જાગરણ થાય અને પરસ્પરના ભેદભાવ, વિખવાદ દૂર થઈ હિંદુસમાજ સંગઠિત અને સ્વધર્મનિષ્ઠ બને તે માટે આચાર્યશ્રીએ ભારતના ભિન્ન-ભિન્ન પ્રાંતોના ગામો તથા શહેરોમાં સેંકડો હિંદુ મિલન-મંદિરો તથા રક્ષકદળની રચનાનું પ્રબળ આંદોલન ઉપાડયું હતું. આદિવાસી અને ગ્રામીણ પ્રજાઓમાં ધર્મ અને સંસ્કૃતનો વ્યાપક પ્રચાર થાય એ આશયથી સંઘના સેંકડો સંન્યાસી પ્રચારકોને સતત મોકલતા હતા.

સ્વામીશ્રી પ્રણવાનંદ આવા વિશ્વકલ્યાણકારી મહામાનવ હતા. તેમની અસીમ કૃપાથી 'હિન્દુ સમાજ સમન્વય' નું પુસ્તક પ્રગટ થાય છે. આ પુસ્તકમાં હિંદુ મિલન-મંદિર તથા રક્ષકદળની રચનાના આદર્શ તથા આવશ્યકતાનો સહુ કોઈને ખ્યાલ મળી રહેશે. સાથોસાથ આચાર્યશ્રી સંઘના સંન્યાસી, કાર્યકર તથા પ્રચારકોને જુદે જુદે સ્થળે મોકલતી વખતે આદેશ, ઉપદેશ તથા નિર્દેશ આપતા, તેની નોંધ ટપકાવી રાખતાં, એટલું જ નહિ બલ્કે હિંદુ સમાજની વિભિન્ન સમસ્યા અને તેના સમાધાન વિષેના ટાંચણ કરી રાખતા—આ બધા લખાણો તથા પત્રોનું સંકલન પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં આપવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

ગુજરાતની પ્રજાને આ પુસ્તક દ્વારા ભારત સેવાશ્રમ સંઘના આદર્શ તથા કાર્યપદ્ધતિની ઝાંખી થશે તો પણ અમારો આ પ્રયાસ સાર્થક થયો લેખાશે.

રથયાત્રા
તા. ૨૩-૬-૮૨
ભારત સેવાશ્રમ સંઘ
આશ્રમ રોડ, અમદાવાદ.

—સ્વામી અક્ષયાનંદજી

જીવન ઝરમર :

યુગાચાર્ય સ્વામીશ્રી
પ્રણવાનંદજી મહારાજ

ઓગણીસમી સદીના પૂર્વાર્ધના એ સમય. ઈ.સ. ૧૮૯૬ની માઘીપૂર્ણિમાના દિવસે, બંગલાદેશના ફરિદપુર જીલ્લાના વાજિતપુર ગામના શ્રી વિષ્ણુચરણ દાસની તપોમય ભાવનાથી સંતુષ્ટ થઈને ભગવાન શંકર તેમને ત્યાં પુત્રરૂપે અવતર્યા, આ મહાપુરૂષનું નામ 'વિનોદ' રાખવામાં આવ્યું. બાળપણથી જ વિનોદમાં એક મહાન યોગી અને જ્ઞાનીનાં લક્ષણો દ્રષ્ટિગોચર થવા લાગ્યા. જપ, તપ, સમાધિ અને ધ્યાનની સતત સાધનાને અંતે માત્ર વીસ જ વર્ષની વયે ભગવાનનો સાક્ષાત્કાર કર્યો. માઘીપૂર્ણિમાના પવિત્ર દિવસે તપ-શકિતના પૂર્ણ વિકાસ સમયે ભાગવત પ્રેરિત થઈને તેમણે સુષુપ્ત બની ગયેલી પ્રજામાં ચૈતન્યનો સ્ત્રોત જગાવવા માટે ભારત સેવાશ્રમ સંઘની સ્થાપના કરી. વીર બ્રહ્મચારી વિનોદે મહાન સિદ્ધપુરૂષ યોગીરાજ બાબા ગંભીરનાથજી પાસેથી મંત્રદીક્ષા લીધી અને સંન્યાસ લીધા પછી તે 'સ્વામી પ્રણવાનંદજી મહારાજ' તરીકે ઓળખાયા. તેઓ ત્યાગ અને સંયમ, સત્ય અને બ્રહ્મચર્ય, જ્ઞાન અને પવિત્રતાની વાત્સલ્યમુર્તિ હતા.

આ યુગપુરૂષના પવિત્ર હૃદયમાં સનાતન ધર્મ અને યુગધર્મનું સ્પષ્ટ પ્રતિબિંબ પડયું હતું. આ અલૌકિક તપઃ શકિત, સંપન્ન મહાપુરૂષે હિંદુ સમાજનો કાયાપલટ કરવાનો નિર્ધાર કર્યો.

સુદૃઢ શરીર, કદાવર બાંધો અને નિયમિત વ્યાયામ દ્વારા સ્વામીજી સુંદર શરીર-સંપત્તિ પણ ધરાવતા હતા. તેમનો આદેશ છે કે ભકિતની સાથે શકિતની પણ આરાધના કરવી જોઈએ કારણ કે નિર્માલ્યજનો કંઇ કરી શકતા નથી. શરીરને સશકત બનાવો, મનને સ્થિર, શુધ્ધ અને ઉર્ધ્વમુખી દૃષ્ટિવાળું. સ્થિર બુદ્ધિથી મનને પ્રભુ ભકિતમાં જોડો અને એ રીતે મળેલ જ્ઞાન દ્વારા માનવજાતની સેવા કરી ભારતની પ્રજાને ભારતીય આદર્શો ભણી જાગ્રત કરવા અને કાર્યરત કરવા માટે લોકસેવા, આદર્શ, શિક્ષા પ્રચાર તીર્થસંસ્કાર, આદિવાસી ઉત્થાન, હિંદુ ધર્મ અને સંસ્કૃતિનો દેશ અને વિદેશમાં પ્રચાર, ક્ષાત્રશકિતનું પુનરૂત્થાન આદિ કાર્યો દ્વારા ભારત તથા વિશ્વનું કલ્યાણ સાધવું એ તેમના જીવનનું વ્રત હતું. સેંકડો સંન્યાસીઓ, બ્રહ્મચારીઓ, સેવકો આ જ્યોતિમય વિભૂતિનાં સાનિધ્યમાં એકઠા થયા. તેમનો બોલ ઝીલી તેનો અમલ કરવા તત્પર બન્યા. આ બધાનો જે સંઘ બન્યો તે જ ભારત સેવાશ્રમ સંઘ.

યુગાચાર્ય સ્વામી શ્રી પ્રણવાનંદજી મહારાજની દિવ્યવાણી

૧ **આપણું ધ્યેય શું છે?**
મહામુક્તિ, આત્મોપલબ્ધિ.

૨ **ધર્મ એટલે શું?**
ત્યાગ, સંયમ, સત્ય, બ્રહ્મચર્ય.

૩ **મહામૃત્યુ એટલે શું?**
આત્મવિસ્મરણ

૪ **ખરૂં જીવન શેમાં છે?**
આત્મબોધ, આત્મસ્મૃતિ અને આત્માનુભૂતિમાં.

૫ **મહાપુણ્ય (ખરો સદ્ગુણ) કયું?**
વીરત્વ, પુરૂષત્વ, મનુષ્યત્વ, મુમુક્ષુત્વ

૬ **મહાપાપ (દુર્ગુણ) કયું?**
દુર્બળતા, ભીરુતા, કાયરતા, સંકીર્ણતા, સ્વાર્થપરાયણતા

પ્ર. આત્મસ્મૃતિ હૃદયમાં કેવી રીતે જાગ્રત રાખી શકાય?

જ. હરહંમેશ આત્મચિંતન તથા આત્મવિચાર કરવાથી, આત્મશક્તિનું અનુશીલન કરવાથી.

પ્ર. ઈન્દ્રિયોની ઉશ્કેરણી તથા ષડરિપુઓના પીડનથી પોતાની રક્ષા કરવાનો ઉપાય શો?

જ. હંમેશ મૃત્યુના દેહની નાશવંતતાની તેમજ જગતની ક્ષણભંગુરતા વિષેની વિચારણા કરવાથી.

પ્ર. કઈ કઈ વસ્તુની મારફતે મનુષ્યમાં કામવાસનાનો ઉદય થાય.

જ. સ્નેહ, મમતા, તથા અશક્તિની મારફતે.

૭ મહાશકિત કઈ ?
ધીરતા, સ્થિરતા, સહનશીલતા

૮ મહાભાથું શું ?
આત્મનિશ્વાસ, આત્મ-નિર્ભરતા, આત્મપ્રતિષ્ઠા.

૯ મહાશત્રુઓ કોણ ?
આળસ, નિદ્રા, તંદ્રા, જડતા ષડરિપુઓ અને ઇંદ્રિયો.

૧૦ પરમ મિત્ર કોણ ?
ઉદ્યમ, ઉત્સાહ અને ખંત

પ્ર. મનુષ્યનું મન દુર્બળ શાથી થાય છે ?

જ. ભોગવિલાસની આકાંક્ષાથી ઇંદ્રીયસુખ ભોગવવાની ઇચ્છાથી વિવેક વિચાર અને વૈરાગ્યના અભાવથી

પ્ર. કયા ઉપાયથી મન સબળ અને પ્રાણ સતેજ થાય ?

જ. હંમેશાં હૃદયમાં વિવેક-બુદ્ધિ જાગ્રત રાખવાથી અને આત્મશકિતમાં વિશ્વાસ રાખી વર્તન કરવાથી.

ॐ

ભારત સેવાશ્રમ સંઘ શું ઇચ્છે છે !

ભારત સેવાશ્રમ સંઘ ઇચ્છે છે :-

(૧) ધર્મના પાયા પર જાતિ સંગઠન.

(૨) વિધવિધ શ્રેણીના હિંદુ સંપ્રદાય વચ્ચે એકતા, સહૃદયતા, મનમેળ અને સહકાર.

(૩) શરુઆતમાં હિંદુ સંપ્રદાય વચ્ચે મિલનની સ્થાપના કરી, એક પ્રબળ હિંદુ સંપ્રદાયનું સંગઠન રચવું, અને પછી એ સંયુકત અને સંઘબધ્ધ થયેલા હિન્દુ-સમાજ સાથે અન્ય સંપ્રદાયોનો સમન્વય કરવો.

(૪) હિન્દુ જનસાધારણ ધર્મનું આચરણ, નીતિ, સદાચાર, ધર્મના આદર્શ વગેરેને વિસારે પાડી અનીતિ અને ઉચ્છૃંખલતામાં સરી ન પડે તે હેતુથી ગામેગામ સુયોગ્ય પ્રચારકોને મોકલી, સહુ કોઇને હિન્દુ ધર્મ, આચારવિચાર, નીતિનિયમ અને સંસ્કારી વર્તન પરત્વે સજાગ બનાવવા.

(૫) પ્રત્યેક હિન્દુ હપ્તામાં એક રોજ અમુક ચોકકસ સ્થળે નિર્ધારિત સમયે એકચિત્ત થઈ સહુની સાથે ભગવત્ ઉપાસના, પૂજા-અર્ચન કરે તે પ્રકારની વ્યવસ્થા કરવી અને સમાજને પ્રગતિ અને સંરક્ષણ વિષે ચર્ચાવિચારણા કરવી.

(૬) સંકટમાં આવી પડેલા હિન્દુજનના ધર્મ, માનઆબરુ અને હિતનું તથા તેના અધિકારનું જતન કરવું.

(૭) (અસહાય હિન્દુ જનસાધારણ ઉપર) કોઈ પણ પ્રકારના અન્યાય, અત્યાચારનો પ્રતિકાર, પ્રતિવાદ કરવો.

(૮) સામે ચાલીને કોઇની પણ સાથે વાદવિવાદ કે વિરોધ ન કરતાં (હરકોઈ પ્રકારના આઘાત આક્રમણ તથા લાંછનાના પ્રતિરોધ સાથે) લાંછિત, પીડિત, ઓછી સંખ્યાવાળા નિર્બળ હિન્દુ જનસાધારણના આત્મરક્ષણની વ્યવસ્થા કરવી.

(૯) દરેક ગામમાં ગ્રામરક્ષક દળની રચના કરી ગામડામાં વસતા હિન્દુ જનસાધારણને સર્વ પ્રકારની આપત્તિમાંથી બચાવી લઈ નિરાપદ બનાવવા.

(૧૦) દેવમંદિરો તથા દેવદેવીઓની મૂર્તિઓ સુરક્ષિત રહે તેવી વ્યવસ્થા ગોઠવવી.

(૧૧) અસહાય અને મુસીબતમાં આવી પડેલી નારીને નિરાપદ રાખી, સર્વપ્રકારની આપત્તિમાં તેનું રક્ષણ કરવું.

(૧૨) ક્યાંય કોઈ સ્ત્રી કોઈ દુષ્ટ વ્યક્તિ વડે અપમાનિત ન થાય, અત્યાચારનો ભોગ ન બને કે તેનું અપહરણ ન થાય તે વિષે સચેત રહેવું.

(૧૩) જુદા જુદા વર્ગની હિન્દુ વિધવા કઠોર નીતિનિયમ, સંયમ તથા સદાચારને અનુસરી ધાર્મિકભાવે પવિત્ર જીવન ગાળી શકે, તે માટેનો પ્રચાર કરી અનુકુળ વાતાવરણ સ્થાપવું.

(૧૪) જુદા જુદા પ્રકારના અનાચાર અને સામાજિક કુરિવાજો દ્વારા વિવિધ શ્રેણીના હિન્દુ જનસાધારણમાં જે ઈર્ષા, દ્વેષ, ભેદભાવ તથા કલહ ઉત્પન્ન થયા છે તેને દૂર કરવા.

(૧૫) જે કોઈ સ્થાને જે કોઈ હિંદુને શારીરિક ઈજા પહોંચે એના આઘાતની વેદના સમસ્ત હિન્દુ-સમાજ અનુભવી રહે એ અર્થે મિલન-મંદિર આંદોલન વડે હિંદુ-સમાજ વચ્ચે સંયોજન રચી, સહાનુભૂતિ અને હમદર્દીની ભાવનાનો ઉદ્રેક કરવો.

(૧૬) સંઘ મિલન-મંદિર મારફત દેશના સઘળા ગ્રામ-વાસીઓનું એવા પ્રકારનું સંગઠન કરવા માંગે છે કે જેને લીધે દૂર આવેલા ગામડાનો એકાદ હિંદુ પણ સમગ્ર દેશના હિંદુ-સમાજની સમવેત શક્તિ પોતાની પાછળ ખડી છે એવો અનુભવ કરી પોતાને સલામત માની શકે. *

(૧૭) જો કોઈ સ્થળે કોઈ પણ જટિલ સમસ્યા ઊભી થાય તો સમસ્ત હિન્દુ-જનસાધારણ મિલન-કેન્દ્રમાં હાજર થઈ સામૂહિક ભાવે તેના ઉકેલ માટે પ્રયત્ન કરે અને જરૂર જણાય તો મુખ્ય મિલન-મંદિર તરફથી સહાય પ્રાપ્ત કરે.

---

* અહીં ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે કે પૂર્વ બંગાળની રચના પહેલાં પૂર્વ અને ઉત્તર બંગાળના ઓછી સંખ્યાવાળા નિર્બળ હિન્દુસમાજને કેવળ માત્ર અન્ય ધર્મના દુષ્ટ તત્વો તરફથી જ નહિ, બલ્કે રાજકીય હેતુથી મુસ્લીમલીગના શાસન સમયે પ્રેરાયેલા બહુમતિ વર્ગ તરફથી બેસુમાર ત્રાસ વેઠવો પડતો હતો. તેમની લાંછના અને દુર્દશા જ્યારે હદ વટાવી ગઇ ત્યારે તેમના રક્ષણ માટે આ ચળવળ તથા કાર્યપધ્ધતિ શરૂ કરવામાં આવી હતી. પૂર, દુષ્કાળ, રોગચાળા જેવી કુદરતી આફતો વખતે મુશ્કેલીમાં આવી પડેલાને સહાય કરવામાં આવે છે, તેવી જ રીતે સ્વબચાવ માટે અસમર્થ, અસહાય વ્યક્તિઓના રક્ષણનો અહીં પ્રબંધ કરવામાં આવ્યો હતો—આ ક્ષેત્રે સાંપ્રદાયિકતાનો સવાલ ઊભો થતો જ નથી. કારણકે અહીં સવાલ છે અત્યાચારી બહુમતી વર્ગના ત્રાસથી પીડિત લઘુમતી વર્ગને બચાવી લેવાનો, એ સિવાય કંઇ નહિ.

ॐ

હિન્દુ–મિલન–મંદિર આંદોલન

ધર્મના સિધ્ધાંત સાથેની ચળવળ
આદર્શ, ઉદ્દેશ અને કાર્યપધ્ધતિ

(૧) ધર્મના ઉદાર સિદ્ધાંત સાથેની ચળવળ વડે જુદી જુદી શ્રેણીના હિંદુઓ વચ્ચે એકતા, સખ્ય અને નિકટતા ઘણી સરળતાથી અને ઝડપથી લાવી શકાય છે. આથી, ભારત સેવાશ્રમ સંઘ ધર્મના પાયા પરના આંદોલન વડે જાતિગઠન હાંસલ કરવા ઇચ્છે છે.

(૨) આપણો દેશ ધર્મને વરેલો છે. ધર્મ એ જ સમાજનો પ્રાણ છે, સાચા અર્થમાં મેરૂદંડ છે. ધર્મના નામે આહ્વાન કરવાથી (ઉચ્ચ નીચ, શિક્ષિત કે અશિક્ષિત, ધનવાન નિર્ધન હરકોઈ) દરેકને એક જ સ્થાને અત્યંત ઓછા સમયમાં એકઠાં કરી શકાય. આથી, સંઘે ધર્મના આંદોલન વડે દેશના સઘળા હિન્દુ રહેવાસીઓને સંઘબધ્ધ કરવાની વ્યવસ્થા કરી છે.

(૩) ધર્મના આંદોલન દ્વારા આહ્વાન કરવાથી સઘળા લોકો નાતજાત,સમાજ અને વર્ગના ભેદ ભૂલી જઈ, ઈર્ષા–દ્વેષ, ભેદભાવ, અણબનાવ, હિંસા વગેરેને વિસારે પાડી એક જ લક્ષ્યને પાર પાડવા દોડી આવે છે અને સંઘ જુદી જુદી શ્રેણીના આ હિંદુ જનસાધારણ મિલન–મંદિર અથવા મિલન–કેન્દ્રમાં સમવેત તથા સંઘબદ્ધ કરી

તેમનામાં નિતિબોધ, આત્મચેતના તથા હિંદુત્વની ભાવના જગાડી તેમનામાં નૂતન પ્રાણસંચાર કરે છે.

(૪) આ મિલન-મંદિર કેવળ માત્ર દેવમૂર્તિનું અધિષ્ઠાન કે સેવાપૂજાનું સ્થાન નથી, બલ્કે આજના જમાનામાં હિંદુ સમાજનું એકમાત્ર મિલન-ક્ષેત્ર, ધર્મક્ષેત્ર, કર્મક્ષેત્ર, તથા સઘળી સમસ્યાઓના સમાધાનનું ક્ષેત્ર છે- ઉત્સાહ, ઉદ્યમ, શકિત, પ્રેરણા પ્રાપ્ત કરવા માટેનું તીર્થસ્થાન છે.

આ મિલન-મંદિરમાં સમસ્ત હિંદુ જાતિને એવા પ્રકારનું શિક્ષણ આપવામાં આવશે કે જેથી તેઓ બહુ ઓછા સમયમાં દેશનાં સર્વ પ્રકારના લોકકલ્યાણનાં કાર્યો તથા ચળવળમાં જોડાઈને વિભિન્ન પરિસ્થિતિ અને સંજોગોમાં પોતાની જવાબદારીના ભાન સાથે નિજ કર્તવ્ય બજાવી શકશે.

મિલન-મંદિર શું કરશે ?

(૫) ગામમાં કોઈપણ પ્રકારની અશાંતિ કે ઉપદ્રવ જેવું દેખાય તો મિલન-મંદિર એ દૂર કરી દેશે.

(૬) પરસ્પર વચ્ચે વાદવિવાદ થશે તો મિલન-મંદિર એનું નિરાકરણ કરી આપશે.

(૭) કોઈ હિન્દુ આફતમાં આવી પડે તો તેને મદદ કરશે, અસ્વસ્થ કે પીડિત થાય તો તેની ચિકિત્સા, સારવાર તથા દવાદારૂની સગવડ કરશે.

(૮) કોઈ હિંદુ સ્ત્રી અથવા હિંદુ પરિવાર પર દુષ્ટ વ્યકિતઓ આક્રમણ કરે તો મિલન-મંદિર તરફથી રક્ષાવાહિની મોકલી તેમના રક્ષણની ગોઠવણ કરાશે.

(૯) કયાંય કોઈ દેવમંદિર, ધર્મસ્થાન અથવા દેવપ્રતિમા

દુષ્ટ લોકો દ્વારા લૂંટવામાં આવે કે અપવિત્ર બનાવાય તો મિલન-મંદિર તેનો યોગ્ય પ્રતિકાર કરશે.

(૧૦) આ મિલન-મંદિર સમગ્ર હિંદુ-જાતિનું મિલનકેન્દ્ર બની રહેશે. આશ્રયસ્થાન, સ્વબચાવના વ્યૂહ અને ખરા અર્થમાં શક્તિકેન્દ્ર બની રહેશે. અહીં બેસીને સમસ્ત હિન્દુ દેશ, જાતિ, સમાજ, નીતિ અને ધર્મ વિષેની તમામ સમસ્યાઓનું સમાધાન કરશે.

મિલન-મંદિરમાં શું હશે ?

(૧૧) સર્વજનો માટેનું ઉપાસના-ગૃહ અથવા પ્રાર્થના-મંદિર : આ મિલન-મંદિરમાં એક દેવમૂર્તિ રહેશે. નિયમિત રીતે એનું પૂજન-અર્ચન થશે. વિભિન્ન શ્રેણીના હિંદુઓ-ઊંચનીચના ભેદ સિવાય સહુ કોઈ એકત્રિત થઈને દેવપૂજામાં ભાગ લઈ શકશે અને ફૂલ ચઢાવી શકશે. જરૂર જણાય તો મંદિરની અંદર બેસી સહુ નિયમ પ્રમાણે (મંદિરના પ્રવેશ માટે પવિત્ર થઈને) ધ્યાન, પ્રાર્થના, સ્તવન-કીર્તન વગેરે કરી શકશે.

(૧૨) આ મિલન-મંદિરમાં રોજ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા, ઉપનિષદ્, ભાગવત, રામાયણ, મહાભારત વગેરે ધાર્મિક ગ્રંથોનું નિયમિત પઠન થશે.

સંમેલન-સ્થાન અથવા સભામંડપ

(૧૩) અહીં એક સભામંડપ હશે. એમાં સપ્તાહમાં એક દિવસ હિંદુ જનસભાનું અધિવેશન ભરાશે અને એમાં હિંદુ-સમાજની જુદીજુદી સમસ્યા, હિંદુ ધર્મ, શિક્ષા-સાધના, નીતિ-સદાચાર વગેરે વિષયોની ચર્ચાવિચારણા થશે. તદુપરાંત જરૂર પડયે પ્રસંગોપાત દેશ, જાતિ તથા સમાજની જુદીજુદી સમસ્યાઓ વિષે ચર્ચા કરવા માટેની બેઠકો પણ યોજાશે.

યજ્ઞ શાળા

(૧૪) મિલન-મંદિરમાં એક યજ્ઞશાળાનું આયોજન થશે. ત્યાં એકાદશી, પૂર્ણિમા, અમાવસ્યા વગેરે તહેવારો તથા તિથિવિશેષ અનુસાર પર્વ પ્રસંગે વિભિન્ન શ્રેણીના હિંદુઓ સાથે નિયમ મુજબ હોમ તથા અગ્નિહોમ-યજ્ઞનું અનુષ્ઠાન થશે. શક્ય હશે તો દરરોજ નિયમિત રીતે આ યજ્ઞનું અનુષ્ઠાન કરાશે.

અવેતન વિદ્યા-મંદિર

(૧૫) અહીં એક અવેતન વિદ્યા-મંદિર રચાશે. એમાં નાના બાળકોને સામાન્ય શિક્ષણ આપવાની સાથોસાથ હિંદુ રીતરિવાજો, સદાચાર, પ્રાર્થના, સ્તોત્રપાઠ, તથા શ્રીભગવદ્ ગીતા, રામાયણ, મહાભારત આદિ ધર્મગ્રંથોનું સરળ ભાષામાં શિક્ષણ આપવામાં આવશે. સહેજ મોટી વયના વિદ્યાર્થીઓને ઇતિહાસ, ભૂગોળ, સ્વાસ્થ્ય, વિજ્ઞાન વગેરે જુદા જુદા વિષયોની સાથે હિંદુ ધર્મ, સભ્યતા, સંસ્કૃતિ, સાધનાનું એવી રીતે શિક્ષણ અપાશે કે જેથી તેઓ આચારવિચાર, નિયમ-પાલન, શિક્ષણ, જ્ઞાન તથા ચરિત્રની બાબતમાં શ્રેષ્ઠ બની શકે. અહીંની શિક્ષણપધ્ધતિ એટલી સચોટ હશે કે જેને લીધે થોડા સમયમાં જ વિદ્યાર્થીઓ નીતિબોધ, આત્મચેતના તથા દેશ-જાતિ-સમાજ વિષેની જવાબદારી તથા નિજકર્તવ્ય વિષે સજાગ બની શકશે અને અહીંની કેળવણી પામેલા આ વિદ્યાર્થીઓ જ યોગ્ય પ્રચાર વડે દેશના અસંયમ અને અનીતિમય વાતાવરણને સંપુર્ણપણે પલટી નાખી શકશે.

મોટી વયના માટેનું વિદ્યાલય

(૧૬) જનસાધારણને સરળ ભાષામાં હિંદુધર્મશાસ્ત્ર, આચાર-નિયમ, સાધના વગેરેનું એવા પ્રકારે શિક્ષણ આપવામાં આવશે કે જેથી સહુ થોડા સમયમાં જ પોતપોતાના કર્તવ્ય, જવાબદારી તથા

દેશ-જાતિ-સમાજની વિભિન્ન સમસ્યા તથા તેના ઉપાય વિષેની સમજદારી પ્રાપ્ત કરી શકશે.

પુસ્તકાલય

(૧૭) મિલન-મંદિરમાં હિંદુ જનસાધારણ માટે એક પુસ્તકાલય હશે. એમાં એવા પ્રકારનાં પુસ્તકો રાખવામાં આવશે કે જેના વાંચનથી વિભિન્ન શ્રેણીના હિંદુને દેશ, જાતિ, સમાજ, ધર્મ, શિક્ષણ, સભ્યતા, નીતિ, સંયમ, સદાચાર વગેરેનું એકંદર જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકશે અને આ પ્રકારનું સામાન્ય જ્ઞાન મેળવવાથી જ વ્યક્તિ-વિશેષ શાસ્ત્રના વિધિ વિષેધ સમજી શકશે અને મર્યાદામાં રહી આચરણ કરી શકશે. આ પુસ્તકાલય વડે હિંદુ સમાજમાં એક એવું આંદોલન જગાવી શકાશે કે જેથી તેમના મનમાં શાસ્ત્ર અને સદાચાર પ્રત્યે આદર જન્મે અને સાચી હિંદુપણાની ભાવના જાગ્રત થાય, જે તેમના જીવનમાં નૈતિકતા અને ધાર્મિક ભાવનાનો સંચાર કરશે. આમ થશે ત્યારે જ દેશમાંથી અનીતિ,, અસંયમ, ઉચ્છૃંખલતા વગેરે દુષણોનો ક્રમશઃ લોપ થશે અને લોકો નીતિ, ધર્મ તથા સમાજની ઉન્નતિ માટે આવશ્યક એવા અનુષ્ઠાન તથા આંદોલનમાં સહભાગી થઈ શકશે.

વ્યાયામાગાર

(૧૮) મિલન-મંદિરમાં એક વ્યાયામશાળા રહેશે. જુદા જુદા વર્ગના હિંદુ બાળકો, યુવાનો તથા પ્રૌઢો ત્યાં આવીને રોજ નિયમિત રીતે વ્યાયામ કરીને શક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકશે. અને એ પછી તેમને એકાએક દુષ્ટ લોકોથી ભયભીત કે અપમાનિત થવાનો ડર રહેશે નહિ. ત્યારે સહુ કોઈ ગમે તે જાતની આપદાનો સામનો કરવાની હિંમત કેળવી શકશે અને પોતાનું આત્મસન્માન જાળવી શકશે.

દુષ્ટો કેવળ બળવાનથી જ ડરતા રહે છે. આથી જ હિંદુઓને દૈહિક રીતે શક્તિસંપન્ન થવાની સવિશેષ આવશ્યકતા છે. શક્તિમાંથી જ સાહસ જન્મે છે, અને સાહસ હોય તો માનવી કોઈ પણ અન્યાય કે અત્યાચારનો પ્રતિકાર કરી શકે છે. આટલા કારણે જ હિંદુમાત્ર માટે નિયમિત વ્યાયામ તથા શક્તિ પ્રાપ્ત કરવી એ અત્યંત મહત્વનું કર્તવ્ય બની ગયું છે.

રક્ષાવાહિની

(૧૯) મિલન-મંદિરના તાબા હેઠળ એક રક્ષાવાહિની રહેશે. દુષ્ટ લોકો કોઈ સ્થાને કોઈ પણ જાતનો ઉપદ્રવ ન કરી શકે અને હિંદુ લોકો હરહંમેશ સન્માનપૂર્વક તથા સલામત રીતે રહી શકે તે માટે રક્ષાવાહિની સતર્ક રહેશે. દુષ્ટ તત્ત્વો તરફથી ક્યાંય કશી કનડગત થાય તેવું લાગે કે રક્ષાવાહિની તરત ત્યાં પહોંચી જશે; અને તીવ્રભાવે તેનો પ્રતિકાર કરશે. આને લીધે હિંદુ સમાજ પરની અણધારી આપત્તિ ટળી જશે.

(૨૦) ધર્માદા ચિકિત્સાલય તથા સુશ્રુષા વ્યવસ્થા : હિંદુ જનસાધારણ માટે મિલન-મંદિરમાં એક ધર્માદા ચિકિત્સાલય તથા આત્મીય-સ્વજન વગરના અસહાય દરદીઓની સેવાચાકરી માટે પરિચારકોની એક ટુકડી રહેશે. આ પરિચારકોને યોગ્ય ડોકટર પાસે પૂરતી તાલીમ આપવામાં આવશે, કે જેથી કોઈ મોટા રોગચાળા કે દુર્ઘટના વખતે તેઓ ભોગ બનેલાઓની યોગ્ય રીતે સારવાર કરી શકે.

પ્રચારક-વાહિની

(૨૧) હિંદુ ધર્મનો વ્યાપક પ્રચાર તથા ધાર્મિક અનુષ્ઠાન નિયમિત તથા વિધિ પ્રમાણે ન થવાને કારણે હિંદુ જનતામાંથી ધર્મ પ્રત્યેની આસ્થા અને ધર્મ પ્રત્યેનો આદર લગભગ નાશ પામ્યો છે.

આને લીધે તેઓ વિવિધ પ્રલોભનમાં ફસાઈને જુદા જુદા સ્થાને અન્ય ધર્માંતર કરતા થઈ ગયા છે. જનસાધારણમાં નિયમિત રૂપે ધર્મ-પ્રચાર તથા વ્યાપક ભાવે ધાર્મિક અનુષ્ઠાનની વ્યવસ્થા થતી રહેતી હોય તો હરકોઈના મનમાં હિંદુપણાનું સ્વાભિમાન જાગે અને તેઓ ધર્મ પ્રત્યે અનુરાગ કેળવતા થઈ જાય. આવું બને તો કોઈ પણ હિંદુ ક્યારેય પણ ધર્મપલટાનો વિચાર સરખો ન કરે. એટલું જ નહિ, બલ્કે હિંદુ સમાજમાં આજે જે અણુબનાવ, ભેદભાવ, પરસ્પર પ્રત્યેનો દ્વેષ વગેરે દુર્ગુણો જોવા મળે છે તે આ પ્રકારના પ્રચારથી ઓછાં થઈ જશે અને પછી પ્રત્યેક હિંદુ અન્ય હિંદુને આપત્તિ ટાણે મદદ કરવા પોતાના પ્રાણની પણ પરવા નહિ કરે.

પ્રત્યેક મિલન-મંદિરની દેખભાળ હેઠળ એક પ્રચાર-મંડળી રાખવામાં આવશે. આ મંડળી ગામે ગામ ફરીને આ પ્રકારે ધર્મનો પ્રચાર તથા ધાર્મિક અનુષ્ઠાનની વ્યવસ્થા કરશે. સાથોસાથ તેઓ મિલન-મંદિરના આદર્શ, ઉદ્દેશ તથા કાર્યપ્રણાલિ વિષે સહુ કોઈને સમજૂતી આપશે અને હિંદુ રીતરિવાજ, આચરણ, અનુષ્ઠાન, શાસ્ત્ર, સદાચાર વગેરેનું શિક્ષણ આપશે.

(૨૨) મિલન-મંદિર મારફતે હિંદુ જનસાધારણને હિંદુપણાના પાયા પર સંઘબદ્ધ અને શક્તિવાન બનાવવા પડશે. એમ થવાથી જ એકબીજા વચ્ચેનો દ્વેષભાવ, ઇર્ષા અને ભેદભાવના મૂળનો ઉચ્છેદ થશે અને દેશમાં પુનઃ સુખ શાંતિ સ્થપાશે.

આત્મરક્ષણ વિષે હિંદુનું કર્તવ્ય

(૧) પોતપોતાના ધન-પ્રાણ, ધર્મ-માન-પ્રતિષ્ઠા, સ્વાર્થ અને અધિકારનું રક્ષણ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી કોઈપણ હિંદુ કોઈ પણ પ્રકારના મોજશોખ કે વિલાસ અને વ્યસનનો આશરો ન લઈ શકે.

(૨) પોતાના સ્ત્રી-કન્યા, માતા અને બહેનના ધર્મ-માન-પ્રતિષ્ઠાનું રક્ષણ કરવાની શકિત મળે નહિ ત્યાં સુધી કોઈ પણ હિંદુ કોઈપણ પ્રકારના બાહ્ય આનંદ-પ્રમોદમાં મશગુલ ન બની શકે તથા આડંબરપૂર્ણ, ઠઠારા સાથેનો કોઈ પ્રસંગ ઉજવી ન શકે. એથી ઉલટું, તેણે હરવખત કઠોર સાધના અને વ્રતપાલનનો ભાર વહન કરવો ઘટે.

(૩) દરેક હિંદુ પરિવારે શાસ્ત્ર, સદાચાર અને ધર્મના અનુ-શાસનનું પાલન કરવું ઘટે અને રોજ નિયમિતપણે વ્યકિતગત તથા સામુહિક રીતે સહુની સાથે ભગવત્ ઉપાસના તથા કીર્તન આદિ કરવા જોઈએ.

(૪) કોઈ હિંદુ પર દુષ્ટ તત્વો દ્વારા આક્રમણ થાય તો હિંદુ માત્રે તેનું રક્ષણ તથા મદદ કરવી રહી.

(૫) હિંદુ જનસાધારણમાં એકતા, સખ્ય, પ્રેમ, પ્રીતિ તથા મિલનના સંદેશનો પ્રચાર કરી તેમને સંમિલિત અને સંઘબદ્ધ કરવા ઘટે. આ માટે ગામેગામ મિલન-મંદિરની સ્થાપના માટે પ્રત્યેક હિંદુ પરિવારે સ્થાનિક મિલન-મંદિર તથા તેના મુખ્ય કેન્દ્ર સાથે સંપર્કમાં રહેવું જરૂરી છે.

(૬) દરેક હિંદુ પરિવારે હિંદુના ધન-પ્રાણ, ધર્મ, માન-આબરૂ તથા અધિકારની જાળવણી માટે શકય તેટલું ખરચ ઘટાડી માસિક રકમ તથા સાપ્તાહિક મૂઠીભર દાન આપવાની ટેવ પાડવી.

(૭) દરેક હિંદુએ હિંદુ-મિલન-મંદિરના સભ્ય બનવું જોઈએ તથા હિંદુ પર થતા કોઈપણ અન્યાય, અત્યાચારનો પ્રતિરોધ અને પ્રતિકાર કરવા તૈયાર રહેવું.

(૮) હિંદુ તરીકેનું આદર્શ જીવન જીવવાની સાથોસાથ મન-પ્રાણથી, વાણી અને વર્તનથી, આચાર-વિચાર તથા પહેરવેશ તથા

રહેણીકરણી બધામાં શુદ્ધ હિંદુ બનીને હિંદુત્વના રક્ષણ માટે કઠોર પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઈએ.

(૯) પ્રત્યેક હિંદુ નરનારીએ પ્રચારક તરીકેનો મનોભાવ કેળવવો અને જ્યાં જ્યાં જવાનું થાય ત્યાં બધે નિજ ધર્મ, શિક્ષણ, સાધના તથા સંસ્કૃતિ પ્રત્યે શ્રદ્ધા, નિષ્ઠા, મમતા અને મર્યાદાનો ભાવ કેળવવો.

(૧૦) આ જવાબદારી, કર્તવ્યના સુયોગ્ય રીતે પાલન કાજે દરેક હિંદુ પરિવારે નિજ સંકલ્પમાં દઢ રહી, નિજપ્રતિજ્ઞા વિષે મક્કમ રહી જે કોઈ આપત્તિ આવી પડે, લાંછના કે અત્યાચાર આવે તેને હસતે મોંએ સહી લેવા.

○ ઈર્ષા દ્વેષથી જર્જરિત, ભેદભાવ એકતાહીન જુદાઇથી છિન્નવિછિન્ન, લાંછના–નિર્યાતનથી પીડિત તથા આત્મરક્ષણની બાબતમાં નિષ્ક્રિય અને ઉદાસીન એવા હિંદુ–સમાજને અત્યાચાર, ઉત્પાતમાંથી બચાવી લઈ પોતાના ધનપ્રાણ, ધર્મ, માનઆબરૂ સાથે સાચા માણસ તરીકે જીવન ગુજારવા માટે સક્ષમ બનાવવા આચાર્યદેવે હિંદુ–મિલન–મંદિર આંદોલન વડે દરેક હિંદુના અંતરમાં આત્મરક્ષણનો સબળ સંકલ્પ તથા કર્તવ્યભાવના જાગ્રત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. રાણા પ્રતાપે જેવી રીતે પોતાની મૃત્યુશય્યા સમયે પોતાના સિંહાસનના વારસ એવા પોતાના પુત્ર, સામંતો અને સરદારોને એકત્ર કરી ચિતોડનું રાજ્ય પુનઃ હાંસલ કરવા માટેની આકરી પ્રતિજ્ઞા લેવડાવી હતી...ગુરૂ ગોવિંદસિંહે શિખ જાતિ પરના સંકટનો ખ્યાલ કરી નિજ ધર્મ અને ગુરૂ માટે પ્રાણ ન્યોચ્છાવર કરવાની પ્રતિજ્ઞા સાથે પ્રબળ ખાલસા સંપ્રદાયની રચના કરી હતી... તેવી જ રીતે આચાર્યદેવે હિંદુ સમાજ પર ઝળુંબી રહેલી મહાવિપદને પામી જઇ મૃતઃપ્રાય બનતા જતા હિંદુઓના રક્ષણ માટે, ધનપ્રાણ તથા ધર્મ અને માનઆબરૂની જાળવણીના મક્કમ નિરધાર સાથે એક મરણથી ન ડરનારી શક્તિશાળી સેના રચવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. તેમણે કહેલું : 'સમગ્ર બંગાળમાં જો આજે પાંચ લાખ માણસો અડગ પ્રતિજ્ઞા લઇ ખડા થઈ જાય તો બંગાળનું વાતાવરણ બદલાઇ જાય, એ વિષે મને જરા પણ સંશય નથી.' આ જ હિંદુ

હિંદુ–સમાજ–સમન્વય–આંદોલન

ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં પ્રચારના નિયમો

૧. પહેલાં ગામમાં દાખલ થઈ આગેવાન વ્યક્તિઓ સાથે પરિચય સાધી, તેમની સાથે હિંદુ–સમાજ–સમન્વય આંદોલનની ચર્ચા કરવી.

જાતિનો સાચો જીવનમંત્ર છે. એથી જ મુમુર્ષુ હિંદુના કાનમાં તેમણે છેલ્લા સમયે આ મહાસંજીવની મંત્ર ફુંક્યો હતો. આજે પણ જુદે જુદે ઠેકાણે, પ્રાંતે પ્રાંતે દેશદેશાવર હિંદુઓ પર અકથ્ય અત્યાચારો થઈ રહયા છે. આજે પણ સર્વત્ર ભારતમાં તથા ભારતની બહાર હિંદુધર્મ, શિક્ષણ–સાધના–સંસ્કૃતિના નાશનું ભીષણ ષડયંત્ર ચાલી રહ્યું છે. ઓ રે હિંદુ ! તને હજી પણ આ બાબતનું ભાન નહિ થાય ? હજી પણ...આ મરણની ઘડીએ તું તારા તારણહાર, તારા સંકટને સમજનાર આચાર્યના ઉપદેશને અનુસરી નૂતન જીવનની પ્રાપ્તિ માટેનો પ્રયાસ નહિ કરે ? આ કલ્યાણમય સમજણ ઉગવાનો શુભ સમય હજી પણ શું દૂર છે ? જો એમ જ હોય તો તારે એના પ્રાયશ્ચિત માટે તૈયાર રહેવું પડશે. એટલું ખાત્રીપુર્વક જાણી લેજે કે એ પ્રાયશ્ચિતનો સમય પણ દૂર નથી. તારે પણ પેલા સઘળું ગુમાવી બેઠેલા અભાગી નિરાશ્રિતોની જેમ આંખમાંથી વહી જતાં આંસુ સાથે એક મૂઠી ધાન તથા પડી રહેવા માટે આવડી અમથી જગ્યા માટે ભીખની ઝોળી ખભે લટકાડી રસ્તે રસ્તે રઝળવું પડશે. ઉપેક્ષા, ઉપહાસ અને તિરસ્કાર સહન કરી, ઊંડા નિસાસા નાખી ખુલ્લા આકાશ હેઠળ ખાલી પેટે કટકે કટકે મુત્યુ ભણી ઘસડાવું પડશે. એટલે તો કહું છું : સાવધાન ! હજી પણ ચેતી જા. નહિ તો કપરો સમય આવી રહ્યો છે...ભયાનક દિવસો સામે જ છે.'

૨. મિલન-મંદિરની સ્થાપના અને રક્ષક ટુકડીની રચના વિષે મસલત કરી સ્થાનિક યુવાનોમાંથી (આગેવાનોની મદદથી) સ્વયં-સેવકો તથા રક્ષક ટુકડીની પસંદગી કરવી.

૩. એ પછી બીજા ગામોની મુલાકાત લઈ તેના વિષેની શકય તેટલી માહિતી એકઠી કરવી.

૪. એક ગામેથી બીજા ગામે જતી વખતે સ્વયંસેવકો તથા રક્ષક ટુકડીના માણસોને સાથે લેવા.

૫. સંઘને કોઇપણ સંપ્રદાય તરફ લેશમાત્ર દ્વેષ નથી, તેમજ કોઈપણ પ્રકારનો સાંપ્રદાયિક વિરોધ ઉત્પન્ન કરવા માગતો નથી. બલ્કે હરેક પ્રકારના સાંપ્રદાયિક દ્વેષભાવ તથા વિરોધનો જડમૂળથી નાશ કરવા કટિબધ્ધ છે. આ વાત જુદા જુદા સંપ્રદાયના લોકોની સાથે ચર્ચાવિચારણા કરી તેમને સારી રીતે સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરવો. આમ થવાથી કોઇપણ સંપ્રદાય આપણા કાર્યમાં વિક્ષેપ કે અંતરાય ઉભો નહિ કરે.

કાર્યકરોએ હરેક સ્થળે આ નિયમનું પાલન કરવું ઘટે. સહુ કોઈ જો સંઘની રીતિનીતિ તથા નિયમ જાણી લે તો સંઘના પ્રચાર-કાર્યમાં કોઈપણ પ્રકારનું વિઘ્ન ઉભું થશે નહિ. *

---

* આચાર્યદેવે એક સન્યાસીને ગામડામાં મોકલતી વેળા જે લખાવ્યું હતું, તે સંઘના સન્યાસીની ટાંચણપોથીમાંથી અહીં આપ્યું છે : 'આચાર્ય-દેવ જુદા જુદા કાર્યકરો, પ્રચારકો તથા વક્તાઓને જુદા જુદા કામની જવાબ-દારી સોંપી ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં મોકલતા. તેઓ કોઇ પણ વ્યક્તિની કદી પણ અવજ્ઞા કરતા નહિ, કે તેને અટકાવતા નહિ. ભગવાન રામચંદ્ર જેવી રીતે ખિસકોલીની પણ મહત્વના કામ માટે સહાય લીધી હતી, તેમ આચાર્યદેવ પોતાની પાસે આવનાર પ્રત્યેક વ્યક્તિની યોગ્યતા પિછાની લઈ તેને જવાબદારીભર્યું કામ સોંપતા.

આચાર્યદેવ માણસની અંદરના આત્મવિશ્વાસ અને આત્મમર્યાદાની ભાવનાને સચેતન કરી પળવારમાં તેનામાં અણધાર્યું પરિવર્તન લાવી દેતા.

મિલન-મંદિરની સ્થાપના વિષે

પ્રચારકો અને કાર્યકરોને સૂચના

૧. દરેક દસ ગામ વચ્ચે એક મિલન-મંદિરની સ્થાપના કરવી.

૨. જે ગામમાં હાઇસ્કુલ તથા ટપાલ કચેરી હોય તથા હિંદુઓની સંખ્યા વધારે હોય એવા ગામમાં મિલન-મંદિરની સ્થાપના કરવી.

૩. જે બધા ગામોમાં મિલન-મંદિરની સ્થાપના કરવાનું નક્કી થાય તે બધા ગામના ઓછામાં ઓછા દસ ગણનાપાત્ર માણસોનાં નામ તથા કોને કોને તેઓ પ્રમુખ તથા સેક્રેટરી બનાવવા ઇચ્છા રાખે છે, તેમના નામોની નોંધ કરી લેવી. સહુ કોઈને જણાવી દેવું

સાવ સામાન્ય છોકરાઓ પણ તેમના સંપર્કમાં આવી તેજસ્વી અને બુધ્ધિમાન બની જતા.

આચાર્યદેવ કહેતા : 'હું તમને સાચા કાર્યકરો તૈયાર કરી આપીશ કે જેઓ તમારા કાર્યમાં મદદ કરી શકે.' ખુલના જિલ્લામાં જ્યારે ભીષણ દુષ્કાળ પડયો અને ઉત્તર બંગાળમાં જળરેલનું સંકટ આવ્યું ત્યારે સેંકડો કાર્યકરો ઊભા કરી તેમણે એક વિશાળ સ્વયંસેવકોનું દળ રચી, પોતાની નિપૂણતાનો જે પરિચય આપ્યો હતો, એથી દેશના નેતાઓ પણ છક થઇ ગયા હતા.

આચાર્યદેવ કોઈ પણ માણસની શકિતને કદી પણ ઓછી આંકતા નહિ. માણસમાત્રમાં વિરાટ શક્તિ પડેલી છે એવું તેઓ માનતા. સામાન્ય કાર્યકર હોય કે સંઘના સંતાન હોય, તેને પાનો ચઢાવીને કહેતા : 'તું ફલાણાથી શી રીતે ઉતરતો છે ? એનાથી કમ નથી જ નથી.'

કે અમે અહીં હરેક શ્રેણીના હિંદુઓની એક જનસભાનું આયોજન કરવાના છીએ. એ સભામાં મિલન-મંદિરના આદર્શ, ઉદ્દેશ તથા કાર્યપધ્ધતિ વિષે વિશદભાવે ખ્યાલ આપવામાં આવશે. કયારે કયારે જનસભાનું અધિવેશન થશે તે સંઘના કલકત્તા ખાતેના મુખ્ય કાર્યાલય મારફત જણાવવામાં આવશે.

૪. મિલન-મંદિર એ આબાલવૃધ્ધ, સ્ત્રી-પુરૂષો અને હરેક શ્રેણીના હિંદુઓ માટેનું કર્મક્ષેત્ર, ધર્મક્ષેત્ર તથા સર્વ પ્રકારની સમસ્યાઓ માટેનું સમાધાન ક્ષેત્ર બની રહેશે.

જુદી જુદી શ્રેણીના હિંદુઓ આ મિલન-મંદિર આંદોલન તથા તેની કાર્યપધ્ધતિ દ્વારા સંગઠિત અને સંઘબધ્ધ થઈને કોઈપણ પ્રકારના અન્યાય-અત્યાચારના પ્રતિકાર, પ્રતિવાદ કરવા સક્ષમ થશે અને ધનપ્રાણ, ધર્મ, માનપ્રતિષ્ઠા, નિજ સ્વાર્થ અને અધિકારનું રક્ષણ કરી આબરૂભેર જીવન વિતાવી શકશે.

૫. અલ્લાહ, કુરાન તથા મસ્જિદના અવલંબન દ્વારા જ મુસલમાનો સંઘબધ્ધ, શક્તિશાળી તથા અજેય બની શક્યા છે. તે પ્રમાણે આજ પછી આ મિલન-મંદિરના અવલંબન વડે હિંદુઓ સંઘબધ્ધ, શકિતશાળી તથા અજેય બની શકશે.

૬. આ મિલન-મંદિર મારફત દેશના હિંદુસમાજ વચ્ચે એક એવા પ્રકારનો સેતૂ રચાશે, કે કયાંક કોઇ હિંદુના દેહ પર કોઈ ઘા પડે તો એ આઘાતની વેદના સમસ્ત દેશનો હિંદુસમાજ અનુભવી તેના પ્રતિકાર માટે ખડો થઈ જશે. જે ગામમાં ફકત પાંચ છ હિંદુઓના ઘર હોય તેને પણ એટલી વાતની વાતના ધરપત રહેશે કે સમસ્ત દેશના હિંદુસમાજની સંગઠિત શકિત અમારી પાછળ છે. કોઈ અમારો વાળ પણ વાંકો નહિ કરે. જ્યારે દેશમાં આવું

વાતાવરણ સર્જાશે ત્યારે દુષ્ટ તત્વો લઘુમતી હિંદુઓને પરેશાન કરવાની હિંમત નહિ કરી શકે.

૭. દરેક ગામમાં ૧૨ થી માંડીને ૫૦ વર્ષની ઉંમરના માણસો સાથેનું સ્વયંસેવક દળ તથા રક્ષક ટુકડી ઉભી કરાશે. તેઓ હરામખોરો અને બદમાશોથી ગામના લોકોનું રક્ષણ કરશે.

૮. દરેક ગામમાં દરેક હિંદુ પરિવાર પાસેથી મૂઠીભર ભિક્ષા તથા માસિક ફાળો ઉઘરાવવામાં આવશે. એ ચોખા તથા ફાળાની રકમ મિલન-મંદિરના કોષાધ્યક્ષ પાસે જમા રહેશે અને એ રકમનો ઉપયોગ સ્થાનિક હિંદુજનતાના ધર્મ, માનપ્રતિષ્ઠા, સ્વાર્થ તથા અધિકારના રક્ષણ કાજે કરવામાં આવશે.

૯. જો કોઈપણ હિંદુ પર કોઈ હરામખોર હુમલો કરે તો તત્કાળ સ્થાનિક મિલન-મંદિરમાં સમાચાર પહોંચાડવા અને જો સ્થાનિક મિલન-મંદિર તરફથી એના પ્રતિકારની વ્યવસ્થા સંભવી ન શકે તો જિલ્લાના મિલન-મંદિર તથા કલકત્તાના મુખ્ય કાર્યાલયને સમાચાર પહોંચાડવા. ક્યાંય પણ કોઈ જાતની સાંપ્રદાયિક અથડામણનો બનાવ બને તો પણ ઉપર મુજબની વ્યવસ્થા કરવી.

૧૦. મિલન-મંદિરમાં સ્થાનિક હિંદુઓની અભિરુચિ અનુસાર એક દેવપ્રતિમાની સ્થાપના કરાશે. મંદિરની સાથે એક વિશાળ મંડપ હશે, ત્યાં દર સપ્તાહે ભજનકીર્તન, યજ્ઞ, પૂજા તથા હિંદુઓની સભાનું આયોજન થશે.

મિલન-મંદિરમાં જે દેવમૂર્તિ હશે તેની પૂજા માત્ર હિંદુઓ જ કરી શકશે. *

---

* ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં સંગઠનકાર્ય તથા પ્રચાર માટે નિમાયેલા અમુક સંન્યાસીની નોંધપોથીમાં ટપકાવેલી વિગત, જે આચાર્યદેવે લખાવેલી હતી.

૧૯૨૯ની સાલમાં બંગાળના પાલના જિલ્લાના અતાઈકુલા નામના સ્થળે હિંદુઓ ભયંકર સાંપ્રદાયિક અથડામણનો ભોગ બન્યા અને એ પછી પણ આસપાસના વિસ્તારોમાં હિંદુઓ પર નાના-મોટા જુલમો થતા રહ્યા.

સાંપ્રદાયિક સુમેળનો ઉપાય

સંઘની નિર્વિરોધી નીતિ અને કાર્યપ્રણાલી

હિંસા અને વિરોધ કોઈપણ જાતિને નિર્બળ બનાવી દે છે. આથી સંઘ હર સમયે સહુ કોઈને વિરોધ વગરની નીતિ અખત્યાર કરવાનો ઉપદેશ આપે છે.

ઈર્ષા, દ્વેષ, હિંસા તથા વિરોધની મનોવૃત્તિ હરહંમેશ દરેક ક્ષેત્રમાં જાતિને નિર્બળ બનાવી દે છે. આથી, દરેક હિંદુ વ્યકિતએ આ બાબતમાં સાવધાન રહેવાની જરૂર છે. જે કાર્ય તથા પ્રચારના પાયામાંજ ઈર્ષા, દ્વેષ અને હિંસાનો ભાવ હોય તો એ કાર્ય અથવા પ્રચારથી જાતિનું કોઈ કાયમી કલ્યાણ થતું નથી, એટલું જ નહિ બલ્કે જાતિને સ્થાયી રીતે સંઘબધ્ધ કે શકિતશાળી કરી શકાતી નથી. એથી થોડા સમય માટે જાતિની અંદર ઉત્તેજના અથવા ઉશ્કેરાટ

૧૯૪૨માં તો પરિસ્થિતિએ માઝા મુકી દીધી અને એ પછી જ આચાર્યદેવે લઘુમતી હિંદુઓના રક્ષણ માટે મિલન-મંદિરની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી. સંઘ-પ્રચારકો તથા સંન્યાસી મંડળીના સભ્યો ગામે ગામ ફરીને અથાગ પરિશ્રમ કરી એ કાર્ય કરતા રહ્યા. આચાર્યદેવ અમુકવાર પાલના ગયા અને એકવાર બહુ આઘેના કમાલપુર નામના ગામમાં એક વિશાળ સભામાં પણ તેઓ હાજર રહ્યા. આચાર્યદેવના દર્શન તથા તેમનો ઉપદેશ સાંભળવા પંદરથી સોળ હજાર લોકો દૂર દૂરથી સભામાં આવ્યા હતા.

પેદા કરી શકાય ખરો, પણ તેની અસર કાયમી રહેતી નથી. થોડા સમય બાદ ફરી એ જ જુના અણબનાવ, સ્પર્ધા, હોંસાતૂંસી અને ઇર્ષા જન્મે છે અને એને લીધે જાતિ નિર્બળ તથા નિસ્તેજ બની જાય છે. આટલા માટે જ અન્ય કોઈ ધર્મ તથા મતવાદ ઉપર કોઈ પણ પ્રકારના દોષારોપણ કરવાથી કે તેની ટીકા કરવાથી દૂર રહેવું જોઈએ. અન્ય કોઈપણ સંપ્રદાયની લેશમાત્ર નિંદા તથા લોકોની નજરમાં હલકા પાડવાનો પ્રયાસ કરવાને બદલે મિલન-મંદિર મારફત સર્વ શ્રેણીના હિંદુઓમાં હિંદુધર્મનો પ્રચાર તથા પ્રસાર કરવાની બાબત પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે અને આ જાતના પ્રચારને પરિણામે જ હિંદુ જનસાધારણ બહુ ઓછા સમયમાં સંઘબદ્ધ તથા શક્તિશાળી બની શકશે.

સંઘ હિંદુ-સંગઠન ઇચ્છે છે, પણ બીજા કોઈનીય સાથે વિરોધ કરીને નહી. બધા પ્રકારના દ્વેષભાવ તથા વિરોધને દુર કરી સાંપ્રદાયિક મિલન એજ સંઘનો આદર્શ છે.

ભારત સેવાશ્રમ સંઘ હિંદુસમાજને સંઘબધ્ધ અને શક્તિશાળી બનાવવા ઈચ્છે છે, પણ અન્ય કોઈ પણ ધાર્મિક મતવાદ સાથે વિરોધ ઊભો કરવા ઈચ્છતો નથી. આથી બીજા કોઇ સંપ્રદાયના સન્માનને ધક્કો પહોંચાડી, તેની વિનાકારણ નિંદા કરીને તેને ઉતારી પાડવાની ઈચ્છા સંઘ કદી પણ રાખે નહિ. આ નીતિ અખત્યાર કરી સંઘ સમગ્ર ભારતમાં ધાર્મિક આંદોલન દ્વારા હિંદુ-જાતિના સંગઠન તથા પ્રચારકાર્યનું સંચાલન કરે છે અને આ પ્રકારના ઉદાત્ત ભાવ સાથે પ્રચાર અને સંગઠનકાર્ય દ્વારા **સંઘ ઈર્ષા, દ્વેષ તથા સાંપ્રદાયિક ભેદભાવને જડમૂળથી દૂર કરવાની ઈચ્છા રાખે છે. સંઘના ધાર્મિક આંદોલન**

તથા મિલન-મંદિરની આ જ વિશિષ્ટ કાર્યપદ્ધતિ ગણી શકાય.

હિંદુસમાજને જ્યારે મુસલમાન સંપ્રદાયની જેમ બળવાન, શક્તિશાળી તથા સંઘબદ્ધ બનાવી શકાશે ત્યારે જ બન્ને સંપ્રદાયો વચ્ચે સાચા અર્થમાં મેળ રચી શકાશે.'

સાર્થક મિલન, સાચા અર્થમાં સખ્યતા સરખે સરખા અને બેઉ બળવાન વચ્ચે જ સંભવી શકે. બળવાન અને નિર્બળ વ્યક્તિ કે સમાજ વચ્ચે કદી પણ સુમેળ અથવા સખ્યતા રચી શકાતી નથી. મુસલમાનો સારી રીતે સમજે છે કે હિંદુઓમાં વિદ્યા છે, બુદ્ધિ છે, પૈસો છે, વિષય-સંપત્તિ બધું જ છે, નથી માત્ર સામર્થ્ય કે એકતા. સંખ્યાની દ્રષ્ટિએ હિંદુઓ ભલે લાખો કરોડો હોય, વિદ્યા-બુધ્ધિ તથા જ્ઞાન અને મોભાની દ્રષ્ટિએ જગતભરમાં ભલે પંકાતા હોય, પણ કોઈને કોઈની સાથે સંબંધ નથી કે નિજ સમાજ માટે લાગણી નથી. આ વિશાળ માનવસમૂહનો એકે એક જણ એકાકી છે, કોઈને પડખે કોઈ ઉભું રહીને મદદ કરનારૂં નથી અને એટલે જ હિંદુઓનો તેમને ભય નથી.

મુસલમાનો વિદ્યા, બુધ્ધિ, પૈસો કશાથી ભય અનુભવતા નથી, ભય પામે છે સામર્થ્યથી. જેમનામાં સામર્થ્ય છે, શકિત છે, તેમનાથી જ ડરીને ચાલે છે. * આથી જ સાર્મથ્યની બાબતમાં હિંદુસમાજને જ્યારે મુસલમાન સમાજનો સમોવડિયો બનાવી શકાશે ત્યારે જ સર્વપ્રકારના અત્યાચાર અને ઉત્પાતનો અંત આવશે અને બન્ને સંપ્રદાયો વચ્ચે સાચા મિલન તથા સાચી સખ્યતા સ્થાપિત કરી શકાશે, તે પહેલાં નહિ.

---

* સ્વતંત્રતા મળ્યા પછી ભારતના રાજ્યોમાં ખાસ કરીને પશ્ચિમ બંગાળમાં મુસલમાનોના ઉધ્ધત વર્તન વિષેની આચાર્યદેવની ભવિષ્યવાણી નિઃશંકપણે પુરવાર થઈ છે. તે સમયે પીડિત હિંદુઓના રક્ષણ કાજે તેમણે જે ઉપાય કર્યો હતો તે આજે અક્ષરે અક્ષર ખરો પડયો છે.

સાંપ્રદાયિક સુમેળ વિષે ભ્રામક માન્યતા

હાલમાં એક વર્ગની એવી માન્યતા છે કે જો હિંદુ-મુસલમાન બન્ને કોમ સબળ અને સંઘબધ્ધ બની જાય તો પરસ્પર વચ્ચે સાંપ્રદાયિક દ્વેષભાવ જોવા મળશે. આથી હિંદુ-મુસલમાન વચ્ચે સુમેળ સાધવાનો પ્રયાસ કરનારા ઉભય સંપ્રદાયોની સામાજિક સંગઠનની ચળવળ પ્રત્યે શંકાની નજરે જોવા લાગ્યા છે. પરંતુ તેઓ વિચારી જોતા નથી કે હિંદુ જો હિંદુસમાજનું સંગઠન ન કરે તથા મુસલમાન જો મુસલમાન સમાજનું સંગઠન ન કરે તો એ બન્નેના સુમેળથી ભારતીય મહાજાતિની રચનાનો સંકલ્પ શી રીતે પાર પાડી શકાશે ? બન્ને સંપ્રદાય જો ધર્મના મહાન ઉદારતમ પાયા પર પોતપોતાના સંપ્રદાયનું ઘડતર કરે તો જ એ સુયોગ્ય સંગઠિત સંપ્રદાયના સંમેલન વડે બહુ ઓછા સમયમાં ભારતદેશની જાતિનું સંગઠન સાધ્ય કરી શકશે. જેઓ વાસ્તવિક રીતે જોઈ શકતા નથી તેઓ જ આવી કલ્પનામાં રાચે છે. પરંતુ કલ્પનાને કોરાણે મૂકી દઈ એકવાર કર્મક્ષેત્રે ડગ માંડવાથી આ મિથ્યા ધારણા ભાંગી જશે.

હિંદુ-મુસ્લિમ સુમેળ માટે હિંદુસંગઠન બાધારૂપ નથી.

હિંદુઓનું સંગઠન શું હિંદુ-મુસ્લિમનું વિરોધી છે ? હિંદુ-મુસ્લિમ મિલન ઈચ્છીએ ત્યારે હિંદુ-સંગઠનનું કાર્ય શું અપરાધજનક હોઈ શકે ? આ માન્યતા સાવ પાયા વગરની છે. જુદા જુદા સંપ્રદાયો પરસ્પર પ્રત્યે દ્વેષભાવ કે વિરોધની લાગણી રાખ્યા વિના પણ આત્મસંસ્કાર અને આત્મશુધ્ધિ માટે નિજ સંપ્રદાયને સંઘબધ્ધ તથા શકિતશાળી જરૂર બનાવી શકે. આ બાબત એકતા અને સુમેળની ભાવના ધરાવનાર પ્રત્યેક વ્યકિત ઝંખતી જ હોય છે. હિંદુઓ જો સમસ્ત હિંદુસમાજની એકતા હાંસલ કરી તેને બળવાન તથા

પોતાનું રક્ષણ કરી શકે તેવો સક્ષમ બનાવી શકે અને મુસલમાનો પણ એ રીતે પોતાનું ઘડતર કરી શકે તો સાંપ્રદાયિક દ્વેષભાવ તથા વિરોધ નેસ્તનાબૂદ થઈ જાય. આવું બન્યા પછી જ બન્ને વચ્ચે સુમેળ, સખ્ય તથા સહકાર સંભવી શકશે.

મિલન દ્વારા જ જાતિની સાચી ઉન્નતિ, અભ્યુદય, શાંતિ, કલ્યાણ તથા શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. આથી જ સંઘ સદાસર્વદા આ મિલનના સંદેશનો પ્રચાર કરતો રહ્યો છે.

આજે હિંદુ-મુસલમાન બન્ને સંપ્રદાયોમાં એક નવી શક્તિ ઉદય પામતી નજરે પડે છે. સુયોગ્ય નેતાઓનું માર્ગદર્શન ન મળવાને કારણે કયાંક કયાંક કોઈક સ્થાને એ શક્તિનો દુરુપયોગ થતો દેખાય છે. પરંતુ એથી નિરાશ થવાની જરૂર નથી. જો કાબેલ નેતાની દોરવણી મળે અને ધિરજ રાખી, સ્થિર બુદ્ધિથી ચાલવામાં આવે તો ચોક્કસ ધ્યેયની પ્રાપ્તિના માર્ગે અગ્રેસર થઈ શકાશે.

આ યુગ મહામિલનનો યુગ છે. આટલા માટે સંઘ દેશદેશાવર મિલનના સંદેશનો પ્રચાર કરે છે. આ મિલનનો સંદેશ જ સાંપ્રદાયિક ભેદભાવ અને વિરોધનું શમન કરશે. મિલનની આ વાણી જ ઉભય સંપ્રદાયને શક્તિશાળી બનાવી શાંતિના પથ પર લઈ જશે અને સહુકોઈનું કલ્યાણ કરશે.

મિલન એ જ સાચા સુખ, શાંતિ અને આનંદનો પાયો છે જ્યારે સાંપ્રદાયિક વિરોધ હરેક પ્રકારના દુઃખ તથા અશાંતિનું કારણ છે. આટલા માટે જ બન્ને સંપ્રદાયોએ પરસ્પરના મિલનની એકમાત્ર ખેવના રાખવી ઘટે અને તેની નીતિ તથા આદર્શનું અનુસરણ કરવું ઘટે. આ નીતિમાં આસ્થા રાખવાથી હિંદુ અથવા

મુસલમાન કોઈ પણ સંપ્રદાયને કોમવાદના વિરોધ કે વિદ્વેષની આગમાં હોમાઇને સળગી મરવાનો વખત નહિ આવે.

હિંદુ–મુસ્લિમ બન્ને સંપ્રદાયો શાંતિ અને શક્તિની ઝંખના સેવે છે. આથી, બન્ને સંપ્રદાયોએ હવે સતર્ક અને સાવધાન રહી ચાલવાની જરૂર છે, જેથી કરીને દેશની શાંતિ જોખમાય નહિ કે શક્તિ વેડફાઈ જાય નહિ.

ઘણીવાર ટૂંકી નજર તથા ઓછી સમજણવાળા લોકો કોમવાદનો હાઉ ઉભો કરે છે. આટલા માટે બન્ને સંપ્રદાયોના નેતાઓએ ચોકસાઈ રાખી પરસ્પરને સાવધાન કરી દેવાની જરૂર છે. સાંપ્રદાયિક દ્વેષ તથા વિરોધ જ સઘળા દુઃખ દુર્દશાનું મૂળ કારણ છે, એ વાત બન્ને સંપ્રદાયોના નેતાઓ તથા લોકોએ કદી પણ ભુલવી ન જોઈએ. આટલું કરીશું તો જ આપણે સહુ નચિંતમને સુખશાંતિથી જીવન વિતાવી શકીશું અને આ પ્રકારના શાંતિપૂર્ણ વાતાવરણમાં જ દેશની જાતિની ઉન્નતિ તથા કલ્યાણ થાય છે, જાતિ વચ્ચે ઐકય સંભવે છે અને તે શક્તિ પ્રાપ્તિ કરી છે.

જાતિના કલ્યાણ માટેની શરત, સાંપ્રદાયિક દ્વેષભાવને દેશવટો

સાંપ્રદાયિક દ્વેષભાવ તથા વિરોધ કદી પણ કોઈ જાતિને સબળ બનાવી શકે નહિ. એક સંપ્રદાય જો અમુક પ્રકારના દ્વેષયુક્ત પ્રચારથી અન્ય સંપ્રદાયને હલકો પાડવાનો પ્રયત્ન કર્યા કરે તો સમગ્ર દેશમાં ઈર્ષા, દ્વેષ, વિરોધ અને અશાંતિનાં પુર ફરી વળે છે. આને લીધે દરેક સંપ્રદાય નિર્બળ બની જાય છે. પરિણામે જાતિના સંગઠન અને ઉન્નતિના સઘળા કાર્યો સ્થગિત થઈ જાય છે. જો બન્ને સંપ્રદાયોના નેતાઓ આ બાબત પ્રત્યે સજાગ રહે તો કોમી ભેદભાવ ક્રમશઃ દૂર થઈ જાય અને દેશ તથા જાતિ સુદૃઢ શક્તિશાળી બને.

કોઈની પણ તરફ ઈર્ષા, દ્વેષ અથવા વિરોધની લાગણી ન રાખતા હિંદુ-મુસલમાન બન્ને સંપ્રદાયો પોતપોતાને સંઘબદ્ધ અને શક્તિશાળી બનાવશે ત્યારેજ હિંદુ-મુસ્લિમ વિરોધનો અંત આવશે અને મહાજાતિના સંગઠનનો આદર્શ સિદ્ધ કરી શકાશે.

હિંદુ-મુસ્લિમ બેઉ સંપ્રદાયના નેતાઓની ઉદાસીનતાને કારણે આજે દેશભરમાં કોમવાદનો વિદ્વેષ તથા વિરોધ ફેલાયો છે. એનો વિનાવિલંબે પ્રતિકાર કરવામાં નહિ આવે તો બન્ને પક્ષોને એક સરખી હાનિ પહોંચશે. તરેહ તરેહના ઉત્પાત, ઉપદ્રવ અને અશાંતિ કે અથડામણ થતાં જ રહેશે અને બેઉ સંપ્રદાયો જર્જરિત બની જઈ, સુખશાંતિ ખોઈ બેસશે, પ્રગતિ કરી શકશે નહિ. આ સાંપ્રદાયિક વિરોધનું પરિણામ કેટલું ભયાવહ અને શોચનીય આવશે, એની આજે કોઈ કલ્પના પણ કરી શકે તેમ નથી. આને લીધે જ સહુકોઈ ઠંડા તથા ઉદાસીન બની બેઠા છે. પરંતુ જાતિનું રક્ષણ કરવું હશે તો ક્ષણમાત્રના ય વિલંબ વિના હિંદુ-મુસલમાન બન્ને સંપ્રદાયોના નેતાઓએ આ ભેદભાવ તથા વિરોધ દૂર કરવા મરણિયા પ્રયાસ કરવા જ રહ્યા.

ભારત સેવાશ્રમ સંઘની કાર્યપ્રણાલી

ધર્મના પાયા પર જાતિગઠન

જુદી જુદી રાજકીય સંસ્થાઓ જેમ રાજકારણના પાયા પર પક્ષની રચના કરે છે, તેમ ભારત સેવાશ્રમ સંઘ ધર્મના પાયા પર જાતિના સંગઠન કરવા માગે છે.

મોક્ષ અથવા મહામુક્તિ એજ ભારતની જાતિનું લક્ષ્ય છે. અમે અમારા સઘળા અનુષ્ઠાન પ્રતિષ્ઠાન–સર્વ પ્રકારની કાર્યપદ્ધતિ વડે જાતિને એકએક કરીને એ તરફ લઈ જવા માગીએ છીએ. આર્થિક ઉન્નતિ અથવા રાષ્ટ્રીય સ્વાધીનતા આ મહામુક્તિ–સાધનાનું જ એક સોપાનમાત્ર છે. જાતિ જો મહામુક્તિને લક્ષ્ય તરીકે રાખીને અગ્રેસર થઈ શકે તો એ અગ્રગતિના પંથે જ તેની આર્થિક ઉન્નતિ, રાષ્ટ્રીય મુક્તિ તથા અન્ય સઘળી સમસ્યાઓનો ઉકેલ આવી શકશે.

ધર્મ એ જ ભારતીય જાતિનો પ્રાણ છે, જીવનશક્તિનું સાચું ઉદ્‌ગમસ્થાન છે. જાતિને જો તેના આ પાયા (ધર્મ) પર મૂકી શકાય તો તેનામાં નવી પ્રાણશક્તિનો, સંજીવનીનો સંચાર થશે અને તે પોતાના લક્ષ્ય ભણી આગળ વધી શકશે.

સંઘના આ ઉદ્દેશને કાર્યાન્વિત કરવા માટે સમગ્ર દેશમાં એક પ્રબળ શક્તિશાળી નૈતિક અને આધ્યાત્મિક આંદોલનની આવશ્યકતા છે અને એ આંદોલન માટે જોઈએ સર્વત્યાગી, કઠોર

પરિશ્રમી, કષ્ટસહિષ્ણુ, મૃત્યુપણ લઇ સંકલ્પને પાર પાડવા કટિબદ્ધ થનાર વીર અને નિર્ભયી સાધકોની એક સુદૃઢ સેના.

ધાર્મિક આંદોલન દ્વારા જનસાધારણને સંગઠિત અને સંઘબદ્ધ કરવાનું કાર્ય સહજ અને સુવિધાજનક છે.

રાજકીય કે સામાજિક ચળવળ વડે જુદા જુદા વર્ગના હિંદુજનસાધારણ વચ્ચે એકતા, સખ્ય કે સુમેળ સાધવાનું કષ્ટદાયક અને લાંબા સમયની ધિરજનું કામ છે. એ માટે તમારે અમુક સ્તર સુધી નીચા ઉતરવાની તૈયારી રાખવી પડે છે અને એમ કરવા જતાં રાજબરોજ નાની નાની બાબતમાં મતભેદ, ચડસાચડસી તથા ક્લેશ થયા કરે છે. આથી મૂળ સમસ્યા હળવી બનવાને બદલે વધુ જટિલ બની જાય છે. જ્યારે ધાર્મિક આંદોલનમાં એવી કોઈ સંભાવના રહેતી નથી, કે એવો કોઈ ગૂંચવાડો ઉભો થતો નથી. આપણો દેશ ધર્મભીરુ લોકોનો દેશ છે. ધર્મની કોઈપણ વાત લોકોને તરત ગળે ઉતરી જાય છે. આ કારણે ધર્મના આંદોલન વડે જુદી જુદી શ્રેણીના લોકો વચ્ચે એકતા, સખ્યભાવ અને સુમેળ સાધી તેમને સંગઠિત અને સંઘબદ્ધ કરવાનું કાર્ય ઘણું સરળ અને ઝટ થઈ શકે તેમ છે.

ભારત સેવાશ્રમ સંઘ દેશ, જાતિ અને સમાજની વાતોથી જનસાધારણને ધર્મની વાત જણાવવા, સમજાવવા તથા શિખવાડવા માગે છે. ધર્મ મારફતે કેવી રીતે દેશ, જાતિ અને સમાજની વિવિધ પ્રકારની સમસ્યાનો ઉકેલ લાવી શકાય તથા જુદી જુદી મુશ્કેલીઓ અને મૂંઝવણો દૂર થઈ શકે એની સમજણ પાડવાથી જ લોકો એનું મહત્વ સમજી ધર્મ પ્રત્યે ખેંચાણ અનુભવશે અને જો આ પ્રકારનું આંદોલન ઝંઝાવાતી વેગે ચલાવી શકાય તો દેશ આખો બેઠો પણ થઈ શકે, એટલું જ નહિ પણ જનસાધારણમાં નીતિબોધ તથા આત્મચેતનાનો ઉદ્રેક કરી શકાય.

આ પ્રકારનું ધાર્મિક આંદોલન દેશવાસીઓની અંદરની જાતજાતની દોષત્રુટિઓ, નબળાઇ તથા કુસંસ્કારોને દૂર કરી દેશમાં એક જબરદસ્ત નૈતિક વાતાવરણ ઉભું કરી શકે અને આવું વાતાવરણજ લોકોને દેશ, જાતિ તથા સમાજના હિતાહિત વિષે, સારાનરસા વિષે વિચાર કરવાની ટેવ પાડી શકે.

સમાજના અસંખ્ય, અગણિત લોકો નિતાંત નિર્જીવ જેવું જીવન ગુજારે છે. આવા ધાર્મિક આંદોલનના પ્રભાવે તેમનામાં એકદમ નવી ચેતના જાગી શકે, એક અપૂર્વ સંજીવની શકિતનો સંચાર થઈ શકે અને આવા આંદોલન વડે જ સાચી જનજાગૃતિ સંભવી શકે. જનસાધારણ આદર્શ ચરિત્રવાન, નીતીપરાયણ, કર્તવ્યનિષ્ઠ, પરિશ્રમી અને પોતાની જવાબદારી વિષે સભાન બની શકે. આવું બને ત્યારે જ સમાજમાંથી સઘળી જાતની અનીતિ, ઉચ્છૃંખલતા, અનાચાર, વ્યભિચાર તથા મલિનતા દૂર થઈ દેશ સાચા અર્થમાં કલ્યાણના પંથે અગ્રેસર થઇ શકશે.

ધર્મનો વ્યાપક પ્રચાર, ધાર્મિક અનુષ્ઠાન તથા ધર્મવિષયક આંદોલનની વ્યવસ્થા ન હોવાને લીધે એક શ્રેણીના હિંદુઓ પોતાના ધર્મ અને સમાજની બાબતમાં અજ્ઞાન, ઉદાસીન, જડ તથા અનુરાગ વગરના થઇ ગયા છે. આમાંના અમુક જણ કંઈ કંઇ જાતના પ્રલોભનને વશ થઇ ધર્માંતર કરવા લાગ્યા છે. સંઘના ધાર્મિક પ્રચાર, ધર્મવિષયક આંદોલન તથા સામૂહિક ધાર્મિક અનુષ્ઠાન જેવી બાબતોથી હિંદુજનસાધારણની આ મનોવૃત્તિ દૂર થશે અને તેમનામાં ધર્મ પ્રત્યે અનુરાગ જાગશે. આને લીધે કોઈ નિજ ધર્મ તજવા પ્રેરાશે નહિ અને વટલાઇ જતા અટકશે. ઘણું કરીને આદિવાસી વર્ગ, કે જેમને ધર્મની બાબતમાં કોઈ ખાસ સમજણ નથી કે ખેંચાણ નથી, તેઓ આ પ્રકારના ધર્મવિષયક

આંદોલનના પ્રભાવથી સંઘબદ્ધ અને શક્તિશાળી બનશે તથા ખપ પડયે ધર્મ તથા સમાજની સેવા કરી શકશે.

સંઘનો ધર્મપ્રચાર તથા ધર્મનું આંદોલન અન્ય કોઈ સંપ્રદાય પ્રત્યેના દ્વેષભાવથી પ્રેરિત નથી. એમાં કોઈ પ્રકારની સંકીર્ણતા અથવા કોઈ પ્રત્યે કોઈપણ જાતના ઈર્ષા, દ્વેષ, ઘૃણા કે મલિન મનોવૃત્તિ નથી. એમાં હિન્દુધર્મ તથા સમાજની, સમગ્ર દેશ અને જાતિની સર્વાંગી ઉન્નતિ અને કલ્યાણની કલ્પના તથા પ્રચેષ્ટા રહેલી છે. સર્વસાધારણનું સાચા અર્થમાં ભલું થાય એવી ઈચ્છાથી, એવા સંકલ્પથી આ ધાર્મિક આંદોલનનો પ્રારંભ થયો છે.

શ્રદ્ધા જ શાંતિનું અસલ સાધન છે. શ્રદ્ધા જ જ્ઞાન, શક્તિ, આનંદ અને ગુરુજનની સ્નેહપ્રીતિ, આદર પ્રાપ્ત કરવાનું મુખ્ય અવલંબન છે. હાલના જમાનામાં તો પિતા પ્રત્યે પુત્રના, પતિ પ્રત્યે સ્ત્રીની કે અધ્યાપક પ્રત્યે વિદ્યાર્થીની કોઈ શ્રદ્ધા નજરે પડતી નથી. આનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે પિતા-પુત્ર, પતિ-પત્ની, અધ્યાપક- છાત્ર વચ્ચેનો મધુર સંબંધ સાવ લુપ્ત થઈ ગયો છે અને સામાજિક શાંતિની ઘોર ખોદાઇ ગઈ છે. સમાજ, ઘર-સંસાર બધે જાણે અશાંતિનો ચરૂ ઉકળી રહ્યો છે.

બીજી બાજુ, હિન્દુ સમાજની અંદર નીતિબોધનો નિતાંત અભાવ હોવાને લીધે હાલ શાસ્ત્ર, ગુરૂ તથા ભગવાન ઉપર કોઈને પહેલાં જેવી શ્રદ્ધાભક્તિ કે વિશ્વાસ રહ્યો નથી. આથી સમાજની અંદર જાતજાતની અનીતિ, અનાચાર, વ્યભિચાર તથા ઉચ્છૃંખલતા વગેરે પ્રવેશ પામી કેટકેટલી અશાંતિને જન્માવે છે! આટલા કારણે જ આજે એવા નીતિનિયમ, સદાચાર, ધાર્મિક અનુષ્ઠાન તથા શિક્ષણ-સાધનાનું પ્રચલન કરવું જોઈએ કે જેને લીધે હિંદુજાતિ ફરીવાર શ્રદ્ધાવાન, ભગવતવિશ્વાસી, ગુરૂભક્તિપરાયણ, શાસ્ત્ર અને

સદાચાર તરફ અનુરાગ કેળવી નિષ્ઠાવાન બની શકે અને અનીતિ અને અનાચારમાંથી આપણને છૂટકારો મળી શકે. દેશમાં સર્વત્ર એવા પ્રતિષ્ઠાનો ઊભા કરવા જોઈએ કે જેના વડે ધર્મનો વ્યાપક રીતે પ્રચાર થઈ શકે અને એ રીતે હિન્દુજાતિને ખૂબ ઝડપથી સ્વધર્મ પ્રત્યે વાળી શકાય. આમ થાય ત્યારે જ દેશની આ અસ્વાભાવિક પરિસ્થિતિ પલટાઈ જશે અને જનસાધારણમાં સાચા અર્થમાં સદ્બુદ્ધિ તથા વિવેક, નિર્મળ કર્તવ્ય-જ્ઞાન, જવાબદારી અદા કરવાની ભાવના તથા વ્યવહાર-જ્ઞાન પેદા થશે, જેને લીધે સમાજ સંસારમાં સાચી શાંતિ, શૃંખલા અને આનંદ પાછા આવશે.

ધર્મના આધારે જાતિગઠન :

ભારત સેવાશ્રમ સંઘ એ એક ધાર્મિક સંસ્થા છે. સમગ્ર દેશની અંદર નૈતિક વાતાવરણ સર્જવાના આશયથી સંઘ દ્વારા જુદા જુદા સ્થળે ધર્મવિષયક આંદોલનને વેગ આપવા આ પ્રકારની સંસ્થાઓ ઊભી કરવામાં આવે છે.

આ ધર્મ વિષયક આંદોલન વડે વિભિન્ન શ્રેણીના હિંદુઓને આવાહન કરવાથી તેમના તરફથી તરત પ્રતિભાવ મળી શકે. જ્યારે રાજકીય કે સામાજિક આંદોલનને એટલી ઝડપથી ટેકો મળતો નથી, ઊલટાની અનેકવિધ સમસ્યાઓ ઊભી થાય છે.

જાતજાતની સમસ્યાઓને કારણે જુદી જુદી શ્રેણીના હિંદુઓમાં હાલ જે પ્રકારના દ્વેષ અને ભેદભાવ જોવા મળે છે, એનો ઉકેલ કેવળ ધર્મ વિષેના આંદોલન વડે જ સંભવ છે.

ઘણા લાંબા સમયથી આપણા દેશમાં ધર્મને લગતું કોઈ વ્યાપક આંદોલન થયું ન હોવાને લીધે હિંદુઓમાં શાસ્ત્ર, સદાચાર, નીતિ નિયમ અને અનુષ્ઠાનોમાં આસ્થા રહી નથી. ગુરૂજન, મહાપુરૂષો તથા ભગવાન ઉપરની શ્રદ્ધા ચાલી ગઈ છે તથા હિન્દુ ધર્મ પ્રત્યેનું

આકર્ષણ અને નિષ્ઠા પણ ઘટી ગયા છે. આનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે અન્ય ધર્મના લોકો (હિન્દુઓનો આ બાબતમાં લાભ લઈને) તરેહ તરેહના ઉપાયો અને ચાલાકીથી તેમનું ધર્માંતર કરવા માટે જોરશોરથી કામે લાગી ગયા છે. તેમને ઠીક ઠીક સફળતા પણ મળી છે. ભારત સેવાશ્રમ સંઘ હિન્દુજાતિની આ વિષમ વિપત્તિમાંથી રક્ષા કરવા માટે દેશભરમાં સર્વત્ર એક વ્યાપક અને પ્રબળ નૈતિક તથા ધાર્મિક આંદોલન ઉપાડવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યો છે, જેને લીધે હિન્દુઓના હૃદયમાં ધર્મ પ્રત્યેની શ્રદ્ધા અને અનુરાગ પ્રબળ રીતે વૃદ્ધિ પામશે અને સેંકડો લાલચ સામે પણ તેઓ નિજ ધર્મને છોડવાનો વિચાર સુધ્ધાં નહિ કરે. પોતાના ધર્મ પ્રત્યેની આંતરિક નિષ્ઠા અને મમતા જાગ્રત કરી સહુ કોઈને ધાર્મિક જીવન તરફ વાળવાનો જ આ ધર્મ-વિષયક આંદોલનનો એક માત્ર ઉદ્દેશ છે.

ભારત સેવાશ્રમ સંઘ તરફથી આ શતધા વિભકત, નિર્બળ હિન્દુસમાજને સંગઠિત, સંઘબદ્ધ અને શકિતશાળી બનાવવાના હેતુથી જુદા જુદા સ્થળે મિલનકેન્દ્રોની રચના કરવામાં આવે છે, જ્યાં ઊંચનીચના ભેદભાવ વિના સઘળી શ્રેણીના હિંદુઓ-શિક્ષિત અશિક્ષિત, ધનવાન ગરીબ, આબાલવૃદ્ધ સ્ત્રી-પુરુષો એક જ ઉદ્દેશ સાથે એકઠા થશે અને હિન્દુજાતિની હરેક પ્રકારની સમસ્યાના ઉકેલ માટે યોજાતા અનુષ્ઠાનમાં ભાગ લેશે. આ રીતે આ મિલન-ભૂમિ હિન્દુજાતિ માટેનું સાચું કર્મક્ષેત્ર, તીર્થક્ષેત્ર તથા સર્વપ્રકારની સમસ્યાનું સમાધાનક્ષેત્ર બની રહેશે. આ મિલનકેન્દ્રના અવલંબન વડે જ શતશત ભાગોમાં છિન્નવિછિન્ન થઈ ગયેલો હિન્દુસમાજ ફરી ભેદભાવ, વાદવિવાદ, જુદાપણું ભુલી જઈને સંગઠિત, સંઘબદ્ધ અને શકિતશાળી બની શકશે.

ધર્મપ્રચાર દ્વારા આત્મચેતના

ઘણા લાંબા સમય સુધી આ દેશમાં હિન્દુ-ધર્મનો વ્યાપક પ્રચાર ન હોવાને કારણે હિન્દુજનસાધારણનું ધાર્મિક અને નૈતિક જીવન લગભગ નષ્ટપ્રાય બની ગયું છે. આને લીધે આજે હિન્દુઓ સાવ નિર્બળ અને નિર્જીવ બની ગયા છે. કેટકેટલી દિશામાંથી કેટકેટલા આઘાતો આવે છે, કેવા કેવા અત્યાચાર અને ત્રાસ ગુજરે છે, કેટલા પ્રકારના અસન્માન, અપમાન, લાંછના અન જુલમના ઝંઝાવાત (હિન્દુસમાજ ઉપર) ઉતરી રહ્યા છે, તેમ છતાં તેનો કોઈ ચેતના જાગ્રત થતી નથી કે લેશમાત્ર અસર થતી નથી. આત્મરક્ષણ માટે કોઈની અંદર જરા સરખો તરવરાટ કે પ્રયત્ન જોવા મળતો નથી. હિંદુઓ શક્તિના પૂજક છે, મહાશક્તિના એ વાત જ તેઓ સાવ વીસરી ગયા છે. જ્યાં શક્તિ હોય ત્યાં ભક્તિ અને જ્યાં ભક્તિ હોય ત્યાં મુક્તિ-આજ હતો એક સમયે હિંદુઓનો દ્રઢ વિશ્વાસ. પરંતુ આજે જુદે જુદે ઠેકાણેથી જુદી જુદી નિર્બળતા ઉતરી આવવાને લીધે હિંદુઓએ પોતાનો પલો વિશ્વાસ ગુમાવી દીધો છે. પરિણામે, આજે તેઓ તદ્દન જડ, અવશ અને ચેતનાહીન બની ગયા છે. કોઈ પ્રકારની શક્તિ, સામર્થ્ય અથવા મર્યાદા લઈ તેઓ ચાલી શકતા નથી.

હિંદુજાતિને આ વિષમ વિપત્તિમાંથી ઉગારી લેવા સમગ્ર દેશવ્યાપી એક નૈતિક આંદોલન શરુ કરવાની આવશ્યકતા છે. એની

અસરને લીધે સહુની આત્મચેતના જાગ્રત બનશે અને આત્મચેતના જાગ્રત થવાથી તેમનામાં નિજ શકિત પ્રત્યે આસ્થા ઉત્પન્ન થશે ત્યારે હિંદુ આત્મવિશ્વાસનું બળ પ્રાપ્ત કરી પોતાના શકિત-સામર્થ્ય, વીર્ય-વિક્રમ દ્વારા સઘળા પ્રતિક્રિયાશીલ તત્ત્વો ટક્કર લઈને તથા તેને પરાજિત કરી આત્મસન્માન તથા આત્મમર્યાદાનું રક્ષણ કરી શકશે.

આત્મબોધ અને આત્મચેતના એ જ જાતિનું સાચું જીવન છે. એ બન્ને વિના હિંદુની સ્થિતિ મૃતઃપ્રાય બની ગઈ છે.

આત્મચેતના જ લક્ષ્ય ફેંકી ગયેલા આદર્શનો વીસરી ગયેલા હિંદુને અસલ માર્ગ દેખાડશે, અને હિંદુમાં આત્મબોધ લાવી તેના આત્મવિશ્વાસને જાગ્રત કરશે. આત્મચેતના જ આજની મૃતઃપ્રાય હિંદુજાતિમાં નવી સંજીવની શકિતનો સંચાર કરશે અને તેને બળ વીર્ય તથા સાહસ આપશે. આ આત્મચેતના જ આજે હિંદુઓ માટે એક માત્ર સહાય, સંપત્તિ તથા યથા સર્વસ્વ છે-જીવતા રહેવાનો એકમાત્ર આધાર છે. આટલા માટે જ એ આત્મચેતનાને જાગ્રત કરવા માટે સઘળી શકિતનો ઉપયોગ કરવો પડશે.

સમગ્ર સમાજમાં ધર્મના આંદોલન માટે તથા હિંદુજાતિમાં નૂતન સંજીવની શકિતનો સંચાર કરવા માટે ગામે ગામ પ્રચાર કેન્દ્રો ઊભા કરવા જોઈએ.

પ્રચારના અભાવને લીધે હિંદુઓને આજે હિંદુધર્મ તરફનું આકર્ષણ, અનુરાગ, શ્રદ્ધા-ભકિત તથા લાગણી ઘટી ગયાં છે. હિંદુઓનાં આચાર-અનુષ્ઠાનોનો પણ સાવ લોપ થઇ ગયો છે. એટલે સુધી કે આજે તો ઘણા લોકો પોતાને હિંદુ તરીકે ઓળખાવતાં સંકોચ અનુભવે છે.

આ દેશમાં ખ્રિસ્તી ધર્મના પ્રચાર માટે લાખો કરોડો રૂપિયા ખરચવામાં આવે છે, જ્યારે હિંદુધર્મના પ્રચાર માટે એક પૈસો પણ કોઈ ખરચતું નથી. આ સ્થિતિ લાંબો વખત ચાલે તો હિંદુ માટે હિંદુ તરીકે જીવવાનું પણ મુશ્કેલ બની જશે. આથી, વિના વિલંબે ગામેગામ તથા શહેરે શહેર હિંદુધર્મનાં પ્રચાર કેન્દ્રો સ્થાપવા જોઈએ અને હિંદુઓને નિજ ધર્મ પ્રત્યે આસ્થાવાન બનાવવા જોઈએ.

ધર્મના આંદોલનના અભાવને કારણે આજે હિંદુઓમાં સાધારણ નીતિભાવના પણ રહી નથી. ચોગરદમની અનીતિને લીધે હિંદુસમાજ ઈર્ષા-દ્વેષ, અશાંતિ તથા વિખવાદથી છિન્નભિન્ન બની રહ્યો છે. આ શોચનીય પરિસ્થિતિ દૂર કરવા માટે સમય ન ગુમાવતાં જુદા જુદા સ્થળે મિલન-મંદિરની સ્થાપના કરવી જરૂરી છે. એમ થાય તો જ હિંદુસમાજ ઝડપથી શકિતશાળી બની શકશે.

આ મિલન-મંદિર સમસ્ત હિંદુ-સમાજનું મિલન-કેન્દ્ર તથા સાધના કેન્દ્ર બની રહેશે. સર્વ પ્રકારનાં દુઃખ, દૈત્ય તથા દુર્દશાને દૂર કરી તે હિંદુઓમાં આત્મચેતના જગાવશે અને તેનું નૈતિક જીવન નિર્મળ કરશે. આટલા માટે જ મિલન-મંદિર આંદોલન તથા તેની કાર્યપ્રણાલીને સાર્થક બનાવવા માટે સહુ કોઇએ કટિબદ્ધ થવું પડશે.

મિલન-મંદિરની કાર્યપ્રણાલી

અમે ઇચ્છીએ છીએ સંસ્કાર, સંગઠન તથા મિલન. સમાજમાં ભેદભાવ, અશાંતિ વગેરે અનિષ્ટો વધવા પામે અથવા તો આદર્શની અથડામણ થાય એવું કંઇ પણ કરવાનો અમારો ઉદ્દેશ નથી. અમે એવા પ્રકારનું કાર્ય કરવા માગીએ છીએ કે જેને લીધે છિન્નભિન્ન હિંદુજાતિ સબળ, સ્વસ્થ, સતેજ, સંઘબદ્ધ અને શકિતશાળી બની પોતાના લક્ષ્ય તથા આદર્શ તરફ અગ્રેસર થઈ શકે.

અમે હિંદુજાતિ માટે એક એવા મિલનસ્થાનની રચના કરવા ઉત્સુક છીએ જ્યાં ઊંચનીચ સઘળા વર્ગના હિંદુઓ એકઠા થઈ શકે. આ મિલન સ્થાનનું નામ 'મિલન–મંદિર' રહેશે. એ સર્વ શ્રેણીના હિંદુઓ માટેનું સામાજીક તથા ધાર્મિક શકિતકેન્દ્ર, મિલનકેન્દ્ર બની રહે. ગમે તે સમયે, કોઈ પણ પર્વ કે અનુષ્ઠાનનું આયોજન કરવામાં આવે ત્યારે બહુ ઓછા સમયમાં સેંકડો હજારો હિંદુઓ ત્યાં એકત્રિત થઈ શકશે. આ મિલન–મંદિર ધર્મપ્રચાર, શિક્ષણનો વિસ્તાર, સમાજ સુધારણા તથા સંઘશક્તિના સંગઠન માટેનું કેન્દ્રસ્થાન બની રહેશે. આ મિલન–મંદિર વડે જ હિંદુઓના પરિવાર, સમાજ તથા રોજબરોજના જીવનની નાનીમોટી સમસ્યાઓનું સમાધાન થઈ શકશે.

ભારતવર્ષની પ્રકૃતિ એવી છે કે ધર્મના અવલંબન વિના યથાર્થપણે સામૂહિક જીવનનું ઘડતર થઈ શકતું નથી. આટલા માટે જ અમે ધર્મના પાયા પર એક સમાજ–જીવનનું ઘડતર કરવા ઇચ્છીએ છીએ.

ધર્મના ઉચ્ચ ભાવ તથા આદર્શ સામાન્ય લોકો માટે દુર્બોધ્ય છે, ને એ તેમના માટે અનુસરવા યોગ્ય પણ નથી. સમાજ તથા પરિવારમાં જુદા જુદા સંબંધ, જવાબદારી તથા કર્તવ્યભાવનાનું પાલન કરવાનું હોય છે અને એ રીતે જ ધર્મ તથા નૈતિક જીવનના આદર્શનું ઘડતર થાય છે, જેને સહુ કોઈ અનુસરી શકે છે. આ ધર્મના આધારે જ સમષ્ટિગત જીવન ઘડાય છે. સંઘ મિલન–મંદિર દ્વારા આ પ્રકારના ધર્મનો પ્રચાર કરે છે.

હિન્દુજાતિના રક્ષણ વિષે

ભારત સેવાશ્રમ સંઘની કાર્યપદ્ધતિ

ભારત સેવાશ્રમ સંઘ

(૧) દેશના દરેક જિલ્લા, પ્રાંતમાં ગામેગામ તથા શહેરોમાં હિંદુધર્મના પ્રચાર તથા પ્રસારનું કાર્ય કરે છે.

(૨) કોઈ હિંદુ ધર્માંતર ન કરે એ માટે દેશમાં સર્વત્ર પ્રચારકાર્ય કરે છે.

(૩) ધર્મપ્રચાર કેન્દ્રની સ્થાપના કરી અશિક્ષિત, અજ્ઞાન એવા નિમ્ન શ્રેણીના હિંદુઓને હિંદુધર્મના નીતિનિયમો, આચાર-વિચાર તથા અનુષ્ઠાન વિષે સમજૂતી આપે છે.

(૪) ભારતના જુદા જુદા સ્થાનોમાં પ્રચારકો મોકલી સમસ્ત દેશમાં નૈતિક વાતાવરણ ઉભું કરે છે.

(૫) કયાંય કોઇ અસહાય, અનાથ કે નિર્બળ નારી પર અત્યાચાર અથવા ત્રાસ ગુજારવામાં ન આવે તે માટેની વ્યવસ્થા કરે છે.

(૬) જુદા જુદા વર્ગના હિંદુઓમાં એકતા, સહૃદયતા તથા સુમેળ સ્થાપવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

(૭) ઉચ્ચવર્ગના હિંદુઓ નીચલી કક્ષાના હિંદુઓની ઘૃણા કે અવહેલના ન કરે અને તેમની વચ્ચે એખલાસનું વાતાવરણ રહે, તે માટેનો પ્રચાર કરે છે.

(૮) ધર્મનો વ્યાપક પ્રચાર, ધાર્મિક અનુષ્ઠાન તથા આંદોલન દ્વારા હિંદુઓમાં શકિત, સાહસ, આત્મવિશ્વાસ, આત્મચેતના તથા આત્માનિર્ભરતાની લાગણી જગાડે છે.

(૯) ગામેગામ મિલન-મંદિરની સ્થાપના કરી ગ્રામ્ય-વાસીઓને એવી રીતે સંઘબદ્ધ કરવામાં આવે છે કે જેથી કોઇ દુષ્ટો કોઈ હિંદુના સન્માન પર આઘાત ન કરી શકે અથવા તો કોઈ દેવમંદિર કે મૂર્તિને કલુષિત કરવાની હિંમત ન કરે.

(તા. ૧૧-૧૦-૩૮ કલકત્તા)

પારીવારીક શિક્ષણ

(૧) નાના તથા મોટી વયના બાળકોને માતા-પિતા, શિક્ષક,

વડીલ તથા અન્ય ગુરુજનો પ્રત્યે શ્રદ્ધા-ભકિત તથા સન્માન કેળવતા શિખવાડવા.

(૨) સ્ત્રી પોતાના પતિની ભકિત કરે, વિદ્યાર્થી શ્રદ્ધા સાથે શિક્ષકના આદેશનું પાલન કરે તથા જનસાધારણ ગુરુ તથા ભગવાનમાં વિશ્વાસ રાખીને ચાલે તે પ્રકારનું શિક્ષણ આપવું

(૩) પતિ પત્નીનું તથા શિક્ષક વિદ્યાર્થીનું યથાર્થ કલ્યાણ ઝંખતા થાય તથા તેમની શ્રદ્ધાને યોગ્ય બની શકે એ બાબતનું લક્ષ રાખવું.

(૪) શકિતની અધિષ્ઠાત્રી દેવદેવીઓની પૂજા ઉપાસના કરી સહુ કોઈ શકિત પ્રાપ્ત કરી શકશે-આ પ્રકારનો વિશ્વાસ દેશના લોકોમાં સુદ્રઢ કરવો. ભારત શકિતને પુજનારો તથા શકિતની ઉપાસના કરનારો દેશ છે એ બાબત દરેકને સમજાવવી.

સાંપ્રદાયક દ્વિષભાવ અને દેશવટો

જ્યારે પણ કોઈ હિંદુ દૂષ્ટ દ્વારા અપમાનિત, લાંછિત તથા પીડિત થાય, કોઈપણ હિંદુરમણી બળાત્કારનો ભોગ બને, તેનું અપહરણ થાય કે તેનું અપમાન થાય અથવા તો કોઈ દેવમંદિર, મૂર્તિ કે દેવસ્થાન અપવિત્ર બનાવવામાં આવે ત્યારે પહેલાં આસપાસના પાંચ ગામના આગેવાન લોકોની મદદથી તેનો પ્રતિકાર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો. એમાં નિષ્ફળતા મળે તો જિલ્લાના મિલન-મંદિરને અને કલકત્તાના મુખ્ય મિલન-મંદિરને સમાચાર પહોંચાડવા.

દેશના હિંદુઓએ એક બાબતનું ખાસ ધ્યાન રાખવું કે અન્યનું સન્માન હણાય તેવું પગલું ભરવું નહિ અને એવી રીતે પોતાના સન્માનના રક્ષણ વિષે હંમેશ સાવચેત રહેવું. હિંદુજાતિ કદી પણ વિરોધ ઉભો કરવા ઈચ્છતી નથી-એ ઇચ્છે છે એકતા, સહૃદયતા અને સુમેળ તથા સહકાર. સંઘની આ નીતિ જ દેશના સાંપ્રદાયિક દ્વેષભાવને જડમૂળથી દૂર કરી શાંતિની સ્થાપના કરશે.

સંકટગ્રસ્ત હિંદુઓનું આત્મરક્ષણ

તરેહ તરેહની ભ્રામક માન્યતાઓ તથા કુસંસ્કારોને કારણે પેદા થયેલા ભેદભાવ અને વૈમનસ્યને લીધે હિંદુસમાજ દિનપ્રતિદિન નિર્બળ બનતો ગયો છે. સર્વ હિંદુઓ એક જ ભગવાનના સંતાન છે, એટલે પરસ્પર પ્રત્યે ઇર્ષા, દ્વેષ તથા તૂચ્છકાર કે ધૃણાનો ભાવ દેખાડવાને બદલે એકમેકને પ્રેમ, સમવેદના તથા સહાનૂભૂતિની નજરે જોવાથી સમાજમાંથી સઘળા ભેદભાવ, અણબનાવ તથા વૈમનસ્ય દૂર થઈને સ્નેહ, સહૃદયતા તથા ઐકયભાવ લાવી શકાશે. આમ થશે ત્યારે જ હિંદુજનતા સંઘબદ્ધ તથા શકિતશાળી બની દૂષ્ટ તત્વોના અત્યાચાર અને ત્રાસ સામે પોતાનું રક્ષણ કરવા સમર્થ બનશે.

પિતા પાસે જે રીતે પુત્ર પોતાની યોગ્ય માગણી કરી શકે, તેમ ભગવાન પાસે ભકત માગણી કરી શકે છે, આ બાબત એક સરખી જ છે. આથી દરેક ભકતને મંદિરમાં જઈ પૂજા-અર્ચના કરવાનો અધિકાર છે. એ અધિકારમાંથી કોઈ કોઈને પણ વંચિત કરી શકે નહિ. ભકતના સ્પર્શથી ભગવાન અપવિત્ર બને એવા ભગવાનની ભારતમાં કોઈ ભકત કદી પણ પૂજા આરાધના કરતો નથી. આ વાત પરાપૂર્વથી ચાલી આવી છે.

એક વ્યકિત બીજાનું અન્ન ગ્રહણ કરે, બીજાનું પાણી પીએ કે બીજાને સ્પર્શ કરે તો એથી ધર્મનો લોપ થાય છે, એવો નિયમ

કોણે ઘડયો ? આજનો યુગ આવા નિયમને માન્ય રાખતો નથી. આજે તો સહુના મનમાંથી એ ભ્રમણા દૂર થઈ ગઈ છે. આ યુગ મહાજાગરણનો યુગ છે, મહામિલનનો યુગ છે, એટલે જ સહુ કોઈએ મહાજાગરણ અને મહામિલનનો સંદેશ ઝીલવો રહ્યો.

હાલના જમાનામાં આપણા સમાજમાં જે કંઇ ભેદભાવ તથા દ્વેષભાવ જોવા મળે છે, એ માણુસે પોતે જે પેદા કરેલા છે. ભગવાન કદી પણ આવા ભેદભાવ કરે નહિ. જે લોકોએ આ ભેદભાવ ઉત્પન્ન કર્યા છે તેઓ જ ભારતની હાલની દુર્દશા માટે સંપૂર્ણપણે જવાબદાર છે. આથી, એ લોકોએ આગળ આવી સમગ્ર સમાજને રોગમુક્ત કરવા માટેના પ્રયાસો કરવા ઘટે.

આજે સર્વનિયંતાની શુભદ્રષ્ટિના પ્રભાવથી હિંદુ-સમાજની ભ્રાંતિ દૂર થઈ ગઈ છે. અમુકનું ખાવાથી વટલાઈ જવાશે, અમુકનું અડકેલું પાણી પીવાથી નરકમાં જવું પડશે કે અમુકને અડકવાથી ધર્મનો લોપ થશે—આ પ્રકારનાં વિધાન ભારતનો હિંદુ-સમાજ કોઈની પાસેથી સાંભળવા ઇચ્છતો નથી. સામાન્ય વિવેક-વિચાર ચૂકી ગયેલા લોકો જ એક દિવસ આવા નિયમો પ્રમાણે ચાલતા થયા હતા. પરંતુ હવે નિજ વિવેકબુદ્ધિ જાગ્રત થવાને લીધે કોઈ હિંદુ આવા બધા કુસંસ્કારોને પ્રોત્સાહન આપીને હિંદુ-સમાજને વિનાશના માર્ગે ઘસડી જવા તત્પર બનતો નથી.

હિંદુઓની અનીતિ, દુર્બુદ્ધિ તથા જાતજાતના ભેદભાવ અને કુસંસ્કારોએ જ ભારતના હિંદુ-સમાજને નિર્બળ બનાવી દીધો છે.

આ બધી નિર્બળતાને દૂર કરી દેવામાં આવે તો હિંદુ-સમાજ પુનઃસબળ અને સંઘબદ્ધ બની શકશે અને ત્યારે દરેક હિંદુ નિર્ભયપણે નિજ સન્માન સાથે સર્વત્ર હરીફરી શકશે.

મોટે ભાગે જોવામાં આવ્યું છે કે અમુક અત્યાચારી કે દુષ્ટ તત્વ જ્યાં સુધી સામે પક્ષેથી પ્રતિવાદ કે પ્રતિકાર ન થાય ત્યાં

સુધી જ અત્યાચાર કરે છે. જ્યારે પણ કોઇ એવા ઉત્પાતનો સામનો કરે છે, ત્યારે તેનું જોર અથવા તો હિંમત ઓસરી જાય છે. આ રીતે હિંદુ-સમાજ જ્યારે મુસલમાન સમાજની જેમ સંઘબદ્ધ અને શકિતશાળી બનશે ત્યારે તેની ઉપર થતા અત્યાચાર, ઉત્પાત અને જુલમોનો આપમેળે અંત આવી જશે. હિંદુઓના ભય તથા નિર્બળતાને લીધે જ મુસલમાનોને તેમની ઉપર અત્યાચાર ગુજારવાનો મોકો મળ્યો હતો અને તેમની હિંમત ચાલી હતી. આથી હિંદુઓએ મક્કમ નિરધાર કરી પોતાની અંદર રહેલા ભય તથા નિર્બળતાને ખંખેરી નાખવા ઘટે.

દૂરના ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં કે જ્યાં પાંચ-પંદર હિંદુઓનાં ઘર હોય ત્યાં એકેક મિલન-મંદિરની સ્થાપના કરી, એટલી ધગશથી પ્રચારકાર્ય શરુ કરવું જોઇએ કે જેને લીધે સમગ્ર હિંદુ-સમાજ સજાગ અને સચેતન બની જાય. દેશમાં સર્વત્ર પ્રચારક ટુકડીઓ મોકલી આપી એક એવા આંદોલનનું રૂપ આપવું જોઈએ કે જેને લીધે પ્રત્યેક હિંદુ કોઈપણ જાતના અન્યાય, અત્યાચારનો સામનો કરવા જેવી હિંમત કેળવતો થઈ જાય. આવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ થશે ત્યારે દેશના દૂરસુદૂરના નાના ગામડામાં પણ હિંદુઓ નચિંત થઈને વસવાટ કરી શકશે.

હિંદુ ! તું આજે વિદ્યા, બુદ્ધિ, અર્થ, સામર્થ્ય-બધી બાબતોમાં શ્રેષ્ઠ હોવા છતાં શા માટે દુષ્ટોના અત્યાચારનો સામનો કરવાની હિંમત દાખવી શકતો નથી ? તારા માન-મર્યાદાની જાળવણી માટે શા માટે સજાગ થતો નથી ? આ રીતે અસહાયની માફક અચેતન જેવો પડી રહી તું શા માટે અપમાનિત અને અવહેલનાને પાત્ર બની રહ્યા છે ? આજે ધર્મના આંદોલન વડે હિંદુ-સમાજની અંદરના સઘળા ભેદભાવ, અણબનાવ અને જુદાપણાને દૂર કરવામાં આવી રહ્યા છે. મિલન-મંદિર દ્વારા હિંદુઓમાં જાગ્રતિ આણી એકતા, સખ્ય, પ્રેમ તથા

સહકારનો ભાવ લાવી સમસ્ત હિંદુ–સમાજને એક યોગસૂત્રથી સાંકળી લેવામાં આવી રહ્યો છે, જેને લીધે કોઇપણ એકાદ હિંદુ પર આઘાત થાય તો એની વેદના દેશભરના હિંદુઓ અનુભવી શકશે. આટલા માટે જ તું નિર્ભય બન, પૌરુષમય બન, નિશ્ચેત્તન કે ઉદાસીન ન રહે ! આત્મશકિતમાં વિશ્વાસ, મૂકી, નિજ માનમર્યાદાના રક્ષણ માટે ખડો થઇ જા ! તો જ તારાં સઘળાં દુઃખ અને દુર્દશાનો અંત આવશે.

આત્મરક્ષાના ઇચ્છુક હિંદુનો સંકલ્પ

આજે હિંદુઓ માટે મહા શુભ દિન છે. આ પુણ્યતિથિએ મિલન-મંદિરની આ પવિત્ર વેદી પાસે ઉભા રહી, સુદર્શનધારી શ્રીકૃષ્ણ અને ત્રિશુળધારી શિવનું સ્મરણ કરી સહુ કોઈ એકીસાથે પ્રતિજ્ઞા લો.

'જ્યારે પણ કોઈ પણ હિંદુ ઉપર કોઈ પ્રકારનો આઘાત, આક્રમણ, અત્યાચાર કે જુલમ થશે ત્યારે આપણે સહુ એનો પ્રતિકાર કરીશું. જે બધા સામાજીક કુસંસ્કારોને કારણે જુદાજુદા વર્ગના હિંદુઓમાં ભેદભાવ, દ્વેષ અને ઈર્ષાવૃત્તિ પેદા થયાં છે અને તેને લીધે હિંદુઓની શકિત નષ્ટપ્રાય બની ગઇ છે, એ સઘળા કુસંસ્કારોને વિનાવિલંબે દુર કરીશું.'

હિંદુ ! તું કોઈપણ હિસાબે આ સંકલ્પને તજી દઈશ નહિ, પ્રતિજ્ઞામાંથી ચલિત થઇશ નહી. સંકલ્પમાં દ્રઢ તથા પ્રતિજ્ઞામાં અવિચલિત હોય તેનેજ સઘળી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે-આ સંદેશ સદાસર્વદા સ્મરણમાં રાખજે.

દુર્બળતા, ભીરુતા, કાયરતા એ મહાપાપ છે. આ મહાપાપને સમાજમાંથી દુર કરવું એજ તારા જીવનનું એકમાત્ર વ્રત બની રહે.

હિંદુ ! તું આજે આત્મવિસ્મૃત બની ગયો છે. આત્મશકિતમાં તને આસ્થા રહી નથી, આત્મબળ ઉપર નિર્ભરતા નથી. આટલા

માટે જ તું ભયભીત, સંત્રસ્ત બની ગયો છે. તું આત્મવિશ્વાસના બળથી બળવાન બન, શક્તિ અને સાહસનું અવલંબન કર. હરઘડી મનમાં સ્મરણ રાખજે-તું કોઈ પણ વિશિષ્ટ સંપ્રદાયની ખાદ્ય સામગ્રી નથી કે જ્યાં ત્યાં તને ખાઈ જાય. તારી અંદર અપાર શક્તિ, અસીમ તેજસ્વિતા અને પરાક્રમ છે. આ બાબત વિશે તું સજાગ સચેતન થા. તારી પર અત્યાચાર કરનાર સંપ્રદાય કરતા તું વિદ્યા-બુધ્ધિ, અર્થ, સામર્થ્ય બધી બાબતમાં ચઢિયાતો છે. માત્ર તારામાં સાહસવૃત્તિ નથી. આત્મવિશ્વાસ નથી. તારી અંદરની એ શક્તિઓને ઢંઢોળી તું કોઈ પ્રકારના અત્યાચાર સામે ટક્કર લઈ આત્મરક્ષણ કર !

હિંદુની શકિતપૂજાનું ગૂઢ રહસ્ય અને શકિત પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાય

હિંદુ! તું શક્તિનો ઉપાસક છે, મહાશક્તિનો પૂજારી છે, તારા આરાધ્ય દેવદેવીએ મહાશક્તિના પ્રતીક છે—આ શું તું સાવ ભૂલી ગયો છે? અન્યાયનો પ્રતિકાર, દુષ્ટોનું દમન તથા શાસન એ તેમની લીલા છે એ વાત તું વીસરી ગયો? શિવના હાથમાં તીક્ષ્ણ ત્રિશૂળ, શ્રી કૃષ્ણના હાથમાં વિશાળ સુદર્શન, કાલીના હાથમાં રક્તરંજિત ખડગ, દુર્ગાના દસ હાથમાં દસ આયુધો જોઈને પણ શું તારામાં સાહસ અને શક્તિનો સંચાર થતો નથી? જે જેની પૂજા, ઉપાસના અને ધ્યાન કરે છે તેનામાં એવી ભાવના ઉત્પન્ન થાય છે. તો પછી તું શા માટે મહાશક્તિની પૂજા ઉપાસના કરવા છતાં દિન પ્રતિદિન નિર્બળ, ભીરુ, કાપુરૂષ, નિસ્તેજ થઈ ગયો છે? તારી અંદર શા માટે એ સાહસ તથા વીરતા, દુષ્ટોનું દમન કરવાની આકાંક્ષા અને આગ્રહ જાગ્રત થતા નથી? તો પછી એમ જ માનવું રહ્યું કે તારી પૂજા-ઉપાસનામાં કંઈક કચાશ છે. જે દેવતા જે ફૂલથી સંતુષ્ટ થાય તેને તું એ ફુલ ચઢાવે છે અને જે દેવતા જે અર્ધ્યથી પ્રસન્ન થાય છે તેની તું એ અર્ધ્ય વડે પૂજા કરે છે. પરંતુ અસ્ત્રશસ્ત્રની બાબતમાં તો તું એમ કરતો નથી! જે દેવ જે શસ્ત્ર ધારણ કરે છે અને જેના વડે દુષ્ટોનું દમન કરી ત્રિભુવન પર શાસન કરે છે, એ અસ્ત્રશસ્ત્ર વડે તું વિવિધ દેવ

દેવીઓની ક્યારે પુજા-અર્ચના કરે છે? એમ કર્યા વિના તું તારા આરાધ્ય દેવતાની કૃપા પ્રાપ્ત કરી શકીશ ખરો? દેવતા તારા પર પ્રસન્ન થઈ તને વરદાન આપશે કે?

મહાશક્તિના અધિષ્ઠાતા દેવદેવી કેવળ ફળફૂલ, તુલસી, બિલિ-પત્રની પૂજાથી પ્રસન્ન થતા નથી. જે દેવીઓ જે આયુધોથી સુસ-જ્જિત છે તથા અસ્ત્રશસ્ત્ર વડે દૈત્યદાનવોનો સંહાર કર્યો છે, એ સઘળા અસ્ત્રશસ્ત્ર દ્વારા એ બધા દેવદેવીઓને યથાયોગ્ય પુજા-આરા-ધના કરવી જોઈએ. તારા પૂર્વપુરૂષો શક્તિપૂજાનું આ ગૂઢ રહસ્ય જાણતા હતા અને એથીજ તેઓ શક્તિપુજા કરીને શક્તિમાન તથા સાહસી થયા હતા. આજે તું પણ પ્રત્યેક દેવદેવીને તેમની લીલાના સહાયક એવા પ્રિય અસ્ત્રશસ્ત્ર દ્વારા પુજા કરીને તેમની શુભદ્રષ્ટિ, શુભ આશિર્વાદ અને શક્તિ, સાહસ તથા વીર્યની પ્રાપ્તિ કર!

હિંદુ! તું ત્રિશૂલપાણિ શિવ, સુદર્શનધારી શ્રીકૃષ્ણ, ધનુર્ધારી શ્રીરામચંદ્ર, ખડગધારી મહાકાલી, દસ હાથમાં દસ આયુધો ધારણ કરેલા મહાદુર્ગાનું ધ્યાન ધરે છે અને તેમ છતાં એક સામાન્ય લાકડી પણ ધારણ કરતો નથી! તું મહાશક્તિના અધિષ્ઠાતા દેવદેવીઓની પુજા કરે અને છતાં પોતે લેશમાત્ર શક્તિ-ચર્ચા કે શક્તિનું અનુશીલન પણ ન કરે એ કેવું! દેવદેવીઓનાં વીરત્વપુર્ણ અસુરનિધનની કથા સાંભળતા સાંભળતા તારી આંખ આંસુથી છલકાઈ જાય છે, પણ હિંમત એકઠી કરી એ કાર્યમાં અગ્રેસર થતો નથી! આ આત્મપ્રતારણા, મિથ્યાચારના મહાપાપના પરિણામે હિંદુ! તું આજે એવી રીતે અપમાનિત, પીડિત અને લાંછિત થઈ રહ્યો છે કે જાણે દેવના આશીર્વાદને બદલે તને અભિશાપ મળી રહ્યો છે.

હિંદુ! તું શું કંસ, શિશુપાળ, દંતવક્ર, જરાસંધ જેવા દુષ્ટોની હાલત વીસરી ગયો? તારા પરમ આરાધ્ય દેવતા શ્રી કૃષ્ણે

તેમના અન્યાય અત્યાચારને ક્ષમા આપી નહોતી. હિંદુ ! તું શું પેલા પોતાની શક્તિના અભિમાનથી છકી ગયેલા, દંભી પ્રજાપતિ દક્ષના બકરાના મસ્તકની વાત ભૂલી ગયો ? અરે, તારા પરમ ઉપાસ્ય ભોળિયા ભોળાનાથ તો એના અપરાધ ભૂલી શકયા નહોતા! તારા પરમ દેવતા ક્ષમાશીલ દયાના અવતાર શ્રીરામચંદ્રે પણ રાવણને તેને યોગ્ય દંડ આપવામાં કસર રાખી નહોતી ! તો પછી હિંદુ, તું શા માટે આજે એકાએક આટલો ક્ષમાશીલ અને દયાવાન બની ગયો ? આ શું તારી દયા, ક્ષમા છે કે પછી જાત સાથેની છેતરપીંડી ? કોઈ પણ અત્યાચાર, ઉત્પીડનનો પ્રતિકાર કરી શકે એવી સમર્થ વ્યક્તિ જ અન્યને ક્ષમા કરી શકે. આ રીતે જોતાં તારી આ નિષ્ક્રિયતા એ દયા અથવા ક્ષમા નહિ, બલ્કે ઘોર દુર્બળતા, ભીરૂતા, કાપુરૂષતાના મહાપાપે જ તારી બુદ્ધિને ભ્રષ્ટ બનાવી દીધી છે.

હિંદુ ! આજે જો તારે તારુ અસ્તિત્વ ટકાવી રાખવું હશે તો તારે તારા દેવદેવીઓને પ્રિય એવા અસ્ત્રશસ્ત્ર વડે યોગ્ય રીતે શક્તિપૂજા કરવી પડશે. ઘરઘરમાં શક્તિચર્ચા તથા શક્તિ અનુશીલનની ગોઠવણ કરી હરકોઈને શક્તિમાન બનાવવા પડશે અને ખપ પડયે એ શક્તિનો પ્રયોગ પણ કરવો પડશે. ઘરઘરમાં શક્તિચર્ચા તથા શક્તિ અનુશીલનનાં ગોઠવણ કરી હરકોઈને શક્તિમાન બનાવવા પડશે અને ખપ પડયે એ શક્તિનો પ્રયોગ પણ કરવો પડશે. આબાલવૃદ્ધ સ્ત્રી–પુરુષ સહુંકોઈને સમજાવવું પડશે કે નિર્બળતા, ભીરુતા, કાપુરુષતા એ મહાપાપ છે અને વીરત્વ, પુરુષત્વ, મનુષ્યત્વ એ જ મહાપુણ્ય છે. અન્યાય અત્યાચારની સામે માથું ઝુકાવી દેવું એ ખરું પાપ છે, અને જે કોઈ રીતે એનો પ્રતિકાર પ્રતિવાદ કરવો એ સાચું પુણ્ય છે. દુષ્ટોનું દમન અને શાસન એ સાચો ધર્મ છે, તેમને શરણે જવું એ અધર્મ છે. આજ શક્તિમંત્ર

સહુકોઈને સમજાવી નવેસરથી દેવદેવીઓની પૂજા સેવામાં જીવન ઉત્સર્ગ કરવાથી દેવદેવીઓના શુભાશિષ, વરદાન પ્રાપ્ત થશે. એ સિવાય તેમની શુભદ્રષ્ટિથી વંચિત થવું પડશે.

હિંદુ ! શિવના હાથમાં ત્રિશુળ, શ્રીકૃષ્ણના હાથમાં સુદર્શન, શ્રીરામચંદ્રના હાથમાં ધનુષ્યબાણ જોઈને જ તું તેમની ભક્તિ, શ્રદ્ધા અને પૂજા અર્ચના કરે છે. એ સઘળા અસ્ત્રશસ્ત્ર ધારણ કરવા તે અન્યાય છે, અયોગ્ય છે એવો વિચાર સરખો તારા મનમાં આવતો નથી. તો પછી તું શા માટે તારાં દેવદેવીને પ્રિય એવાં આયુધોનો સ્વીકાર કરતો નથી ? હિંદુ ! આજે જો તું સાચેસાચ લાંછના, અત્યાચાર, જુલમની સામે આત્મરક્ષણ કરી તારા અસ્તિત્વને ટકાવી રાખવા ઉત્સુક થયો હો તો વધુ સમય ન ગુમાવતાં તારાં દેવદેવીઓને પ્રિય એવી વસ્તુઓ ગ્રહણ કરી એનો યોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરવા તત્પર બની જા. તારા આરાધ્ય દેવતા દુષ્ટોનું દમન અને શાસન, અન્યાય અત્યાચારનો પ્રતિકાર ઈચ્છે છે. નિર્બળતાને વશ થઈ તું જો એ કાર્ય નહિ કરે તો તારા માટે એ અધર્મ, અપયશ, અપકીર્તિ ગણાશે અને સમાજનો નાશ થશે. સાથોસાથ દેવતાના શુભ આશીર્વાદથી વંચિત થવાથી જીવનમાં અશાંતિ ઉતરી આવશે.

જુદા જુદા કારણે હિંદુઓએ આજે પોતાની આત્મશક્તિ પરની શ્રદ્ધા ગુમાવી દીધી છે, નિજ શક્તિ તથા સાહસ પર એ કોઈ રીતે નિર્ભર થઈ શકતા નથી. એને લીધે જ તેઓ આજે મૂંગે મોઢે સઘળા અત્યાચાર સહી લે છે, અને તે પ્રતિવાદ કરવાની હિંમત કરી શકતા નથી.

હિંદુ ! કોઈ પણ અત્યાચાર કે અવિચારનો પ્રતિવાદ કરવો એ આજે તારો ધર્મ છે—આ નીતિનું અનુસરણ કરી તારે કઠણ થઈને સમાજની સામે ઉભા રહેવું પડશે. હવેથી તારે દુર્ગા-કાલી-શિવ વગેરે દેવતા... શ્રીકૃષ્ણ, શ્રીરામચંદ્ર વગેરે અવતારો... ભીષ્મ, અર્જુન,

ભીમ વગેરે વીરોની વીરત્વપૂર્ણ અપૂર્વ લીલા અને કીર્તિગાથાનું સ્મરણ રાખવું પડશે. અન્યાય અત્યાચારનો પ્રતિવાદ, પ્રતિકાર કરવા કટિબદ્ધ થયેલા પાંડવોએ કૌરવોને એકદમ નિર્મૂળ કરી નાખ્યા હતા. એક સીતાની લાંછનાને લીધે સોનાની લંકા મહાશ્મશાનમાં ફેરવાઈ ગઈ અને ત્રિભુવનવિજેતા રાવણનો સમગ્ર પરિવાર સાથે નાશ થઈ ગયો. અન્યાયના પ્રતિકાર તથા નારીની મર્યાદાના રક્ષણના આ ઉજ્જવળ દ્રષ્ટાંત છે, હિંદુ! તું શું બિલકુલ ભૂલી ગયો છે? ભીમ અને અર્જુનના શત્રુદમનના સંકલ્પની વાતનું તને સ્મરણ નથી શું? કૌરવો દ્વારા થયેલા અપમાન અને લાંછનાથી પાંડવોના ધૈર્યની છેલ્લી સીમા આવી ગઈ હતી. આમ છતાં પાંડવ રાજા યુધિષ્ઠિર છેલ્લે સુધી નીરવ રહ્યા હતા, પ્રતિકાર કરવા ઉત્સુક થયા નહોતા. એ સમયે મહાપરાક્રમી ભીમસેને તેમને સતેજ બનાવવા ગર્જના કરી હતી. 'વીરોનું તેજ પરાક્રમમાં રહેલું છે, શકિત સામર્થ્ય શત્રુ પર જય મેળવવામાં છે... દુષ્ટોના દમન અને શાસનમાં છે. એ જો મારાથી નહિ બને તો અત્યારે જ હું મારા આ વિશાળ બાહુ કાપી નાખીશ...' અને એ ક્ષણે અર્જુન બોલી ઊઠયો: 'ધર્મરાજ! મારું ગાંડીવ ધારણ કરવાનો મને આદેશ આપો, હું આ દુષ્ટ કૌરવોને એકલો જ યોગ્ય શિક્ષા કરીશ દુષ્ટ લોકોના દમન માટે જ મારું આ ગાંડીવ છે, જે કોઇ અત્યાચાર અન્યાય જોઈ શાંત રહી શકતું નથી. આપ એકવાર સંકલ્પ કરો, દુરાત્મા કૌરવગણને શિક્ષા કરવાનો હવે સમય થઈ ગયો છે. પાંડવાધિપતિ! આપ વિચાર કરશો નહિ કે સહેજ પણ ભય પામશો નહિ. કંસ, શિશુપાલ, દંતવક્ર વગેરે દુષ્ટોના સંહારક પાંડવસખા શ્રીકૃષ્ણ સ્વયં મારા સારથી છે અને અન્ય મહાપરાક્રમી વીરોની મને સહાય છે. આથી આપણો જય નિશ્ચિત છે. અમે કેવળ આપના આદેશની જ રાહ જોઈ રહ્યા છીએ. આ શુભ ક્ષણે ભગવાનના આશીર્વાદ સાથે અમને સમરાંગણમાં સંચરવાની અનુમતિ આપો.'

નકુળ તથા સહદેવ બોલ્યાઃ 'ધર્મરાજ ! પાંડવોની મહાતંદ્રા શું હજી પણ દૂર નહિ થાય ? હજી પણ શું સત્યપાલનના નામે દુષ્ટ દુર્યોધનના કપટના ક્રીડનક થઈ અરણ્યમાં રઝળતા વન્ય પશુની જેમ આપણે વનજંગલમાં ઘુમ્યા કરી શું ? ના, એવું કદાપિ નહિ બની શકે. અમે અસહાય કે નિર્બળ નથી. અમારા બાહુની શકિત એળે નહિ જાય. આપ આદેશ આપો. હવે વધુ સમય લગાડશો નહિ. સમસ્ત પાંડવસેના આપના આદેશનું પાલન કરવા ખડે પગે તૈયાર છે.'

વેરવિખેર વસ્ત્રો અને છૂટા કેશ સાથે દ્રૌપદીએ આવીને કહ્યું, 'મહારાજ ! હું વીરજાયા છું, વીરજનની છું. મારા કેશ હજી પણ છૂટા છે... મારા અપમાનની જ્વાળા હજી સુધી શમી નથી. કૌરવો તરફથી થયેલી લાંછના છતાં પાંડવોની ચેતના જાગતી નથી ? પાંડવ શકિત શું આ અપમાન મૂંગે મોઢે સહી લેશે ? મારા વીર સ્વામી અને વીર પુત્રો શું મારા અપમાનનો પ્રતિકાર નહિ કરે ? મહારાજ ! આપ અગ્રેસર થાઓ, બીજા સહુ આપને અનુંસરશે.'

અન્યાય અત્યાચારના પ્રતિકાર માટે સંકલ્પબદ્ધ વીર ભ્રાતાઓ અને તેજસ્વિની પત્નીની પ્રેરણાથી પાંડવાધિપતિ વીર વિક્રમે પાંડવસેના સાથે કુરૂક્ષેત્રમાં ઉપસ્થિત થયા. દુર્યોધનના કંઈ કંઈ અપરાધો, અત્યાચારોનો સામનો કરવા સમસ્ત પાંડવશકિત તત્પર બની.

હિંદુ ! આજે એકવાર તું કુરુક્ષેત્રના ભીષણ સંગ્રામનું સ્મરણ કરી જો ! એકવાર વિચાર કરી જો કે કૌરવકુળનો કેવી રીતે વિનાશ થયો, ભીમસેને કેવી રીતે અબળા નારીના અત્યાચારનો બદલો લીધો ! અને એ રીતે પૃથ્વી પર સત્ય, ન્યાય અને ધર્મની પુનઃસ્થાપના થઈ.

હિંદુ ! તારી ઉપર પણ આજે હદ વગરના જુલમ અને લાંછનાના ઝંઝાવત વહી રહ્યા છે. કંઈ કેટલીયે અસહાય નારીઓ પર દુષ્ટ લોકો દ્વારા અત્યાચાર થઈ રહ્યા છે, એમની આંખમાં

આંસુ છલકાઈ રહ્યાં છે. તારા દેવમંદિરો કલુષિત થઈ રહ્યા છે અને ભગવાનની મૂર્તિઓના ચુરેચુરા થઈ રસ્તા પર ગબડે છે. આવે વખતે તારૂં શું કર્તવ્ય છે? કૌરવોના પાર વગરના દુષ્ટ વ્યવહારથી જ પાંડવોની સૂતેલી શકિત જાગ્રત બની ગઈ હતી. તારી આત્મચેતના શી રીતે જાગ્રત થશે ? આજે જો સતી સાધ્વી પરના અપમાનનો બદલો લેવામાં નહિં આવે, આક્રમણખોરને સજા કરી હતભાગી સ્ત્રીનાં આંસુ લૂછવા માટે આગળ નહિ આવે તો હિંદુ ! એટલું ચોક્કસ જાણી રાખજે કે એ આંસુના પ્રવાહમાં તું પણ તણાઈ જઈશ. દ્રૌપદીના દીર્ઘ નિઃશ્વાસે કૌરવકુળનું નિકંદન કાઢી નાખ્યું, સીતાના આંસુએ રાવણનો સપરિવાર નાશ કર્યો, તેમ જો અપમાનિત હિંદુનારીના દીર્ઘનિઃશ્વાસ અને આંખનાં આંસુ લૂછવામાં નહિ આવે તો હિંદુ જાતિના સુખશાંતિ સળગીને ખાક થઈ જશે અને એ આંખનાં આંસુના જળપ્રવાહમાં તું પણ તળિએ જઈશ, હિંદુ !

હિંદુ ! આજે તારું એકમાત્ર કર્તવ્ય, એકમાત્ર સાધના અને ધર્મ અન્યાય, અત્યાચારનો પ્રતિરોધ કરવાનો છે. નારીનું સન્માન તથા દેવમંદિરનું રક્ષણ કરવાનો છે. સહુ કોઈના ઉધ્ધાર માટે આ આકાંક્ષાને બળવાન બનાવી દે, પ્રચંડ બનાવી દે ! એમ કરવાથી જ શકિત, સાહસ અને વિશ્વાસ પાછા આવશે અને હિંદુજાતિ નિજ ગૌરવ, મહિમા અને પૌરુષ સાથે સન્માનપૂર્વક જીવી શકશે.

દેશના હિંદુગણ ! તમે આત્મશક્તિ પરત્વે આસ્થાવાન બનો, આત્મવિશ્વાસથી બળવાન બનો, નિર્ભય બનો ! તમારી અપાર શક્તિ, તેજસ્વિતા અને પરાક્રમને તમે શું તદ્દન વીસરી ગયા છો ? તમે વિચારી શકતા નથી કે તમે કેવા મહાન શક્તિધર, મહાપરાક્રમી પુરુષના સંતાન છો ! કેવા ઋષિમહર્ષિ અને ત્રિભુવનવિજેતા

મહાશક્તિશાળી મહાપુરુષોનું શોણિત તમારી રગેરગમાં દોડી રહ્યું છે ! એકવાર તમારા ભૂતકાળના કીર્તિ-ગૌરવ, વીર્ય-વિક્રમ અને દિગ્વિજયનું સ્મરણ તો કરી જુઓ ! તમારા એ અપૂર્વ સાહસ, તેજસ્વિતા અને સંગ્રામ-શક્તિનો શાંતિથી વિચાર કરી જુઓ ! માણસને જ્યાં સુધી તેના શક્તિ-સામર્થ્યની ભાળ મળતી નથી, આત્મપરિચય થતો નથી ત્યાં સુધી તે મૃતની જેમ પડી રહે છે. તમારી પણ હાલ આવી જ હાલત છે. આત્મશક્તિની ખોજ અને આત્મપરિચયની ભાળ વિના તમે તમારી ખૂદની શક્તિ પરની શ્રદ્ધા ગુમાવી બેઠા છો અને પોતાને હરહંમેશ નિર્બળ સમજી નિસ્તેજ બની ગયા છો. એટલે જ તો તમારી પર આજે ચોગરદમથી વિધવિધ આઘાત અને આક્રમણ થઈ રહ્યા છે.

હિંદુ ! હજી પણ તું ભાનમાં આવ, સજાગ બન... નિજ શકિત-સામર્થ્ય, વિક્રમ-પરાક્રમ વિષે સચેત થઇ જા !

કોઈ પણ અત્યાચાર અન્યાયના પ્રતિવાદ અને પ્રતિકાર માટેનો સમય હિંદુ ! તારા માટે આવી પહોંચ્યો છે. તું આજે કોના ભયથી ભયભીત, સંત્રસ્ત છે ? કોની દુશ્ચિંતાથી તારાં શકિત, સાહસ, ઉત્સાહ ઠંડાગાર છે ? જે દુષ્ટોના ભયથી તું સસલાની જેમ ફફડી રહ્યો છે, ભીરુની જેમ જીવી રહ્યો છે એના મુકાબલે તારાં શકિત-સામર્થ્ય કયાંયગણા ચઢિયાતા છે, એ વાતનો તેં એકવાર વિચાર કરી જોયો છે ? તારા અપાર પરાક્રમ અને તેજસ્વિતા વિષે તેં વિચાર કર્યો છે ? ના, તેં જોયું નથી, વિચાર્યું નથી. એમ હોત તો આજે આ મહાવિપદ ટાણે, મહાવિનાશ સમયે તું નિતાંત ભીરૂ, કાપુરૂષ અને નિર્વીર્યની જેમ નિશ્ચેતન ઉભો રહે નહિ.

હિંદુ ! આજે તારે આત્મવિસ્મૃતિની મોહજાળને છેદી નાખવી પડશે. મહાનિદ્રા, મહાભ્રાંતિની જડતા ખંખેરી નાખવી પડશે

અને સઘળા ભય, નિર્બળતા, ભીરુતા અને કાયરતાને કોરાણે મૂકી દઈ તારે સદાસર્વદા મનમાં સ્મરણ રાખવું પડશે કે તારાં શકિત-સામર્થ્ય, પરાક્રમ, સાહસ કોઈના કરતા પણ ઉતરતાં નથી. વિદ્યા, બુદ્ધિ અને ધનસંપત્તિની બાબતમાં પણ તું કોઈથી હીન નથી. તું કોઈની ખાદ્યસામગ્રી પણ નથી કે કોઈ તને જોતાંવેંત તારો કોળિયો કરી જાય. આમ થશે ત્યારેજ તારી સઘળી દુઃખદુર્દશાનો અંત આવશે અને તું મહાશાંતિ પ્રાપ્ત કરી સુખચેન અને માનઆબરુ સાથે જીવી શકીશ.

શક્તિની પૂજક અને મહાશક્તિની ઉપાસક હિંદુજાતિ

હિંદુજાતિ સદાકાળ શક્તિની પૂજા અને મહાશક્તિની ઉપાસના કરતી આવી છે. કાયમ શક્તિપૂજા વડે શક્તિ પ્રાપ્ત કરી જીવન-સંગ્રામમાં વિજયી થતી આવી છે. આથી, આ દુર્દશા સમયે ઘરેઘરમાં શક્તિપૂજાનું પ્રચલન કરવું પડશે. જુદા જુદા પર્વ અને અનુષ્ઠાન પ્રસંગે પ્રત્યેક મિલન-મંદિરમાં દેવી દુર્ગા, કાલીમાતા, શંકર ભગવાન, શ્રી રામચંદ્ર, શ્રી કૃષ્ણ વગેરે દેવદેવીઓની વીરત્વમય પ્રતિમાઓ તૈયાર કરીને નિયમાનુસાર પૂજા અર્ચના તથા પ્રત્યેક દેવદેવીને પ્રિય એવા વિશિષ્ટ અસ્ત્રશસ્ત્ર દ્વારા સામૂહિક રીતે વીરતાના ભાવ સાથે આરતી કરવી જોઈએ. સાથોસાથ એ સઘળા દેવદેવીઓની પરાક્રમગાથા સહુ કોઈને સરળ રીતે સમજાવી, હિંદુજનસાધારણમાં નૂતન જાગ્રતિ, નૂતન ચેતના પ્રગટાવવી જોઈએ. હિંદુજાતિ શક્તિની પૂજક છે, મહાશક્તિની ઉપાસક છે અને મહાશક્તિની પૂજા અર્ચના દ્વારા જ એક સમયે મહાશક્તિની અધિકારી થઈ હતી એ વાત એવી રીતે દરેકને સમજાવવી જોઈએ, કે જેથી પળવારમાં સહુ કોઈ નિર્બળતા, ભીરુતા, કાયરતાનો ત્યાગ કરી વીરત્વનો અનુભવ કરી શકે અને એ રીતે નિજ લક્ષ્ય તથા આદર્શ તરફ આગળ વધી શકે.

હિંદુ મંદિરોમાં આજે પણ મહાશક્તિના અધિષ્ઠાતા દેવ-દેવીઓની નિયમિત પૂજા અર્ચના થાય છે. જુદા જુદા પર્વ વખતે કોઈ કોઈ વાર ખૂબ ધામધૂમથી ઉત્સવ પણ ઉજવાય છે. એ વખતે પુષ્કળ પૈસો ખરચવામાં આવે છે અને સારો એવો આડંબર થાય છે. આમ છતાં હિંદુજાતિની નિર્બળતા, દુઃખદુર્દશા દૂર થતાં નથી. હિંદુઓના અંતરમાં સાહસ, શક્તિ, ઉત્સાહ કે કાર્ય કરવાની તત્પરતા જાગતાં નથી ! જે મહાદેવીની પૂજા કરતાંની સાથે ભગવાન શ્રી રામચંદ્રની અંદર મહાશક્તિનો સંચાર થયો હતો અને જે મહાદેવીની કૃપાથી તેઓ ત્રિભુવનવિજેતા મહાપરાક્રમી રાવણનો નાશ કરવા શક્તિમાન બન્યા હતા, એ શું આ નિદારુણ સંકટ સમયે હિંદુજાતિનો ઉદ્ધાર નહિ કરે ? એ પતિતપાવની જગતજનની મહાદેવી શું તેના અસહાય સંતાનને ઘોર વિપત્તિમાંથી નહિ ઉગારે ? જરૂર ઉગારશે. પરંતુ એ માટે શ્રી રામચંદ્રની માફક યોગ્ય રીતે શક્તિપૂજા કરવી ઘટે-મહાદેવીની મહાસાધના અને આરાધના કરવી ઘટે. દેવીને ચઢાવવા માટે એકઠાં કરાયેલાં અઢારસો નીલકમળમાંથી એકની ભાળ ન મળી ત્યારે કમલાક્ષ શ્રી રામચંદ્ર પોતાના નયનકમળને કાઢી મહાદેવીને ચરણે ધરી દેવા તત્પર બન્યા હતા. કેવી ઉત્કટ ભાવના, કેવો અસીમ ભક્તિભાવ ! યોગ્ય વિધિ અનુસાર દેવીની પુર્ણરૂપે પૂજા કરી દેવીના અનુગ્રહ, અનુકંપા પ્રાપ્ત કરવા માટેની કેવી અવિચળ નિષ્ઠા !

હિંદુ ! તું અઢળક નાણાં ખરચી મહાઆડંબરથી પૂજા અર્ચના કરે છે એ ખરું; પરંતુ એની સાથે તારા પ્રાણનો સંબંધ, તારા હૃદયનો સંબંધ છે ખરો ? મહાદેવીની કૃપા, અનુગ્રહ, આશીર્વાદ મેળવવા માટેનો આગ્રહ કે આકાંક્ષા છે ખરા ? તારી સચ્ચાઈ ક્યાં ? મહાશક્તિ પ્રાપ્ત કરી ઘોર વિપત્તિમાંથી છુટકારો મેળવવાની વ્યાકુળતા છે ? જીવન મરણના આરે ઉભા રહીને પણ સાચી

પૂજા કરવા તરફ તારું ધ્યાન નથી ? દેવદેવીની પુજાના બહાને તું રોજબરોજ આનંદપ્રમોદ કરે છે, મોજમજા કરે છે! એ રીતે જોતાં પૂજા એ તારે મન લક્ષ્ય નહિ, માત્ર ઉપલક્ષ્ય-બહાનું છે! આનંદ લૂંટવો એ જ તારું લક્ષ્ય છે. આ મહાપાપના ફળ રૂપે જ તને મહાદેવીના આશીર્વાદને બદલે અભિશાપ મળ્યો છે અને તું દુષ્ટ લોકોના હાથે અપમાનિત થઇ રહ્યો છે. હજી પણ સમજીને પાછો ફરી જા! શ્રી રામચંદ્ર જેવા ઉત્કટ ભાવ સાથે શ્રદ્ધા-ભક્તિ, વ્યાકુળ હૃદયે મહાશક્તિશાલીની જગતજનનીની પૂજામાં આત્મનિયોગ કર... ઊંડી આંતરિકતા સાથે તેના ચરણકમળમાં શક્તિ, સાહસ, બળ, વીર્ય માટે પ્રાર્થના કર! મહાદેવી અવસ્ય તને આ વિપત્તિમાંથી ઉગારી લેશે.

હિંદુની નિર્બળતા અને તેનો પ્રતિકાર

વિદ્યા, બુદ્ધિ, અર્થ-સામર્થ્ય, સાહસ અને શારીરિક શક્તિમાં પણ હિંદુઓ કોઈના કરતા ઉતરતા નથી. પરંતુ તેમનામાં એકતાની ભાવના અને હિંદુધર્મ તથા સમાજ પ્રત્યે મમતાનો અભાવ છે. જુદા જુદા વર્ગના હિંદુઓમાં જે સ્નેહ, સહૃદયતા, ઐક્ય અને સુમેળ હોવા જોઈએ એ આજે મુદ્દલ જોવા મળતાં નથી. ઉલટું, નાની મોટી બાબતમાં જુદાઈ, ભેદભાવ અને અંદરોઅંદર કલહને કારણે હિંદુસમાજ છિન્નભિન્ન તથા નિર્બળ બની ગયો છે. આને લીધે કોઈ હિંદુ મુસીબતમાં આવી પડે ત્યારે બીજા હિંદુના અંતરમાં સહાનુભૂતિની લાગણી પેદા થતી નથી અને એકના ઉપર આક્રમણ થાય ત્યારે બીજો એને સહાય કરવા દોડી આવતો નથી. હિંદુઓ વિચારસરણી, કામકાજ, આચારવિચાર, સેવાપૂજા વગેરે બધી બાબતમાં એકમેકથી જુદા પડે છે, એટલે કે એકલા પડી જાય છે. પરિણામે કોઇ આપત્તિ આવી પડે, કોઈ આક્રમણ કરે ત્યારે કોઈ કોઈને પડખે ઉભા રહેતા નથી. દરેક જણ અલગ અલગ રીતે પોતાના બચાવ માટે પ્રયત્ન કરે છે. આટલા કારણે જ હિંદુઓ લઘુમતીમાં હોય કે બહુમતીમાં હોય તો પણ તેઓ હરહંમેશ નિર્બળ રહે છે અને બધાના અત્યાચારનો ભોગ બન્યા કરે છે અને આ જ કારણસર હિંદુઓ સર્વ વિષયમાં શ્રેષ્ઠ હોવા છતાં પણ ડગલે ને પગલે અપમાન, તિરસ્કાર અને જુલમ સહન કરતા રહે છે- એનો કદી પણ પ્રતિકાર કરી શકતા નથી. પરિણામે, હિંદુઓ સસલાની જેમ

બીધેલા, ફફડતા રહી અસહાય જીવન ગુજારે છે. તેમના ધનપ્રાણ, ધર્મ, માનઆબરુ, સ્વાર્થ અને અધિકાર બધું જ આજે નષ્ટપ્રાય થતું ચાલ્યું છે.

ધર્મ સમગ્ર જાતિને ટકાવી રાખે છે, ધર્મ જ જાતિને જાગ્રત, જીવંત અને શકિતશાળી બનાવે છે. ધર્મના આધારે જ ભારત એક સમયે જ્ઞાનવિજ્ઞાનના ગૌરવ વડે જગતભરમાં શ્રેષ્ઠ સ્થાન મેળવી શકયું હતું. ધર્મના બળ વડે જ હિંદુજાતિ અપાર પરાક્રમ અને તેજસ્વિતા વડે વિશ્વમાં ટોચ પર પહોંચી શકી હતી. પરંતુ વિધિની કેવી વક્રતા! આજે હિંદુઓએ એ ધર્મનો ત્યાગ કરી દીધો છે, ભગવાનને ભૂલી ગયા છે, નીતિનિયમ, શિક્ષણ, શાસ્ત્ર, સદાચાર વગેરેને વિસારે પાડી દીધા છે. હિંદુઓના જે મઠો અને મંદિરો એક સમયે સમગ્ર જાતિના અભ્યુદય, ઉન્નતિ, સંસ્કૃતિ, સભ્યતાનાં પીઠસ્થાન હતાં; જે મઠ–મંદિરને કેન્દ્રમાં રાખી હિંદુજાતિએ મહાન સંસ્કૃતિ તથા વિરાટ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું હતું. જે મઠ–મંદિર હિંદુઓ માટે મુખ્ય મિલન કેન્દ્ર, સાધના કેન્દ્ર તથા શકિત કેન્દ્ર તરીકે ગણાતાં હતાં એ મઠ–મંદિર સાથે આજે હિંદુજનતાએ સઘળા સંબંધ છિન્ન કરી નાખ્યા છે. જે મઠો અને મંદિરોમાં હરહંમેશ ભગવાનની પૂજા–અર્ચના, સ્તુતિ, શાસ્ત્રપાઠ અને ધર્મની ચર્ચા વડે ગુંજારવ થયા કરતો હતો, જ્યાં માનવ–જીવનની મહત્વની બાબતો–કર્તવ્ય, વ્રત, સંસ્કાર વગેરેનું શિક્ષણ અપાતું, એ આજે ચકલાં અને ચામાચીડિયાનાં રહેઠાણ બની ગયાં છે. ઉચ્ચપદ ધરાવતા શિક્ષિત હિંદુઓએ પૂજાપાઠ, ધર્માનુષ્ઠાન, દેવમંદિર, દેવમૂર્તિ વગેરે પરનો વિશ્વાસ ગુમાવી દીધો છે. આમ હિંદુજાતિ તેની ઉન્નતિ અને અભ્યુદયના શ્રેષ્ઠ ધામ તથા શકિતકેન્દ્રથી વિચ્છિન્ન બની ભીરુ, નિર્બળ, નિસ્તેજ તથા હીનવીર્ય બની બેઠી છે. સામૂહિક ધાર્મિક અનુષ્ઠાન તથા ઉત્સવો વડે પણ હિંદુઓ આજે

પરસ્પર સાથે સુમેળ સાધી સંઘબદ્ધ થવાનો સુયોગ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

બીજી બાજુ મુસ્લિમો આજે મસ્જિદને કેન્દ્રમાં રાખી સંઘબદ્ધ અને શકિતશાળી બની ગયા છે. તેઓ અલ્લાહ, કુરાન તથા મસ્જિદમાં બેહદ વિશ્વાસ ધરાવે છે. તેઓ જે કંઈ કરે છે તે અલ્લાહ, કુરાન તથા મસ્જિદને કેન્દ્રમાં રાખીને જ કરે છે. તેમના હરેક આંદોલનો તથા સમાજકલ્યાણના કાર્યો મસ્જિદના અવલંબન વડે જ થાય છે. મુસ્લિમો મનવચનથી દ્રઢપણે માને છે કે ધર્મને પાયામાં રાખી, મસ્જિદને કેન્દ્રમાં રાખી જે કોઈ કાર્ય કરવામાં આવશે તેમાં સો ટકા સફળતા મળશે. આથી તેઓ કોઈ પણ પ્રસંગ ઉભો થાય ત્યારે મસ્જિદમાં એકઠા થાય છે, મસ્જિદમાં બેસીને જ સઘળાં કામની વ્યવસ્થા કરે છે તથા જે કંઈ સમસ્યા હોય તેનો ઉકેલ લાવે છે. આ રીતે મસ્જિદ એ મુસ્લિમો માટેનું મિલન કેન્દ્ર છે, ચર્ચાવિચારણા માટેનું સ્થાન છે તથા દરેક પ્રકારની સમસ્યાના ઉકેલ માટેનું કેન્દ્ર છે. મુસલમાનો હરહંમેશ નિઃશંકભાવે માને છે કે અલ્લાહ, કુરાન તથા મસ્જિદમાં તેઓ બધા એક છે, સરખા છે. આ સમાનતા અને ઐક્યભાવને લીધે જ તેઓ સંઘબદ્ધ અને શકિતશાળી બની શકયા છે, એટલું જ નહિ બલ્કે પરસ્પર પ્રત્યે સહાનુભૂતિ અને સમવેદના અનુભવી જીવન-સંગ્રામમાં અજેય બન્યા છે. કોઇ એક મુસલમાન કયાંય આફતમાં ફસાઈ જાય તો સમસ્ત મુસ્લિમ-સમાજ તેની પાછળ ખડો થઇ જઈને તેને મદદ કરવા તત્પર બની જાય છે, તેનું રક્ષણ કરે છે. કોઈ એક મુસલમાનનું અપમાન થાય તો આખો મુસ્લિમ-સમાજ એને પોતાનું અપમાન સમજે છે અને ઉશ્કેરાઈને તેનો પ્રતિકાર કરવા આગળ વધે છે. કોઈ નાના સ્થળે પાંચ-દસ મુસલમાનોનાં ઘર હોય તો પણ તેઓ એક મસ્જિદ ઉભી કરી નિયમિત નમાજ પડવાના સમયે એકઠા થાય છે.

તેમની સંખ્યા ભલે ઓછી હોય તો પણ એ સ્થળે તેઓ એકાકી, છૂટાછવાયા કે નિર્બળ નહિ; બલ્કે સંઘબદ્ધ અને શક્તિશાળી છે. આને લીધે જ મુસ્લિમો આટલા તેજસ્વી તથા તાકાતવાળા છે અને એથી જ હરેક મુસલમાન હરહંમેશ નિર્ભયપણે હરી ફરી શકે છે, કોઈ તેની સાથે ખરાબ વર્તન કરવાની હિંમત કરી શકતું નથી.

હિંદુજનતામાં મુસલમાનો જેવી સમષ્ટિગત સમવેદના તથા સમાનભાવ, સહકાર તથા ધર્મવિશ્વાસ ન હોવાને લીધે જ હિંદુસમાજ મુસલમાનો કરતા બધા વિષયોમાં શ્રેષ્ઠ તથા અનેકગણો બળવાન હોવા છતાં પણ તેમના વડે લાંછિત, અપમાનિત થઈ રહ્યો છે. આથી, હિંદુઓએ આજે ફરીવાર તેના ધર્મ, શાસ્ત્ર, મંદિર-મઠનાં અવલંબન વડે સંગઠિત, સંઘબદ્ધ તથા શકિતશાળી બનવું પડશે.

હિંદુ ! તારી હાલની દુઃખદુર્દશાને દૂર કરવા માટે તારે હવે ધર્મનું અનુસરણ કરવું પડશે. ભગવાનમાં વિશ્વાસ, શાસ્ત્ર-સદાચાર નીતિ-નિયમમાં નિષ્ઠા, પૂજા-અર્ચના, ભગવત ઉપાસના પ્રત્યે શ્રદ્ધા તથા અનુરાગ કેળવવા પડશે. મઠ-મંદિરની આ પ્રમાણે અવહેલના કરવાથી ચાલશે નહિ, કારણ કે મઠ-મંદિર એ જ સમસ્ત હિંદુ-જાતિનું મિલન-ક્ષેત્ર છે, શકિત-સાધનાનું પુણ્ય પીઠસ્થાન છે. જુદાજુદા પર્વ તથા અનુષ્ઠાન સમયે મઠ-મંદિરમાં મોટા સંખ્યામાં ભાવુકો આવે છે. અને એ જ હિંદુજાતિનું મહાસંમેલન બની રહે છે.

હિંદુ ! મઠ-મંદિર દ્વારા સમગ્ર હિંદુ-સમાજને સંઘબધ્ધ, શકિતશાળી તથા સંગઠિત કરવાનો સમય હવે પાકી ગયો છે. આ શુભ મુહૂર્તે મઠો અને મંદિરોને સમગ્ર હિંદુ-જાતિના મિલન-ક્ષેત્ર તરીકેનું રૂપ આપી હિંદુ-સમાજને મહાજાગરણનો મંત્ર સંભળાવી હિંદુઓની જાતીય કર્તવ્ય ભાવનાનું સ્મરણ કરાવી સહુ કોઈને

મહાન વ્રત અંગીકાર કરવા ઉધુક્ત કર ! હિંદુઓના મઠ-મંદિર એ માત્ર વ્યક્તિગત પૂજા-અર્ચના કે ઉપાસનાનું સ્થાન નહિ, બલ્કે સમગ્ર હિંદુજનતાની સામૂહિક પૂજા-ઉપાસનાનું સ્થાન છે. હિંદુ સમાજની સર્વ પ્રકારની જવાબદારી તથા કર્તવ્યપાલનની પવિત્ર ભૂમિ છે. નીતિ, ધર્મ તથા આધ્યાત્મિક પ્રેરણા પ્રાપ્ત કરવાનું પુણ્યમય પ્રસ્થાન છે. સમગ્ર હિંદુજાતિનું પ્રાણકેન્દ્ર છે. વૃક્ષના મૂળમાં જળસિંચન કરવાથી જેમ આખું વૃક્ષ પુષ્ટ થઈ વિકાસ સાધે છે તેવી રીતે અહીં જે સાહસ અને પ્રેરણાનો સંચાર થશે તેને લીધે બહુ થોડા સમયમાં સમગ્ર જાતિ પરિપુષ્ટ બની વૃદ્ધિ પામશે અને પછી કોઈ સામાન્ય આંદોલન શરૂ કરવાથી પણ અલ્પ સમયમાં સમગ્ર દેશમાં એનો પડઘો પડશે અને એમાંથી એક મહાઆંદોલનનો આરંભ થશે. આથી, હિંદુજાતિના પ્રાણકેન્દ્ર સમા મઠ-મંદિર તથા તીર્થસ્થાનોના સંસ્કાર કરી તેને સમગ્ર જાતિના શક્તિ-સાધના તથા આરાધનાના કેન્દ્ર તરીકેનું સ્વરૂપ આપવા દરેક હિંદુએ તનતોડ પ્રયાસ કરવા પડશે.

હિંદુમાત્ર મારો ભાઈ છે, હિંદુના ધર્મ, માન-પ્રતિષ્ઠા મારા હૃદયનું રક્ત છે. હિંદુના મઠ-મંદિર, દેવપ્રતિમા મારા પ્રાણ છે, હિંદુના શિક્ષણ, સંસ્કૃતિ અને સાધના એ મારું જીવન છે—આ મહામંત્રનો આબાલવૃદ્ધ, સ્ત્રીપુરૂષોએ હરેક શ્વાસોચ્છ્વાસ સાથે જપ કરવો પડશે. હિંદુને નુકશાન થાય એ મારૂં નુકશાન છે, હિંદુનું અપમાન એ મારૂં અપમાન છે, હિંદુની વિપત્તિ એ મારી વિપત્તિ છે, હિંદુનું ગૌરવ એ મારૂં ગૌરવ છે-આ મહાન સંદેશ સહુ કોઈએ અંતરના ખૂણેખૂણે ઝીલવો પડશે. એમ થશે ત્યારે જ પ્રત્યેક હિંદુ સમગ્ર હિંદુજાતિ સાથે એકતા અનુભવી પરસ્પરની સહાય માટે આગળ આવશે અને ત્યારે જ હિંદુઓ મુસલમાનોની જેમ શક્તિવાન સમર્થ બની સર્વત્ર નિર્ભયપણે હરીફરી શકશે.

આજે આ પરસ્પરની આપત્તિ ટાણે, છિન્નભિન્ન હિંદુ-સમાજને સંઘબદ્ધ અને શક્તિશાળી બનાવવા માટે ગામેગામ મિલન કેન્દ્રો ઉભાં કરવા પડશે અને એ મિલન-કેન્દ્રોમાં એવા પ્રકારનાં અનુષ્ઠાનોનું આયોજન કરવું પડશે કે જેને લીધે જુદી જુદી શ્રેણીના દરેક હિંદુ-આબાલવૃદ્ધ હરકોઇ વિના સંકોચે એમાં ભાગ લઈ શકે એવાં કામોની વ્યવસ્થા કરવી પડશે કે જેથી સહુ કોઇ વાદ વિવાદ, ભેદભાવ, જુદાપણું, ઈર્ષા તથા દ્વેષ ભૂલી જઈને આફત સમયે હિંદુ ધર્મ તથા સમાજનું રક્ષણ કરવા માટે તત્પર બની રહે. આ મિલન-કેન્દ્રમાં સહુ એકસાથે પ્રાર્થના, કીર્તન, ઉપાસના વગેરે કરશે. એકસાથે દેવદેવીને પુષ્પાંજલિ અર્પણ કરી પ્રસાદ ગ્રહણ કરશે. બાળકો તથા યુવાનો સાથે મળીને આત્મરક્ષણ સમી રમતગમતનું શિક્ષણ મેળવી, શક્તિપૂજા તથા શક્તિનું અનુશીલન કરશે. હિંદુધર્મ, શિક્ષણ, સંસ્કૃતિ અને સભ્યતા વિષે સમૂહમાં પઠન કરશે, આલોચના કરશે. સહુ રોજ નિયમિત રીતે મિલન-મંદિરમાં એકઠા થઈ હિંદુઓ પરની આપત્તિનો પ્રતિકાર તથા સમાજની વિભિન્ન સમસ્યાનું સમાધાન કરવા કટિબદ્ધ થશે.

જુદીજુદી શ્રેણીના હિંદુ પ્રતિનિધિઓ દ્વારા મિલન-મંદિરની રચના તથા સંચાલન કરાશે. ઉંચનીચ, શિક્ષિત, અશિક્ષિત, ધનવાન, નિર્ધન, સનાતની અને સુધારાવાદી સહુ કોઈનો ભેદભાવ વિના મિલન-મંદિરમાં સમાવેશ કરી હિંદુ-સમાજના દરેક સ્તરે એક એવા પ્રકારની એકતાનું વાતાવરણ ઉભું કરવું પડશે કે જેથી દરેક જણ એકમેકને સ્નેહપ્રીતિ સાથે ભેટી શકે. બધાની અંદર એવી સભ્યતા અને સહૃદયતાની સ્થાપના કરવી પડશે કે જેને લીધે દરેક જણ એકબીજાની વ્યથા-વેદનાનો અનુભવ કરી સંકટ સમયે પરસ્પરને સહાયક બની રહે. આ માટે જે બધી ભ્રામક માન્યતાઓ તથા કુસંસ્કારો, ભેદભાવ, અણબનાવને લીધે હિંદુસમાજ છિન્ન

ભિન્ન તથા નિર્બળ બની ગયો છે એને સત્વરે દૂર કરી સ્નેહપ્રીતિ અને મિલનનું સૂત્ર શોધી કાઢવું પડશે. પ્રચારકો મિલન મંદિરમાં શામેલ કરાયેલાં ગામોમાં ફરી ફરીને સહુ કોઈને આ બાબત વિષે સજાગ અને સચેતન બનાવશે.

મિલન-મંદિરનું કાર્ય એકમેક વચ્ચે સુમેળ અને બંધુત્વની ભાવના જગાડવાનું છે. આટલા માટે દરેક મિલન-મંદિરમાં હિંદુ જનતા સમક્ષ નિત્ય મિલનની વાણીનો પ્રચાર કરવો પડશે. આ મિલનની વાણી જ ઈર્ષા-દ્વેષ-હિંસા, વાદવિવાદ, પાર્થક્ય, સાંકડાપણાને દૂર કરી સહુ કોઈને સ્નેહ-બંધન વડે બાંધી શકશે.

દરેક મિલન-મંદિર હિંદુ માટેનું એક શક્તિકેન્દ્ર છે. આ શક્તિકેન્દ્રમાં એકેક સ્વયંસેવકદળ તથા રક્ષક ટુકડી રાખવામાં આવશે. હિંદુના ધનપ્રાણ, માનપ્રતિષ્ઠા, સ્વાર્થ તથા અધિકારના રક્ષણનો સંકલ્પ લઈ બાળકો તથા યુવાનો આ રક્ષક ટુકડીમાં જોડાશે. રક્ષકો રોજ નિયમ મુજબ શક્તિપુજા, શક્તિની ઉપાસના કરશે. તેઓ શક્તિચર્ચા તથા શક્તિના અનુશીલન દ્વારા શક્તિમાન બની બીજાઓને પણ શક્તિમાન બનાવશે. દુષ્ટોના અત્યાચારથી ગામને બચાવી લેવા આવી રક્ષક ટુકડીઓ ઘણો મહત્વનો ભાગ ભજવશે.

તદુપરાંત, રક્ષક ટુકડીના સભ્યો હિંદુઓના ઘેરઘેર જઈ શક્તિમંત્રનો પ્રચાર કરશે. તેઓ હિંદુમાત્રને કહેશે-હિંદુ! તું શક્તિનો પુજક છે, મહાશક્તિનો ઉપાસક છે. આ પ્રકારની નિર્બળતા, ભીરુતા, કાપુરુષતા તથા જડતા તને શોભતા નથી. તારી આત્મ-સ્મૃતિને જાગ્રત કર, આત્મવિશ્વાસના બળથી બળવાન બન, હતાશા-ભય-જડતાને દૂરી અન્યાય અને અત્યાચારના નિવારણ માટે કટિબદ્ધ થા! તેં આટલા દિવસ મૌનભાવે, કોઈ પ્રતિવાદ

કર્યા વિના પારવગરની લાંછના, તિરસ્કાર અને જુલમ સહન કર્યા છે. આજે તું મૃતપ્રાય બની ગયો છે. હવે આવા નપુસંકપણા અને નિશ્ચેષ્ટપણાને ક્યાં સુધી વળગી રહીશ? હવે તારે કઠોર હાથે કોઈ પણ પ્રકારના અન્યાય અત્યાચારનો પ્રતિકાર કરવો જ રહ્યો. હવે તારે સઘળી ભ્રમણા તથા કુસંસ્કારને દૂર કરી આત્મ-રક્ષણ માટે ખડા થઈ જવું પડશે, નહિ તો તારો અવશ્ય લોપ થશે.

આ પ્રમાણે ઘેર ઘેર જઈને હિંદુઓને જાગ્રત કરવા પડશે. દરેક હિંદુને શક્તિપુજા તથા શક્તિચર્ચાનું શિક્ષણ આપી સમગ્ર હિંદુસમાજને સબળ બનાવવો પડશે. મિલન-મંદિર દ્વારા આવા જોરદાર પ્રચારની ઘણી ઉત્તમ અસર પડશે એ નિઃશંક છે.

હિંદુ! આ પ્રચારનું કેન્દ્ર મિલન-મંદિર તારા માટે આજના યુગનું નૂતન શક્તિ-કેન્દ્ર છે, વિવિધ સમસ્યાનું સમાધાન-ક્ષેત્ર છે, બહારના શત્રુના આઘાત આક્રમણ સામે આત્મરક્ષણ માટેનો સલામત વ્યૂહ છે-દુર્ભેદ્ય દુર્ગ છે. આ મિલન-મંદિરની પવિત્ર વેદી સમક્ષ તમે એક જ ઉદ્દેશ, એક પ્રેરણા સાથે એકત્ર થઈ મહાન સંકલ્પ લઈ ઉભા રહેશો તો પરમ પિતા પરમેશ્વર તમારા સંકલ્પને અવશ્ય પુર્ણ કરશે. આથી, આજે દેશના હિંદુઓના વિષમ સંકટ સમયે ગામેગામ હિંદુજનસાધારણ માટે એક સાધારણ મિલન-ભૂમિ-મિલન-મંદિરની સ્થાપનાની વ્યવસ્થા કરી છે. તમે સહુ કોઇ આગળ આવી દેશના સંકટગ્રસ્ત હિંદુઓની માનમર્યાદાનું રક્ષણ કરો-આ જ મારી અંતરની ઈચ્છા છે.

અનુસૂચિત જાતિનું કલ્યાણ

અનુસૂચિત જાતિના હિંદુઓને ઊંચે લાવવાથી જ હિંદુજાતિ બળવાન બની શકે, અન્યથા નહિ.

અનુસૂચિત હિંદુઓ જ હિંદુસમાજમાં સૌથી વધુ મહેનતકશ, કષ્ટ વેઠી શકે તેવા અને શક્તિશાળી છે. એમની સંખ્યા અધિક હોવાથી તેમને હિંદુજાતિના સાચા અર્થમાં મેરૂદંડ કહેવા જોઈએ. તેમને હડધૂત કરવાથી, તેમનો અનાદર તથા તુચ્છાકાર કરવાથી લાખો-કરોડોની સંખ્યામાં તેઓ હિંદુસમાજથી અલગ પડી જાય છે અને તેને પરિણામે હિંદુજાતિ વધુને વધુ શક્તિહીન અને નિર્બળ બનતી જાય છે. આથી, હિંદુસમાજે આ ઉપેક્ષિત, તિરસ્કૃત ક્ષાત્ર શક્તિને યોગ્ય સામાજિક મર્યાદા તથા અધિકાર આપી તેમના અંતરમાં શાંતિ અને મનોબળ પાછા લાવવાની ખુબ આવશ્યકતા છે. એમ કરવાથી જ હિંદુજાતિ ફરીવાર શક્તિશાળી બની શકશે.

આ પછાત ગણાતી જાતિના ઉધ્ધાર માટે આપણે સહુ કોઈ હિંદુઓએ સઘળી શકિત ખરચી નાખવી પડશે. હીન, અત્યંજ તથા હલકા વરણ તરીકે નિંદા પામેલા હિંદુસમાજના આ અંગને વધુ સબળ બનાવવું પડશે. તેમને નીતિ, સદાચાર, શિક્ષણ તથા અન્ય વિષયમાં જ્ઞાન આપી તેમને આગળ લાવવા પડશે... તેમને સાચા અર્થમાં માનવી બનાવવા પડશે.

કહેવાતા અનુસૂચિત વર્ગના લોકો જ સાચા ક્ષત્રિય છે

હાલ આપણે જેમને અનુસૂચિત ગણીએ છીએ, તેઓ જ સાચા ક્ષત્રિયો છે. પ્રાચીનકાળમાં ક્ષત્રિયો જે રીતે હિંદુસમાજનું અનેકવિધ આપત્તિ, આક્રમણ અને આઘાતમાંથી રક્ષણ કરતા હતા, તેમ આ કહેવાતા અનુસૂચિત વર્ગના લોકો જ દુષ્ટોના અત્યાચારમાંથી હિંદુસમાજનું રક્ષણ કરી શકે તેટલા માટે તેમને યોગ્ય શિક્ષણ આપી આગળ લાવવા પડશે. તેમની ઉન્નતિ અને અભ્યુદય ઉપર જ સમગ્ર હિંદુસમાજના માનઆબરૂ, ઉન્નતિ તથા અભ્યુદયનો આધારે રહેલો છે. આથી, પ્રત્યેક હિંદુએ તેમના કલ્યાણ માટે પ્રયત્ન કરવો ઘટે.

પછાત ગણાતા વર્ગનો આ સમૂહ જ દેશમાં આજે સૌથી વધારે શક્તિશાળી તથા ઉન્નત છે. તેઓ આજકાલ ખૂબ ઝડપથી આગળ આવતા જાય છે. તેમનામાં પ્રબળ જીવનશક્તિ, વિપૂલ ઉત્સાહ તથા સર્વ ક્ષેત્રમાં આગળ આવવાની, પ્રતિષ્ઠિત થવાની એક વિરાટ આકાંક્ષા, સ્વમાનની ભાવના તથા જાગૃતિ જોવા મળે છે. તેમને જો યોગ્ય શિક્ષણ, નીતિનિયમ અને સંયમ સાથેના સંસ્કાર આપવામાં આવે તો તેઓ સમગ્ર હિંદુ સમાજ માટે એક પ્રબળ, શક્તિશાળી અંગ બની રહે. હિંદુજાતિ પરના કોઈપણ સંકટ વખતે રક્ષણ કરી શકે અને હિંદુજાતિને ફરીવાર બળવાન બનાવી શકે.

શિક્ષણ દ્વારા જાતિની ઉન્નતિ :

કોઈ પણ જાતિને મોટી બનાવવા માટે સૌ પહેલાં તો તેને યોગ્ય શિક્ષણ મળે તેવો પ્રબંધ કરવો ઘટે. શિક્ષણ વડે જ જાતિની સુષુપ્ત શક્તિને જાગ્રત કરી શકાય છે અને માનવી ઉન્નત તથા મહાન બની શકે છે. આથી જ સંઘ તરફથી સૌથી પહેલાં અનુ-

સૂચિત હિંદુ જનતામાં શિક્ષણના પ્રચારને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે.

આત્મવિશ્વાસ તથા આત્મસન્માનની ભાવના જ જાતિના સર્વપ્રકારની ઉન્નતિ અને અભ્યુદયનો પાયો છે. એના વડે આત્મશકિતની પ્રેરણા પ્રાપ્ત થાય છે અને માનવી મહાન કાર્ય પાર પાડવાની શકિત મેળવી શકે છે. ઉચ્ચ શ્રેણી તરફથી વારંવાર અનાદર તથા અવહેલના થવાથી અનુસૂચિત જાતિના આત્મવિશ્વાસ તથા આત્મસન્માન નાશ પામ્યાં છે. આથી, હું તેમનામાં એવા શિક્ષણ તથા સંસ્કારની વ્યવસ્થા કરવા ઈચ્છું છું કે જેના વડે તેઓ સહુ આત્મવિશ્વાસના જોરે બળવાન, આત્મસન્માનની ભાવનાથી ગૌરવમય તથા આત્મશકિત વડે શકિતમાન બની, પ્રબળ ઉત્સાહથી ઝડપથી ઉન્નતિના માર્ગે અગ્રેસર થઈ શકે.

સ્વધર્મનો ત્યાગ એટલે આત્મહત્યા :

ઉન્નત સંપ્રદાયો તરફથી અવારનવાર ઉપેક્ષા તથા અનાદર થવાને લીધે અનુસૂચિત સમાજના કોઈ કોઈ સંપ્રદાયોમાં હાલ એક પ્રકારનો દ્વેષભાવ જોવા મળે છે. કેટલાક વળી હિંદુ સમાજમાંથી અલગ પડી જઈને એક અલાયદા સંપ્રદાય તરીકે પ્રતિષ્ઠા મેળવવા પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. આ કેવળ બુદ્ધિની ભ્રમણા જ છે. ગમે તેવું ન્યાયસંગત અને તર્કસંગત કારણ હોય તો પણ જેમ બીજાની ઉપર ક્રોધ કરીને પોતાના પગ ઉપર કૂહાડો નાખવો એ શાણા માણસનું કામ નથી, તેમ ઉચ્ચ સમાજ ઉપર ક્રોધ કરીને પોતાના પરંપરાગત ધર્મ, સમાજ, શિક્ષણ, સભ્યતા, સંસ્કૃતિ, શાસ્ત્ર-સદાચાર અને નામ-ગોત્રને તજી દેવા એ વિચક્ષણપણું નથી. બલ્કે, આત્મવિલોપ અથવા આત્મહત્યા સમાન છે. બીજાના દુર્વ્યવહાર માટે પોતાના ધર્મ, હિત અને અધિકારનો ત્યાગ કરવો

એ કંઈ પૌરૂષનું લક્ષણ નથી. હકીકતમાં એ બધાંનો પ્રતિકાર કરી નિજ ધર્મ અને અધિકારની પ્રતિષ્ઠા કરવી એ જ પૌરૂષનું લક્ષણ છે. પાડોશમાં કોઈ આપણી સાથે ખરાબ વર્તન કરે એથી કંઈ આપણે આપણા બાપદાદાનો ધર્મ, આચરણ, વ્યવહાર, રીતરિવાજ વગેરેનો ત્યાગ કરી બીજાના ધર્મ, આચરણ, રીતરિવાજને અપનાવી લઈએ છીએ શું ? એમ કરવું એ કયા પુરૂષતાનું કાર્ય છે. કોઈ પણ શકિતશાળી અને વિચક્ષણ વ્યકિત આવું કાર્ય કદાપિ કરે નહિ. સાહસપૂર્વક આવા તમામ દુર્વ્યવહારનો પ્રતિકાર કરવો એ જ સાચી બહાદુરી છે અને એથી ઉલટી રીતનું આચરણ કરવું એ નરી કાયરતા છે.

કોણ મારા હાથે પાણી પીશે અને નહિ પીએ, તેના વિષે વિચાર કરવો એ કેવળ નિર્બળતા છે. એથી પોતાને જ આપણે નીચા પાડીએ છીએ, અન્ય વ્યકિત મારા હાથનું ખાય તો હું મોટો ગણાઉં અને ન ખાય તો નીચો થઈ જઈશ, એવા પ્રકારનો વિચાર કરવો એ બેહુદી વાત છે અને એથી પોતાના મનુષ્યત્વનું અપમાન થાય છે.

બીજાના ખાવા ન ખાવાથી, બીજાની મહેરબાની કે મરજી ઉપર જ જો આપણા સન્માન કે અસન્માનનો આધાર હોય તો એના કરતાં દુઃખની બાબત બીજી કઈ હોઈ શકે ? આપણે પોતાની જાતને આવા હીન શા માટે માની લેવા જોઈએ તથા બીજાને એવો મોકો શા માટે આપવો જોઈએ ? માનવીની સાચી માન-મર્યાદા, સન્માન બીજાની કૃપા કે મહેરબાની ઉપર આધાર રાખતાં નથી. એ પોતાના શિક્ષણ, સંસ્કાર, સંયમ, નીતિ, સદાચાર—એક વાક્યમાં કહેવું હોય તો ગુણ અને યોગ્યતા ઉપર અવલંબે છે.

ઈર્ષા અને વિદ્વેષ વડે કોઈપણ જાતિ અથવા સંપ્રદાય મોટા થઈ શકતા નથી, બલ્કે ગુણ અને યોગ્યતા વડે જ જાતિ તથા સંપ્રદાય સાચા અર્થમાં મોટા થાય છે.

ઈર્ષા અને વિદ્વેષ જાતિની ઉન્નતિના માર્ગમાં મુખ્ય અંતરાય બની રહે છે અને એ જ સર્વપ્રકારની નિર્બળતા તથા ધ્વંસનું મૂળ કારણ છે. ઈર્ષા, દ્વેષ તથા ઘૃણાને લીધે એકબીજાથી વિછિન્ન બની જાય છે અને સમગ્ર જાતિ તથા સમાજ ધીમેધીમે નિર્બળ બની નાશ પામે છે. ઈર્ષા તથા દ્વેષને લીધે જે કાર્ય, આચરણ કે આંદોલન થાય છે, તે લાંબા વખત સુધી ટકી શકતા નથી. સાચા માણસોની સહાય અને સમર્થનના અભાવે થોડા જ વખતમાં નાશ પામે છે આથી, સ્વાતંત્ર્યમાં આસ્થા રાખનાર દરેક જણને આજે એ વાત બરાબર સમજાવી દેવી રહી કે અન્યના પ્રત્યે કેવળ ઈર્ષા તથા દ્વેષભાવ રાખવાથી કે અન્યને નીચા પાડવાનો પ્રયત્ન કરવાથી કોઈ મોટું થઈ શકતું નથી. સાચા અર્થમાં મોટા થવા માટે કઠોર પરિશ્રમ અને સાધના વડે દરેક જણે યોગ્ય શિક્ષણ મેળવી, સદાચારી અને નીતિપરાયણ બની શ્રેષ્ઠ માનવની જેમ શક્તિ, સામર્થ્ય, ગુણ અને યોગ્યતા મેળવવા પડશે. આપણી અંદરથી જો સાચેસાચ શક્તિની સ્ફુરણા થાય, મહાન થવા માટેના ગુણ તથા યોગ્યતા સાચેસાચ પ્રાપ્ત કરી શકાય, તો આ જગતમાં કોઈ વ્યક્તિ કોઈની પણ ઉપેક્ષા, અનાદાર કે તુચ્છકાર કરી શકે નહિ. માણસ પોતાના શિક્ષણ, ગુણ, યોગ્યતા, ચારિત્ર્ય અને સામર્થ્ય વડે જ સાચા અર્થમાં ઉન્નત, ઉચ્ચ અને મહાન બને છે. આથી જ કોઈએ કોઇની પ્રત્યે ઈર્ષા, ક્ષોભ કે દ્વેષભાવ ન રાખતા પોતાને ઉન્નત અને મહાન બનાવવા પ્રાણપણે પ્રયત્ન કરવો ઘટે. મહાન અને શ્રેષ્ઠ થવાનો આ જ સાચો માર્ગ છે.

સમાજના નાનામોટા વર્ગ પરસ્પરના પૂરક છે

સમસ્ત સૃષ્ટિમાં એક પ્રકારના સુમેળ, સામંજસ્ય અને શૃંખલા જોવા મળે છે. આ સુમેળ, સામંજસ્ય અને શૃંખલા સાથે તાલબદ્ધતા રાખીને દરેક જણ અન્યની સહાય વડે ટકી રહ્યા છે, ક્રમશઃ વિકાસ સાધી રહ્યા છે. કોઈ વ્યક્તિ ગમે તેટલી શક્તિશાળી હોય તેમ છતાં આ તાલબદ્ધતા અથવા એકસૂત્રતાથી પોતાને અલગ કે સ્વતંત્ર રાખી કદાપિ જીવી શકે નહિ. તેને અન્યની સહાય કે સહાનુભૂતિ ઉપર કોઈને કોઈ બાબતમાં આધાર રાખવો જ રહ્યો. ઉચ્ચ સમાજને જેમ અમુક બાબતોમાં ઉતરતા સમાજ પર આધાર રાખવો પડે છે, તેમ ઉતરતા સમાજે પણ ઉચ્ચ સમાજની મદદ લેવી જ પડે છે. આથી, હિંદુસમાજથી અલગ થઈને સ્વતંત્ર જાતિ તરીકે રહેવાની વિષમય અને આત્મનાશ કરનારી મનોવૃત્તિનો ત્યાગ કરવો ઘટે. ઉચ્ચ અને અનુસૂચિત જાતિ પરસ્પરની પુરક છે, કોઇ કોઈને છોડીને અલાયદા રહી શકે તેમ નથી—આ વાત બન્ને સંપ્રદાયોએ બરાબર સમજી લેવી ઘટે.

ઉચ્ચ અને અનુસૂચિત બન્ને હિંદુ જ છે.

ઉચ્ચ વર્ગના તથા એથી ઉતરતા વર્ગના હિંદુ એક જ પિતાના સંતાન છે. બન્નેની નસોમાં એક જ આર્યઋષિનું રક્ત વહે છે. એક જ શિક્ષણ, સભ્યતા, સાધના તથા સંસ્કૃતિની ધારા બન્નેમાં સંચારિત થઈ રહી છે. એક સમાન આદર્શની પ્રેરણાનાં પાન કરી બન્ને પરિપુષ્ટ થઈ રહ્યાં છે. એક જ ધર્મ અને એક જ વિચાર-ધારા વડે તેઓ સંગઠિત છે. બન્નેના ધર્મ સમાન છે, તીર્થ એક છે, ઉપાસ્ય એક છે, શાસ્ત્ર એક છે, આચાર્ય મહાપુરુષ અવતાર પણ એક જ છે. જીવનનું મૂળ ઉદ્ભવસ્થાન અને શેષ પરિણામ પણ એક જ છે. તેમની વચ્ચે જે કંઈ ભેદભાવ કે તફાવત છે. તે મૂળ

અથવા આદર્શને લગતો નહિ; બલ્કે શિક્ષણ, આચરણ, અનુષ્ઠાન, ઉન્નતિ તથા વિકાસની અસમાનતાનો છે. શિક્ષણ, આચરણ વગેરેમાં પ્રગતિ સધાય તો આ તફાવત ખૂબ આસાનીથી દૂર કરી શકાય તેમ છે.

ઉચ્ચ સમાજની ઉન્નતિ તથા શોભાવૃદ્ધિ તથા જીવનધારણ માટે ઉતરતા સમાજની મદદ આવશ્યક છે, તેવી રીતે ઉતરતા સમાજના અભ્યુદય, વિકાસ તથા જીવનનિર્વાહ માટે પણ ઉચ્ચ સમાજની મદદની ખાસ જરૂર છે. જીવનમાં કોઈ પણ ક્ષેત્રમાં કોઈ કોઈની ઉપેક્ષા કરીને ચલાવી શકે નહિ. આથી, બન્ને વર્ગો પોતપોતાના કલ્યાણ માટે તમામ પ્રકારની અસમાનતા, અણબનાવ, ભેદભાવ, ઈર્ષા, દ્વેષ, કલહ વગેરે ભૂલી જઈ પરસ્પર સાથે સ્નેહ-પુર્વક રહે તેમ થવું જોઈએ. હિંદુજાતિના ભવિષ્ય માટે આ સિવાય બીજો કોઈ માર્ગ નથી.

ઉન્નત સમાજનાં વિદ્યાબુદ્ધિ આર્થિક સદ્ધરતા અને અનુસૂચિત વર્ગની શ્રમશક્તિ સાહસ તથા શારીરિક બળનો સૂમેળ હિંદુજાતિનું રક્ષણ કરશે.

હિંદુ સંપ્રદાયની ઉચ્ચ શ્રેણીએ પોતાનાથી ઉતરતી શ્રેણીના હિંદુઓની આજ સુધી અવહેલના, અનાદર તથા તૂચ્છકાર કરી જીવનના જુદા જુદા ક્ષેત્રમાંથી તેમને દુર ખસેડી જે અન્યાય અને અવિચાર કર્યો છે, તેના પ્રતિકાર માટે ઉચ્ચ શ્રેણીના લોકોએ અગ્રેસર થઈ સંપુર્ણ નિઃસ્વાર્થભાવે હ્રદયની નિષ્ઠા અને સ્નેહ વડે પોતાનાથી ઉતરતી શ્રેણીના લોકોને ઉચિત શિક્ષણ આપી આગળ લાવવાના કામે લાગી જવું જોઈએ. આમ કરવાથી બન્ને શ્રેણી વચ્ચે યથાર્થ સુમેળ તથા સહ્રદયતા સ્થાપી શકાશે. ઉન્નત સંપ્રદાયના વિદ્યાબુદ્ધિ, જ્ઞાન, અનુભવ અને આર્થિક સદ્ધરતાની

સાથે જો અનુસૂચિત જાતિના ધૈર્ય, સાહસ, તેજસ્વિતા, શ્રમશક્તિ તથા શારીરિક બળનો સુમેળ સધાય તો હિંદુસમાજ પ્રબળ શક્તિ પ્રાપ્ત કરી અજેય બની શકે. આવું બને ત્યારે હિંદુના ધનપ્રાણ, માનઆબરુ, હિત અને અધિકાર પર આઘાત કરવાનો અત્યાચારી તત્વો વિચાર સરખો નહિ કરી શકે.

ધાર્મિક તથા સામાજિક સમારંભોમાં સમાનભાવે ભાગ લેવાથી હિંદુજાતિ વચ્ચેનો ભેદભાવ દૂર થઈ શકે.

હિંદુ સમાજના ઉચ્ચ તથા ઉતરતી શ્રેણીના સંપ્રદાયો વચ્ચે સુમેળ તથા સખ્ય સાધી શકાય તે માટે સહુ કોઈએ સામાજિક સમારંભોમાં અવારનવાર તથા સમાન ભાવે ભાગ લેવો જોઈએ. જુદા જુદા પ્રકારના ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો યોજાવા ઘટે અને ઉંચ-નીચના ભેદ વિના હિંદુમાત્ર એમાં ઉલટભેર ભાગ લેતા થાય એવું વાતાવરણ સર્જાવું જોઈએ. આમ, વિવિધ સમારંભોમાં પરસ્પરના સંપર્કમાં આવી તેઓ અણબનાવ, મનોમાલિન્ય જુદાપણું વગેરે ભૂલી જઈ એકમેક સાથે સહૃદયતા અને આત્મીયતા કેળવતા થઈ જશે. ઉતરતી શ્રેણીના હિંદુઓ જો ઉચ્ચ કક્ષાના હિંદુઓના સંસર્ગમાં આવી પ્રત્યક્ષભાવે જોતા થાય અને સમજતા થાય કે ઉચ્ચ હિંદુઓમાં તેમના પ્રત્યે જરા સરખો અનાદર, તૂચ્છકાર કે અવહેલનાનો ભાવ નથી તો તેમના અંદર વર્ષોથી ઘર કરી ગયેલા ભેદભાવ અને ઈર્ષાની મનોવૃત્તિ આપોઆપ દૂર થઈ જશે. રોજ બરોજના જીવન વ્યવહાર અને વાણી-વર્તનમાં ઉચ્ચ વર્ગના હિંદુઓ અનુસૂચિત જાતિના લોકો પ્રત્યે હાર્દિક સ્નેહભાવ, પ્રીતિ, સહાનુભૂતિનો ભાવ દેખાડે એટલું જ નહિ, બલ્કે તેમને શિક્ષણ, સંસ્કાર આપી સમાન સામાજિક દરજ્જો આપે તો તમામ વર્ગના હિંદુઓમાં એકતાની પ્રબળ ભાવના અવશ્યપણે પ્રતિષ્ઠિત થશે. આ માટે ઉચ્ચ વર્ગના હિંદુઓએ ત્યાગની ભાવના કેળવી ગમે તેવા

કષ્ટો આવી પડે તો પણ એને સહી લેવાની ભાવના કેળવવી પડશે.

અનુસુચિત વર્ગની ઉન્નતિનો કાર્યક્રમ :

ઉન્નતિનું પહેલું પગથિયું એ શિક્ષણ છે. શિક્ષણ વડે જ કોઈ પણ જાતિની મહત્તા તથા શક્તિનો વિકાસ થાય છે. આથી, જુદા જુદા સ્થળે અવેતન પ્રાથમિક વિદ્યાલયો, રાત્રિશાળાઓ તથા વિદ્યાર્થી-ભવનોનું નિર્માણ કરી જનસાધારણને પૂરતું શિક્ષણ મળી રહે તે માટેનો પ્રબંધ કરવો અતિ આવશ્યક છે. ગામેગામ યોગ્ય પ્રચારકો મોકલી સદાચાર, નીતિનિયમ તથા ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોનું શિક્ષણ અપાવું જોઈએ અને કુસંસ્કારો, જડ ઘાલી બેઠેલા ખોટા રિવાજો અને વહેમોને દૂર કરવા જોઈએ. દરેક જણની અંદર સન્માનની, મર્યાદાની ભાવના, આત્મવિશ્વાસ તથા આત્મચેતના જગાડવા જોઈએ. ઉચ્ચ સંપ્રદાયની વ્યક્તિ મારા હાથનો પાણીનો પ્યાલો પીવાથી હું કૃતાર્થ થઈ ગયો અને ન પીવાથી અછૂત બની ગયો-આ પ્રકારની વિઘાતક મનોવૃત્તિને એકદમ દૂર કરી દેવી ઘટે. સાથોસાથ તેમનામાંથી સારા સંસ્કાર પામેલા કેટલાક સારા બાળકોને આશ્રમમાં રાખી તેમને શિક્ષણ મળે તેવો પ્રબંધ કરવો જોઈએ. આશ્રમના પવિત્ર ઉદાર વાતાવરણમાં નિઃસ્વાર્થ સેવા પરાયણ સંન્યાસીઓની સીધી દેખભાળ હેઠળ ઉચ્ચ વર્ગના હિંદુ બાળકો સાથે સમાનભાવે રહેવાથી આચારવિચાર, અધ્યયન, પૂજા-પ્રાર્થના તથા નિત્ય કામકાજ કરવાથી તેમની અંદરના સંકોચ, સંકીર્ણતા તથા સ્વભાવની બીજી સઘળી દોષત્રુટિઓ દૂર થઈ જશે અને તેમના ઉમદા ગુણો ખીલી ઉઠશે. ધીરે ધીરે પોતાના વિષે જે હલકી માન્યતા હતી તે નાશ પામીને આત્મચેતના, આત્મ મર્યાદાની ભાવના તથા આત્મવિશ્વાસ જાગૃત થશે અને પછી તેઓ જ પોતાના સમાજમાં પાછા જઈ બીજાઓનું ઉન્નત આદર્શ દ્વારા

નૂતન ઘડતર કરશે. તેમના સમાજના થોડા ઘણા બાળકોને જો આ પ્રમાણે સુયોગ્ય બનાવી શકાય તો એ સૌથી મોટું કામ ગણાશે. કારણ કે બીજા સમાજના લોકો ગમે તેટલી સારી વાતો કરે તો પણ તેઓ તેને એટલું મહત્વ આપતા નથી, જ્યારે તેમના પોતાના સમાજનો કોઈ માણસ કંઈ બોલે તો એને વેદવાક્ય માની લે છે. અન્ય સમાજના શ્રેષ્ઠ નેતાઓ કરતા પણ પોતાના સમાજના કોઈ સામાન્ય નેતાને તેઓ વધારે સન્માન આપે છે. સ્વજાતિ પ્રત્યેના સ્નેહનું એ પ્રતીક છે. આથી, તેમના સમાજના બાળકોને તૈયાર કરી તેમને શિક્ષણ આપવું જોઈએ, જાગ્રત કરવા જોઈએ અને ઉન્નત કરવા જોઈએ.

એકતા અને સુમેળ દ્વારા હિંદુઓની રક્ષા

આદિવાસી, અનુસૂચિત તથા ઉચ્ચ શ્રેણીના સર્વ હિંદુઓ વચ્ચે આંતરિક મિલન, ઐક્ય, સખ્ય તથા સ્નેહપ્રીતિની આજે સવિશેષ આવશ્યકતા છે. હિંદુઓની આપત્તિના દિવસે સર્વ પ્રકારના ભેદભાવ ભૂલી જઈ સહુ કોઈને સખ્યભાવના સૂત્રથી બાંધવા જોઈએ. આથી ઉચ્ચ વર્ગના હિંદુઓ આભિજાત્યના મિથ્યા અભિમાનનો ત્યાગ કરી સાચા હૃદયની ભાવના સાથે અનુસૂચિત તથા અન્ય ઉતરતી જાતિના હિંદુઓ સાથે હળેમળે એ જરૂરી છે. એવી જ રીતે ઉતરતી કોટિના હિંદુઓએ પણ બીજા ધર્મના પ્રચારકોના ખોટા પ્રલોભનો તથા મીઠા વચનોથી ભોળવાઈ ન જતાં ઉચ્ચ વર્ણના હિંદુઓ પ્રત્યે ભેદભાવ અને દ્વેષની લાગણી ન રાખવી ઘટે. હિંદુઓ તરફથી જે કંઈ ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો અને સામાજિક સમારંભો યોજાય તેમાં ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ લેવો જોઈએ. આમ થશે ત્યારે જ સમગ્ર હિંદુસમાજમાં સંઘશક્તિની ભાવના પ્રબળ બનશે અને હિંદુ જનસાધારણ સુખશાંતિથી વસવાટ કરી શકશે.

ધર્માંતર અટકાવવા માટે

આજકાલ વિશાળ હિંદુસમાજના હજારો લાખો લોકો અલગ થઈ જવાને લીધે હિંદુ સંપ્રદાય દિનપ્રતિદિન વધુને વધુ નિર્બળ બનતો જાય છે. આ સ્થિતિ વધુ વખત રહે તો હિંદુજાતિ ઉપર વિષમ વિપદ ઊતરી આવે. આથી, હિંદુજાતિની આ ઉપેક્ષિત અને અવગણાયેલી શકિતને યોગ્ય સામાજીક મર્યાદા અને અધિકાર આપી વિનાવિલંબે હિંદુ સમાજમાં પાછી લાવવી ઘટે. આમ બનશે ત્યારે જ હિંદુસમાજ ફરી સબળ બની શકશે.

ઘરનાં બારણાં બંધ કરી જો કોઈને ઘરની અંદર આવવાનું નિમંત્રણ આપવામાં આવે તો કોઇ પણ ડાહ્યો માણસ એનો સ્વીકાર કરતો નથી. એવી જ રીતે સમાજનું પ્રવેશદ્વાર બંધ રાખી ધર્માંતર કરેલી વ્યકિતને ફરીવાર હિંદુધર્મ ગ્રહણ કરવાનું કહેવામાં આવે તો એનો કંઈ અર્થ સરે નહિ. ધર્માંતર કરેલાં લોકોને પુનઃ હિંદુધર્મ અંગીકાર કરવાનું કહેવાની સાથોસાથ તેમને યોગ્ય સન્માન અને મર્યાદા સાથે પોતાના સમાજમાં આવકાર આપવાની મનોવૃત્તિ કેળવવી જોઈએ. આમ થાય ત્યારે જ ધર્માંતર કરેલા લોકોને ફરીવાર હિંદુધર્મ અપનાવતા કરી શકાશે.

ધર્માંતર રોકવા પ્રબળ ધાર્મિક આંદોલન

હાલના જમાનામાં ખૂબ વ્યાપક રીતે ધર્મના આંદોલન શરુ કરવાની આવશ્યકતા એટલા માટે છે કે જેને લીધે સમાજના પ્રત્યેક સ્તર સુધી એ આંદોલન પ્રસરી જાય અને હરકોઈ હિંદુના મનમાં સ્વધર્મ પ્રત્યે નિષ્ઠા અને અનુરાગ જાગે. સમગ્ર હિંદુસમાજને જો સ્વધર્મનિષ્ઠ અને નિજ ધર્મ પ્રત્યે અનુરાગી બનાવી દેવામાં આવે તો બીજા ધર્મોના સેંકડો પ્રલોભનો તેમને પોતાનો ધર્મ તજી દઈ ધર્માંતર કરાવી શકે નહિ. વ્યાપક રીતે ધર્મનો પ્રચાર ન થતો હોવાને લીધે જ સામાન્ય માણસો પોતાના ધર્મ વિષે સારું કે

નરસું કંઈ સમજી શકતા નથી અને પરિણામે વિધર્મીના મોહથી ભોળવાઈ જઈ ધર્માંતર કરી બેસે છે.

દરેક ધર્મના અગ્રણીઓ તેમના ધર્મના પ્રચાર માટે સેંકડો હજારો પ્રચારકો નીમીને લાખો કરોડો રૂપિયા ખરચે છે. જ્યારે બીજી બાજુ હિંદુઓ પોતાના ધર્મની બાબતમાં સાવ ઉદાસીન અને નચિંત છે. શિક્ષિત, ધનવાન અને સ્વધર્મ પ્રત્યે આસ્થા રાખનાર હિંદુઓએ આ વિષે ખાસ સજાગ થવાની અસર છે.

જેનું નામ જે હોય તે નામથી સાદ પાડવાથી એ વ્યકિત સચેતન બની જઈ સામો જવાબ વાળે છે. હાલના જમાનામાં કોઈ હિંદુ તરીકે પોતાનો પરિચય આપવા ઈચ્છતા નથી. એટલે સુધી કે હિંદુસમાજની વ્યકિતને કોઈ 'હિંદુ' તરીકેનું સંબોધન પણ કરતું નથી.* હું તો ઈચ્છું છું કે હિંદુને 'હિંદુ' તરીકેનું સંબોધન કરીને બોલાવવામાં આવે. એક ખંડમાં અમુક માણસો સુતા હોય અને અમુક જણનું નામ ન આપવામાં આવે તો કોઈ જવાબ આપતું નથી, તેવી જ રીતે 'હિંદુ' શબ્દથી બોલાવ્યા વિના વ્યકિતના અંતરમાં નિજ શિક્ષણ, સભ્યતા, સંસ્કૃતિ, ધર્મ અને ગૌરવ વિષે કોઈપણ જાતની ચેતના કે પ્રેરણા જાગતી નથી અને જ્યાં સુધી આ પ્રકારની ચેતના, પ્રેરણા ન જાગે ત્યાં સુધી કોઈ

---

* હિંદુ વિષેની ચર્ચા વખતે ભારતવાસી તરીકે ઓળખાતા, પણ સમય જતાં બંગાળી, આસામી, બિહારી, પંજાબી એવાં નામ પડયાં, પણ હિંદુ તરીકે કોઇ કોઈને બોલાવતું નથી. આટલા માટે જ હિંદુત્વ માટે કોઈને લાગણી રહી નથી. ધર્મના ધોરણે મુસલમાનોએ પોતાની જન્મભૂમિનો ત્યાગ કરી પાકિસ્તાન અથવા મુસ્લિમ દેશ વસાવ્યો, બાકીનો અંશ ન્યાયની રીતે હિંદુઓનો રહ્યો કહેવાય; પણ એ ધર્મનિરપેક્ષ રાષ્ટ્ર તરીકે ઓળખાયો આ ધર્મનિરપેક્ષ રાષ્ટ્રમાં પણ આજે હિન્દુનું નામ ભૂંસાતું જાય છે.

સંપ્રદાય કે જાતિ મહાન બની શકતા નથી, અને સમય જતાં ઘોર આત્મવિસ્મૃતિ તેને મહામૃત્યુ અથવા મહાવિનાશ ભણી ઘસડી જાય છે. આથી જ આજે હિંદુઓને નિત્ય 'હિંદુ' નામથી આવાહન કરી તેમના આત્મબોધ તથા આત્મચેતનાને જગાડવાની તાતી જરૂર છે. હિંદુત્વ વિષે સહુ કોઇને સદાસર્વદા સજાગ રાખવાની ખૂબ જ આવશ્યકતા છે. પહેરવેશ, રહેણીકરણી, વ્યવહાર, આચાર-વિચાર બધામાં હિંદુપણું ટકાવી રાખી દરેકને અણિશુદ્ધ હિંદુ બનાવવા પડશે. આમ થશે ત્યારે જ સહુકોઈના મનમાં ઐક્યની ભાવના જાગ્રત થશે અને હિંદુજનસાધારણ સંઘબદ્ધ જાતિ તરીકેનું પોતાનું ગૌરવ પુનઃપ્રાપ્ત કરી શકશે.*

હિંદુના ધર્મ અને સમાજનું રક્ષણ શી રીતે થઇ શકે ?

હિંદુ વ્યક્તિ કોઈનીય ઉપર આક્રમણ કે આઘાત કરવા ઈચ્છતી નથી. એ પોતાનો બચાવ કરવા ઈચ્છે છે. પોતાના ધન-પ્રાણ, માનઆબરૂ, હિત અને અધિકાર સાચવી રાખી શાંતિપૂર્વક જીવન વિતાવવા ઝંખે છે. માનવી માત્રનો આ અધિકાર છે.

સ્ત્રીનું સન્માન, દેવમંદિરની પવિત્રતા, ધર્મની મર્યાદા અને સ્વબચાવ માટે આક્રમણ કરનારનો પ્રતિરોધ યેનકેન પ્રકારે કરવો જ જોઈએ. આ બાબત ન્યાયસંગત અને બિલકુલ વાજબી છે.

---

* હિંદુઓ ! હજી પણ સાવધાન બનો, વિશ્વના પટ પરથી સંપૂર્ણરૂપે ભૂંસાઈ જતા પહેલાં એક વાર પાછા ફરીને ઊભા રહો. તમે એકવાર દેશ વગરના; રાષ્ટ્ર વગરના યહૂદીઓનો વિચાર કરી જુઓ. હજી પણ તમે ચેતી નહિ જાઓ તો વનપશુની જેમ તમારે નાસી જઈને જંગલમાં અથવા પહાડની ગુફામાં વસવાટ કરવો પડશે અથવા તો પછી વિશાળ સાગરમાં ઝંપલાવી તળિયે જવાનો વારો આવશે. એટલે તો કહું છું હિંદુ ! સમય છે ત્યાં સુધીમાં સાવધાન બની જા.

જ્યાં શકિત છે ત્યાં જ મુકિત છે. શકિતશાળી હોય એ જ મુકિતનો સાચો અધિકારી છે. નિર્બળની વાત ભગવાન તો શું પણ સાધારણ માણુસ પણ કાને ધરતો નથી.

આજે ચોગરદમથી હિંદુઓ પર હદ વગરના અત્યાચાર થઇ રહ્યા છે, હિંદુ હોવાને કારણે જ તેને આક્રમણના ભોગ બનવું પડે છે. આની સામે પોતાનો બચાવ કરવા માટેનો એકમાત્ર ઉપાય એ છે કે હિંદુમાત્રે સંઘબદ્ધ થઈ એકતાની ભાવના કેળવવી જોઈએ અને સાહસ સાથે પ્રતિકાર કરવો પડશે. હરેક પ્રકારના અત્યાચાર અને આક્રમણનો પ્રતિકાર કરવો એ લાંછિત, પીડિત હિંદુનું એ માત્ર કર્તવ્ય છે. સમસ્ત હિંદુસમાજ જ્યારે કોઈપણ અત્યાચારનો સામનો કરવા મરણિયો બની જશે ત્યારે જ અત્યાચારીની અત્યાચાર કરવાની સ્પૃહા આપોઆપ શમી જશે. દુષ્ટ લોકો જ્યારે સમજે છે કે તેમના અત્યાચારનો પ્રતિકાર કરવાની કોઇનામાં શકિત નથી, ત્યારે ઘણુંખરું તેઓ બેપરવા બની જાય છે. પરંતુ જ્યારે તેને ખબર પડે કે તેના જરા સરખા ખરાબ વર્તનનો સામો પક્ષ બરાબર જવાબ વાળશે, ઈંટનો જવાબ પથ્થરથી આપશે, ત્યારે તે આપોઆપ ઠંડો પડી જાય છે અને તેની હિંમતની હવા નીકળી જાય છે. આ છે દુનિયાનો સામાન્ય નિયમ. જ્યાં સામેથી જોરદાર સામનો થવાનો હોય, ત્યાં માણસ સ્વાભાવિક રીતે જ આક્રમણ કરતાં પહેલાં વિચાર કરે છે, પરંતુ જ્યાં સામેથી પ્રતિકાર કે આઘાત થવાનો ભય અથવા આશંકા ન હોય, ત્યાં સહુ કોઈ શૂરા થઇ જાય છે. આથી, પ્રતિવાદ અથવા પ્રતિઘાત વડે કેવળ પોતાનો સ્વબચાવ થઈ શકે છે એટલું જ નહિ, બલ્કે દુષ્ટવૃત્તિના મૂળ ઉખડી જઇ આક્રમણની આશંકા દૂર થઈ જાય છે. આમ થાય ત્યારે જ અસહાય નિર્બળ વ્યકિત લાંછના અને ત્રાસમાંથી બચી જાય છે અને દેશમાંથી દુષ્ટવૃત્તિની અસર સંપૂર્ણપણે નાશ પામશે.

આ જગતમાં જે બળવાન હોય તે જ નિર્બળ ઉપર અત્યાચાર કરે છે. જે કોઈ જ્યારે બળવાન બને છે ત્યારે પોતાની તાકાતના જોરે બીજાના અધિકાર ઉપર તારપ મારે છે અને કોઈ જ્યારે નિર્બળ બની જાય છે ત્યારે એ જ અત્યાચારને માથું નીચું કરીને સહન કરી લે છે. અસુરો જ્યારે બળવાન બની ગયા ત્યારે તેમણે દેવોને હાંકી કાઢી સ્વર્ગ પર અધિકાર જમાવી લીધો હતો. શક્તિનો જય, પ્રબળનો પ્રભાવ અને નિર્બળનો પરાજય એ દુનિયાનો નિયમ છે. આ સ્થિતિમાં અમુક ચોક્કસ સંપ્રદાયને અત્યાચાર કે જુલમ માટે દોષ આપવાનો કોઈ અર્થ નથી ને એથી કશો ફાયદો પણ થતો નથી. કારણ કે અશક્તની ફરિયાદ, નબળાનું રૂદન કોઈ પણ શક્તિશાળી અને નિજ પુરુષાર્થ પર નિર્ભર રહેનારના મનમાં ભય પેદા કરતું નથી કે તેનામાં દયાનો ભાવ જગાડતું નથી. ઉલટું, તેની અત્યાચારની હિંમતમાં વધારો કરી તેને વધુ આક્રમણખોર બનાવે છે. નબળો માણસ જો શક્તિ હાંસલ કરવાની બાબતમાં ઉદાસીન રહે અને સ્વબચાવની બાબતમાં હાથપગ જોડીને બેસી રહે તથા ફક્ત બીજાની દયાની ભીખ માગી, બળવાનની નિંદા કર્યા કરે તો તેનું ખૂદનું અસ્તિત્વ જોખમમાં આવી પડે છે. આ જગતમાં બળવાન અને ક્ષમતાસંપન્ન વ્યક્તિને જ સહુ કોઈ મદદ કરે છે. નિર્બળ, નિર્વીર્ય, ભીરુ, કાયરને કોઈ મદદ કરતું નથી અને કયારેક કોઈ નિર્બળની દયા ખાય કે તેને મદદ કરે, તો પણ એની પાછળ એ વ્યક્તિની કોઈને કોઇ મેલી મુરાદ હોય છે. આથી, આજીજી વિનંતી, રોક્કળ, કાકલૂદી, બીજાને દોષ આપવા કે ફરિયાદ કરવાની વૃત્તિનો ત્યાગ કરી દઈ, નબળા માણસે અત્યાચારનો જોરદાર સામનો કરવા માટે હિંમત કેળવવાની જરૂર છે–એ માટેની શક્તિ એકઠી કરવાની જરૂર છે. નબળો માણસ જો એકવાર હિંમત એકઠી કરી પોતાની ઉપર જુલમ

કરનારનો સામનો કરવા તૈયાર થઈ જાય તો એથી એની ઉપર જુલમ કરનારના મનમાં ભય પેદા થાય છે, તે ડઘાઈ જઈ ઘડીભર અટકી જાય છે, ને સાથોસાથ નબળા માણસના મનમાં આત્મ-વિશ્વાસ જાગી ઉઠે છે, જેના વડે તે પોતાના સ્વબચાવનો માર્ગ શોધી કાઢવામાં સફળ થાય છે. અન્યાય અને અત્યાચાર કરનાર સંખ્યા તથા શારીરિક બળમાં ગમે તેટલા ચઢિયાતા હોય તો પણ તેમનામાં નૈતિક બળનો અભાવ હોવાથી સામે પક્ષે જરા સરખો પ્રતિકાર થતાંની સાથે નાસી જાય છે.

હિંદુઓ તરફથી આજસુધીમાં કોઈ પ્રતિકાર ન થવાને લીધે જ ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં દુષ્ટ લોકોના ત્રાસમાં વધારો થતો રહ્યો છે. હાલમાં મિલન-મંદિરના સ્વયંસેવકો તથા રક્ષક ટુકડીઓ ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં અત્યાચારીઓની સામે ટક્કર ઝીલી વળતો જવાબ આપી રહી છે, એને લીધે થોડા વખતમાં દુષ્ટ તત્વો અંકુશમાં આવી જશે એમ આશા બંધાય છે અને આ પ્રમાણે થોડો વખત ચાલશે તો ગામડાગામના લોકો ભયમુકત બની સુખ-શાંતિમાં જીવી શકશે.

ભારત સેવાશ્રમ સંઘ તરફથી હિંદુઓને નિરાપદ રાખવા માટે ગામડાઓમાં મોટા પ્રમાણમાં મિલન-મંદિરોની સ્થાપના કરીને તથા સ્વયંસેવકો અને ગ્રામ્યરક્ષકદળોની રચના કરવાની ઝુંબેશ શરુ કરવામાં આવી છે અને આ રીતે સમસ્ત હિંદુસમાજને સજાગ, સચેતન અને સંઘબદ્ધ કરવાના પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે. આને લીધે હિંદુજનતામાં આત્મવિશ્વાસ, આત્મચેતના તથા દુષ્ટ તત્વોનો પ્રતિકાર કરવાનો મક્કમ નિરધાર અને સાહસ જાગ્રત થયા છે.

પોતાના વાજબી હક અને અધિકાર સાથે સન્માનપુર્વક જીવવા માટે હિંદુઓએ આજે દઢપણે વિરોધ કરીને તથા મક્કમપણે

પ્રતિકાર કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવી પડશે. આ માટે તેમણે યોગ્ય શકિત એકઠી કરવી પડશે. જો કે આ પ્રકારના પ્રતિવાદનો અર્થ એ નથી કે ધર્માંધ વ્યકિતઓ જોડે ઝઘડો કરવો અને અથડામણુમાં ઉતરવું. શકિત પ્રાપ્ત કરવાનો પણ એવો અર્થ નથી કે એવી અથડામણુ માટે જ ટોળાશાહીને ટેકો આપવો.

દુષ્ટ લોકો, હરામખોરો જ્યારે જોશે કે તેમના અન્યાય અત્યાચારનો પ્રતિવાદ કરવા માટે સમગ્ર હિન્દુસમાજ સંઘબદ્ધ થયો છે અને એક હિંદુને જરાસરખી ઈજા પહોંચાડવા જતાં સમસ્ત દેશનો હિંદુસમાજ એના પ્રત્યાઘાત માટે ખડો થઈ ગયો છે ત્યારે ઉત્પાત કરનારાઓની સાન ઠેકાણે આવી જશે અને તેઓ ઠંડાગાર બની જશે. આમ બનશે ત્યારે જ હિંદુઓ પર થતા જુલમ અને ત્રાસનો વિદ્વેષ અને વિરોધનો અંત આવી જશે.

જ્યારે અત્યાચારીઓને સમજાઈ જશે કે મૂઠીભર હિંદુઓની પાછળ વિશાળ હિંદુસમાજની સંઘબદ્ધ શક્તિ, સામર્થ્ય અને સહાય રહેલાં છે અને કોઈ સાધારણ હિંદુ પરના અત્યાચારને હિંદુસમાજ કોઈ રીતે માફ નહિ કરી શકે, એનો પ્રતિકાર કરશે, ત્યારે જ તમામ પ્રકારના ત્રાસ અને જુલમ એકદમ અટકી જશે.

હિંદુ એ કોઈની પણ ખાદ્યસામગ્રી નથી કે કોઈ એનો ગમે ત્યારે કોળિયો કરી જાય. પરંતુ જોઈએ આત્મવિશ્વાસ, નિર્ભયતા આત્મરક્ષા માટેની શક્તિનો સંચય અને એ માટેનો પ્રયત્ન. ભયભીત થવાથી કે પાછીપાની કરવાથી ચાલશે નહિ. આજે હિંદુઓએ સંઘબદ્ધ થઇ નિજ ધર્મ, હિત, અધિકાર અને મર્યાદા માટે કઠણ થવું પડશે. એમ કરવા જતાં ગમે તેવી વિપદ આવી પડે, સામે મૃત્યુ આવી પડે તો પણ છાતી ટટ્ટાર રાખી ઉભા રહેવું પડશે. જે જાતિ પોતાની મર્યાદા અને સ્વમાનની બાબતમાં સજાગ હોય

સ્વબચાવ વિષે મક્કમ અને પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ હોય, આત્મવિશ્વાસથી અડગ હોય એ જાતિ સેંકડો હજારો ઝંઝાવાત, સંકટ, આઘાત આક્રમણ સામે પણ પોતાનું અસ્તિત્વ, વિશિષ્ટતા અને મર્યાદાનું રક્ષણ કરવા સમર્થ બને છે. બીજી બાજુ જે જાતિ અથવા સમાજ આત્મમર્યાદાની બાબતમાં ઉદાસીન હોય, સ્વબચાવ વિષે નિષ્ક્રિય હોય, આત્મશક્તિમાં આસ્થા ન ધરાવતા હોય કે તેનામાં સાહસનો અભાવ હોય તેને આ જગતમાં કોઈ બચાવી શકતું નથી.

હિંદુત્વની ભાવના અને હિંદુપ્રેરણા હિંદુઓના આત્મરક્ષણની શકિતનું ઉદ્ગમસ્થાન છે

માણસમાત્રને પોતાનો બચાવ કરવાનો અધિકાર છે. એ ન્યાયસંગત, કાયદેસર તથા શાસ્ત્રસંમત છે. તૂચ્છ કીડી-મંકોડા જેવા જીવો પણ આઘાત થતાં સામો જવાબ વાળવા માથું ઉંચું કરે છે. જ્યારે હિંદુ પોતાના ઘરમાં કોઈ ઘૂસી જઈને જુલમ અથવા ઉત્પાત કરે તો પણ માથું નીચું કરીને સહન કરી લે છે, આઘાતનો પ્રત્યાઘાત કરવાની વાત તો દૂર રહી પણ સ્વબચાવ કરવા માટે પણ સળવળતો નથી. આ પ્રકારનો આત્મઘાતી ભય, નિર્બળતા જડતા અને ઉદાસીનતા દૂર કરી હિંદુસમાજની અંદર આત્મરક્ષણ માટેના પ્રબળ સાહસ અને પૌરુષ. અદમ્ય આકાંક્ષા જગાડવા પડશે. તેમને એ જાતનું શિક્ષણ આપવું પડશે, સમજાવવું પડશે કે સમગ્ર હિંદુજાતિ દેહ-મન-પ્રાણ સાથેનું એક જ શરીર છે-જુદી જુદી કક્ષાઓ એના જુદા જુદા અંગઉપાંગ છે. એને જરા સરખી ઈજા પહોંચે કે સમસ્ત અંગઉપાંગ એ વેદનાથી કંપી ઉઠશે અને તરત એના પ્રતિકાર માટે તત્પર બની જશે. હિંદુસમાજને આપણે એવી રીતે સંઘબદ્ધ કરવાની જરૂર છે કે કોઈ સ્થળે હિંદુ પર આક્રમણ થાય કે ત્રણ કલાકમાં ત્રીસ હજાર હિંદુઓ એનો પ્રતિકાર કરવા માટે ભેગા થઈ જઈ શકે. દેશના

જુદા જુદા ભાગમાં આ પ્રમાણે હિંદુઓને તૈયાર કરવામાં આવે તો દરેક હિંદુ પોતાના ધર્મ અને માનઆબરુના રક્ષણ માટે ગમે તેવા સંકટનો સામનો કરવાની હિંમત કેળવી શકશે અને હિંદુઓનો કોઈ વાળ પણ વાંકો કરી નહિ શકે. હિંદુઓને જ્યારે મનમાં પાકી ખાતરી થઈ જશે કે આ જગતમાં કોઈ તેના ધર્મ કે માનમર્યાદાની બાબતમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકે તેમ નથી ત્યારે જ કોઈ તેની ઉપર આક્રમણ કરવાની હિંમત નહિ કરે. જનસાધારણની અંદર હિંદુત્વની ભાવના જગાડી તેમને હિંદુત્વના રક્ષણ માટે સંઘબદ્ધ અને તત્પર બનાવવા જોઈએ અને ત્યારે જ તેઓ શક્તિશાળી, સાહસી અને નિરાપદ બની શકશે.

હિંદુધર્મ અને સમાજના રક્ષક :

અન્યાય, અત્યાચારના પ્રતિવાદ તથા પ્રતિકાર માટે મક્કમ નિરધાર કરી પોતાના શરીરમાં એક ટીપું લોહી હશે ત્યાં સુધી હિંદુના ધનપ્રાણ, માનઆબરુ અને અધિકારને કોઈ હાથ સરખો અડકાડી નહિ શકે-આ પ્રકારની દૃઢ પ્રતિજ્ઞા જે વ્યક્તિ લે તે જ હિંદુધર્મ તથા હિંદુ સમાજના સાચા રક્ષક બની શકે. આ પ્રકારના આદર્શનો પ્રચાર કરી સમગ્ર હિંદુસમાજને સજાગ, સચેતન કરવા માટે મેં રક્ષક-આંદોલન શરુ કર્યું છે.

આખા દેશમાં જો લાખો કરોડો હિંદુઓ પોતાના સમાજના બચાવ માટે ખડા થઈ જાય તો સમગ્ર દેશની આબોહવા સંપૂર્ણપણે બદલાઈ જાય એ વિષે જરા પણ શંકા નથી.

આત્મરક્ષણ માટે પહેલાં તો ગમે તે અન્યાય, અત્યાચારના પ્રતિકાર માટે પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઈએ, એ માટેનો જુસ્સો જોઈએ-હથિયાર ધારણ કરવાની વાત તો એ પછી આવે છે. ઉંઘતા માણસના હાથમાં હથિયાર આપવાથી શો અર્થ સરવાનો ? પહેલાં

લોકોને જગાડવા પડશે, આત્મરક્ષણ માટેનો સંકલ્પ અને આગ્રહ પેદા કરવા પડશે અને તેનામાં સાહસ તથા શક્તિનો સંચાર કરવો પડશે. એ જ સૌથી પહેલું અને મુખ્ય કામ છે, બીજું બધું પછી.

દેશના હિંદુઓ સંઘના મિલન-મંદિર તથા રક્ષકદળ આંદોલન દ્વારા જેટલા સંઘબદ્ધ થશે, તેટલા જ પ્રમાણમાં તેમના ધર્મ, માન આબરુ નિરાપદ બનશે. સંઘ જે કાર્યપદ્ધતિ સૂચવે તે અનુસાર ચાલવાથી હિંદુઓના સન્માનમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવાની હિંમત કરી શકશે નહિ.

હિંદુધર્મ તથા સમાજના રક્ષણ માટે નાનામોટા સહુકોઈનો સહકાર જરૂરી છે

દેશના જ્ઞાની, ગુણીજન, પ્રતિભાશાળી મનીષીઓ અને પંડિતો, ધનવાન તથા શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિઓમાં ધર્મ અને સમાજનું રક્ષણ કરવાનું વ્રત ગ્રહણ કરે તો તેઓ જ સમાજના ઉત્તમ રક્ષકો બની રહે. હિંદુધર્મ તથા સમાજના રક્ષણની મુખ્ય જવાબદારી તથા કર્તવ્ય તેઓ જ બજાવી રહેશે. અને તેઓ જો પોતાની જવાબ-દારી અને કર્તવ્યનું પાલન ન કરે કે એ બાબતમાં રસ ન લે તો રક્ષકદળમાં થોડા બાળકોનો સમાવેશ કરવાથી શું વળવાનું? બાળકો અને યુવાનો પાછળ તેમને ટેકો આપનાર નેતાઓ અને મોટી વયના લોકોનો સમૂહ હોય તો જ આ કાર્ય સફળ થઈ શકે.

ભૂતકાળની ગૌરવગાથાના પ્રચાર દ્વારા હિંદુઓમાં જાગ્રતિ લાવી શકાય

કોઈ પણ સંપ્રદાય અથવા તો જાતિની અંદર શક્તિનો અભાવ થાય ત્યારે તેનું અધઃપતન થાય છે અને સાથોસાથ તેની જીવનશક્તિ ક્ષીણ બની જાય છે અને આવા કપરા સમયે જ

ચોતરફથી અનેક પ્રકારના સંકટો, આઘાત અને આક્રમણ ઉતરી આવી જીવનને ત્રાસરૂપ બનાવી મૂકે છે.

હિંદુજાતિના હાલના અધઃપતન, દુઃખદુર્દશા અને બીજી અનેકવિધ સમસ્યાઓનું મૂળ કારણ આ શકિતનો અભાવ છે. આજના સમયે વ્યકિતગત અને સામૂહિક રીતે હિંદુજાતિમાં નૂતન સંજીવની શકિતનો સંચાર કરી શકાય તો એ પોતાનું લુપ્ત ગૌરવ ફરીવાર પ્રાપ્ત કરી શકે. એ માટે સૌ પ્રથમ અને સૌથી વધારે મહત્વ છે હિંદુઓ માટે શકિતની સાધના કરવાનું. સામાજિક જીવનમાં શકિતનો સંચાર કરવા માટે, નવી ચેતના પ્રગટાવવા માટે હિંદુજનતામાં રામાયણ, મહાભારત, ભાગવત, પુરાણો, ઈતિહાસ વગેરેમાંથી ભૂતકાળની વીરતાપૂર્ણ કથાઓ સંભળાવવી જોઇએ. હિંદુધર્મનાં પાયાની વાત-શકિતની સાધના શી રીત થઈ શકે તેનું શિક્ષણ અપાવું જોઈએ. તેઓ સાચા હૃદયથી હિંદુઓના લુપ્ત ગૌરવના પુનરૂદ્ધાર માટે, અન્યાય અત્યાચારના પ્રતિકાર માટે તથા ધર્મ, માનઆબરુના રક્ષણ માટે ભીષ્મપ્રતિજ્ઞા જેવો સંકલ્પ લે તેમ કરવું જોઇએ. આમ બનશે ત્યારે જગતનિયંતાના આશીર્વાદ હિંદુજાતિ પર અવશ્ય ઊતરશે.

હિંદુને આજના સમયે આત્મરક્ષણ કાજે-નિજ ધર્મ તથા નિજ સમાજના રક્ષણ કાજે, પોતાના અધિકારના રક્ષણ કાજે અવિલંબે સંકલ્પ લેવાની આવશ્યકતા છે. એટલા માટે જ મેં શકિત-સંગ્રહની બાબત ઉપર ખાસ ભાર મૂકયો છે અને શકિત-સંગ્રહ સુદઢ હિંદુસમાજના સંગઠન દ્વારા જ શકય છે.

અખંડ અને વિશાળ હિંદુસમાજની રચના માટે ઊંચનીચ, સર્વ શ્રેણીના હિંદુઓ પરસ્પર સાથે સુમેળ રાખી અવારનવાર મળતા રહે તે ખૂબ જરુરી છે. આ મિલન, સહૃદયતા અને સહ-

યોગને ટકાવી રાખવા માટે ઉચ્ચ કક્ષાના હિંદુઓએ અસ્પૃશ્યતાની સૂગ ભૂંસી નાખી ઉતરતી કક્ષાના હિંદુજનસાધારણ સાથે આનંદપૂર્વક ધાર્મિક તથા સામાજિક સમારંભોમાં ભાગ લઈ, તેમને માનભર્યો દરજ્જો આપવો જોઇએ. એવી જ રીતે ઉતરતી કક્ષાના હિંદુઓએ વિધર્મીઓના મીઠા શબ્દો અને પ્રલોભનોથી ભોળવાઈ ન જવું તથા સાથોસાથ ઉચ્ચ કક્ષાના હિંદુઓ તરફનો દ્વેષભાવ અને અણગમો દૂર કરી નિખાલસભાવે તેમની સાથે સામાજિક તથા ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોમાં ભાગ લેવો જોઈએ.

આત્મરક્ષા હિંદુધર્મ, સમાજ, શિક્ષણ, સંસ્કૃતિ, સભ્યતા, ધનપ્રાણ, માનઆબરુ તથા અધિકારના રક્ષણનો સંકલ્પ-મંત્ર જ હિંદુસમાજના સંગઠનના હોમાગ્નિને પ્રજવલિત કરશે, હિંદુ અને હિંદુત્વના પ્રશ્નના અવલંબન વડે જ સહુકોઈને સંઘબદ્ધ થવાનું આહવાન આપી શકાશે. આમ થશે ત્યારે જ તુચ્છ ભેદભાવ, વાદ-વિવાદ, અણબનાવ દૂર થઈ સમાજમાં એક નવી ચેતના પથરાશે.

દેશના પ્રાંતેપ્રાંત, જિલ્લાઓ અને ગામેગામમાં અસંખ્ય મિલન-મંદિરોની સ્થાપના કરી, દરેક કેન્દ્રમાં રક્ષણદળ રાખી, એક શૃંખલાબધ્ધ હિંદુ કક્ષાના સંગઠનનું આયોજન કરવાનો મારો સંકલ્પ છે. આમ થશે ત્યાર બાદ નાના ગામડામાં પણ કોઇ હિંદુ પર દુષ્ટ તત્વો અત્યાચાર કરશે તો વિનાવિલંબે તમામ કેન્દ્રો સજાગ બની જઈ તેના પ્રતિકાર માટેના પગલાં લઈ શકશે.

હિન્દુ-સંગઠનનો ઉદ્દેશ

હિંદુ-સંગઠન પાછળનો ઉદ્દેશ બીજા કોઈ સમાજ અથવા ધાર્મિક સંપ્રદાયની વિરૂદ્ધનો પક્ષ ઉભો કરવાનો નથી. બલ્કે આ પ્રકારના સંગઠન દ્વારા જીર્ણ ઘટના સંસ્કાર કરવાનો તથા હિંદુ-સમાજમાં જે સઘળી ખામીઓ, કુરિવાજો અને નિર્બળતા છે તેને

દૂર કરી હિંદુજાતિને જાગ્રત, જીવંત અને શક્તિશાળી બનાવવાનો ઉદ્દેશ છે. ઇર્ષા અને દ્વેષથી જર્જરિત, ભેદભાવથી છિન્નભિન્ન, વિક્ષિપ્ત એવા વિશાળ હિંદુ જનસમૂદાયને હિંદુધર્મ, સંસ્કૃતિ તથા ભાઈચારાની ભાવનાની પ્રેરણા આપી એક મહાન શક્તિશાળી જાતિ તરીકે ઘડવાનું ધ્યેય છે. આ આંદોલન પાછળ મુસલમાન અથવા અન્ય કોઇ ધર્મ તરફ કોઈપણ પ્રકારનો દ્વેષભાવ જગાવવાનો, કોઈપણ સંપ્રદાય સાથે સીધી અથડામણમાં ઉતરવાનો મનોભાવ નથી. આવો સવાલ અહીં બિલકુલ બેહૂદો અને અપ્રાસંગિક છે.

હિંદુ-સંગઠનનો ઉદ્દેશ હિંદુઓની આત્મશુદ્ધિ તથા એકતાનો છે. આ સંપૂર્ણપણે અંગત બાબત છે અને દુનિયાના હરકોઇ સંપ્રદાયને એવો અધિકાર છે.

હું દઢપણે માનું છું કે જુદીજુદી કક્ષાના હિંદુઓમાં સહકાર, મનમેળ, પ્રીતિ, પ્રેમ અને સહૃદયતા જેટલી ઝડપથી અને જેટલી વધારે થશે, તેને લીધે હિંદુ તથા મુસલમાનો વચ્ચે પણ પ્રીતિ, મિલન અને સહકારની ભાવના વધુ ગાઢ બનશે.

હિંદુ મિલન-મંદિરનું આંદોલન સાંપ્રદાયિક વેરભાવ માટે નથી

હું ફરી સ્પષ્ટતા કરવા માંગુ છું કે મુસલમાન અથવા અન્ય કોઇ ધર્મ સામે વેરભાવ કે દ્વેષભાવથી મારું આ આંદોલન શરૂ થયું નથી. આમ માનવું એ સાવ બિનપાયાદાર અને ભ્રામક છે. દરેક હિંદુએ હરહંમેશ યાદ રાખવું ઘટે કે વિરોધ વડે શાંતિની સ્થાપના શક્ય નથી, દ્વેષભાવ વડે મિલન તથા સ્નેહભાવ સંભવી શકતા નથી. કારણ એટલું જ કે વિરોધ અથવા દ્વેષની મનોવૃત્તિ વડે કદી પણ કોઇ મોટું કાર્ય થઈ શકતું નથી. જે કોઇ ક્ષણે અમુક કાર્યકરના મનમાં કોઈના પ્રત્યે જરા સરખો પણ દ્વેષભાવ

દેખા દે, તે જ ક્ષણે આ પવિત્ર સંગઠનકાર્યના મૂળ પર કૂહાડાનો ઘા ઝિંકાશે. વિદ્વેષ અને વિરોધના પાયા પર જે કોઈ કાર્ય અથવા આંદોલન કરવામાં આવે છે તે કદી પણ મજબૂત અને કાયમી થતું નથી, ને એનાં સારાં ફળ પણ કદાપિ આવતાં નથી. આ વાત હરકોઈએ હરહંમેશ યાદ રાખવા જેવી છે.

હિંદુ તથા મુસલમાનોએ એકએક પ્રત્યે સ્નેહભાવ અને સુમેળથી રહેવું જોઈએ—કોઈ કોઈના ધ્વંસનો વિચાર સરખો પણ કરવો ન જોઈએ. બન્ને સંપ્રદાયના નેતાઓના મનમાં આ ધારણા દૃઢપણે રહે તે આવશ્યક છે.

મારો સંઘ અસાંપ્રદાયિક છે.

મારો સંઘ અસાંપ્રદાયિક છે. મારા સંઘના સેવાના હાથ જાતિ–ધર્મ–વર્ણનાં ભેદભાવ વિના હરકોઈ દુઃખી, પીડિત નરનારીને સહાય કરવા લંબાયેલા છે. એમાં કોઈપણ પ્રકારની સંકીર્ણતા અથવા સાંપ્રદાયિકતાને સ્થાન નથી. હિંદુ–સંગઠન, સંઘના તીર્થ-સંસ્કાર, શિક્ષણ–પ્રચાર વગેરે જુદાજુદા કાર્યોમાં એક મહત્વનું કાર્ય એ છે કે તમામ પ્રકારની સાંપ્રદાયિક ગરબડને દૂર કરી દઈ શાંતિપૂર્ણ માર્ગે હિંદુસમાજમાં મિલન, સુમેળ તથા સખ્યભાવની રચના કરવી.

સાંપ્રદાયિકતા એટલે

પોતપોતાની કક્ષાના, સંપ્રદાય, સમાજ, ધર્મ, દેશ અથવા જાતિના કલ્યાણ અને ઉન્નતિનો માર્ગ કદાપિ સંકીર્ણતા અથવા અન્યાયપૂર્ણ હોઈ શકે નહિ. પ્રત્યેક માનવીએ આ બાબતને બરાબર સમજી લઈ એ પ્રકારનું કર્તવ્ય બજાવવું ઘટે.

અન્ય સંપ્રદાય તરફ ઈર્ષા, દ્વેષ અને હિંસાવૃત્તિ કરીને, બીજાને હાનિ પહોંચાડી પોતાના સંપ્રદાયનો વિકાસ કરવો અથવા એવો

પ્રયાસ કરવો એતું જ નામ સાંપ્રદાયિકતા છે. આ બાબત ઘણી ખોટી છે. હિંદુસમાજ કદી પણ આ જાતની મનોવૃત્તિને સમર્થન આપતો નથી.

વિવિધ સંપ્રદાયો વચ્ચે સુમેળ

દેશના ભાગલા પડયા તે પહેલાં જુદાજુદા સંપ્રદાયો જે રીતે પરસ્પર સાથે સુમેળથી અને એખલાસની ભાવનાથી રહેતા હતા, એને હું ફરી પાછા લાવવા ચાહું છું. કોઈ બીજાના ધર્મ, સન્માન, હિત અને અધિકારમાં હસ્તક્ષેપ કરે એવું હું હરગીઝ ઇચ્છતો નથી. કોઈ સંપ્રદાયના અન્ય સંપ્રદાયનો સંપુર્ણપણે ઉચ્છેદ અથવા ધ્વંસ કરી શકે નહિ. આથી, આપણે સહુએ સુખશાંતિથી હળી-મળીને રહેવું જોઈએ. દરેક સંપ્રદાયના વિદ્વાન, બુદ્ધિમાન, વિચક્ષણ અને અગ્રણી વ્યકિતઓએ આ બાબતમાં પ્રયત્નશીલ રહેવું ઘટે.

મિલન-મંદિરની વિશિષ્ટતા

દેશના જુદાજુદા ભાગમાં અત્યંત વ્યવસ્થિત રીતે સંખ્યાબંધ મિલન-મંદિરોની સ્થાપના કરી હું એક એવા કર્મક્ષેત્રની રચના કરવા ઇચ્છું છું કે જેને કેન્દ્રમાં રાખી જે કોઈ આંદોલન શરૂ કરવામાં આવે તો જુદીજુદી શાખાઓ મારફત તેનો પ્રસાર થઈ શકે. સરકારના કાયદાકાનૂનને જાળવી રાખી, અન્ય ધર્મો સાથે સદભાવ રાખી, વિવિધ સંસ્થાઓ અને પ્રતિષ્ઠાનો સાથે સહકાર અને સુમેળ સાધી તથા કોઈની પણ સાથે અથડામણમાં આવ્યા સિવાય ખૂબ કુશળતાપૂર્વક એની કાર્યપદ્ધતિ નક્કી કરવામાં આવી છે. આને લીધે જ જે કોઈ શ્રેણી, સંપ્રદાય કે રાજકીય પક્ષો હોય તો પણ તેઓ આ મિલન-મંદિરના આંદોલનમાં જોડાઈને પોતાની શકિતમાં વધારો કરી શકે છે.

આજે દેશના વિચારશીલ, ઉદ્યમી, પોતાની જવાબદારી સમજનારા નેતાઓએ રાજકીય અને સામાજિક પરિસ્થિતિનો ધ્યાનપૂર્વક વિચાર કરી યોગ્ય કાર્યપદ્ધતિ નક્કી કરવી ઘટે. હું આજે તેમને ભારપૂર્વક કહેવા માંગુ છું કે રાજકીય ક્ષેત્રે હિંદુ અને મુસલમાનો વચ્ચે મિત્રતા અને સહયોગ સ્થપાય તો એથી પણ હિંદુ-સંગઠનની આવશ્યકતા જરા પણ ઓછી થતી નથી. આનું કારણ એટલું જ છે કે હિંદુ-સંગઠનનો હેતુ હિંદુસમાજના સંસ્કાર તથા સંશોધનનો છે, બીજાના અન્યાયપૂર્ણ ત્રાસમાંથી આત્મરક્ષણ કરી શકાય તેવી શકિત અને સાહસ મેળવવાનો છે. હિંદુ હોવાને લીધે જે આઘાત ખમવા પડે, તેનો હિંદુ તરીકે જ પ્રતિરોધ કરવાનો હોય. હિંદુધર્મ અને સમાજ ઉપર જ્યારે પણ સાંપ્રદાયિક અત્યાચાર શરૂ થાય છે, ત્યારે એનું નિવારણ હિંદુઓએ જ કરવાનું રહે છે. માત્ર હિંદુઓ માટે જ નહિ, બલ્કે પ્રત્યેક ધર્મ અને સમાજના લોકો માટે આ મહત્વનું કર્તવ્ય બની રહે છે અને જો એમ ન કરવામાં આવે તો ખૂદ તેમનું પોતાનું અસ્તિત્વ જોખમમાં આવી પડે છે. માનવી તરીકે જેમ આપણને જીવવાનો અધિકાર છે, તેમ ભારતવાસી તરીકે અને હિંદુ તરીકે પણ જીવવાનો અધિકાર છે. આ મૌલિક અધિકાર છે, જેનો કોઈ અસ્વીકાર કરી શકે નહિ અને એટલે જ હિંદુ તરીકેના આપણા અસ્તિત્વને ટકાવી રાખવું હોય તો હિંદુ ધર્મ તથા સમાજ પરના તમામ આઘાત અને આક્રમણનો પ્રતિકાર કરવો જ રહ્યો અને આ પ્રતિકાર માટે શકિત અને સાહસ પ્રાપ્ત કરવા હિંદુ-સંગઠનની સવિશેષ જરૂર છે.

ઉપર કહ્યું તેમ હિંદુ અને મુસલમાન સંપ્રદાય વચ્ચે પ્રીતિ તથા સહૃદયતા જળવાઈ રહે તેટલા માટે પણ હિંદુ-સંગઠનની ખાસ આવશ્યકતા છે. કારણ એટલું જ કે મિત્રતા સરખેસરખા વચ્ચે જ

સંભવી શકે. બન્ને બળવાન હોય તો મિત્રતા ટકી શકે છે. બળવાન અને નિર્બળ વ્યકિત કે સમાજ વચ્ચેની મિત્રતા સ્થાયી બની શકતી નથી. નબળા વર્ગની અક્ષમતા અને અસહાયતા હરહંમેશ બળવાન પક્ષને તેના પર શાસન કરવા, અત્યાચાર કરવા તથા તેનું શોષણ કરવા લલચાવે છે. આ લાલચ તેમની વચ્ચેની મિત્રતા તથા એકતા માટે બાધારૂપ છે. આટલા માટે જ હિંદુ–મુસલમાન વચ્ચે પ્રીતિનું બંધન અતૂટ રાખવું હશે તો હિંદુસમાજ પણ સંઘબદ્ધ અને શક્તિશાળી બનાવવો જ રહ્યો. હિંદુ સંપ્રદાયનાં શકિત, સાહસ અને તેજસ્વિતા મુસ્લિમ–સમાજને શેહ પમાડી બન્ને સંપ્રદાયો વચ્ચે સુમેળ સાધવામાં મદદરૂપ થઈ પડશે. આથી, આપણે જોઈ શકયા કે હિંદુસમાજનું સંગઠન બન્ને સંપ્રદાયો માટે અંતરાયરૂપ નહિ બલ્કે સહાયક બની રહે તેમ છે.

હિંદુ મિલન મંદિર

હિંદુમાત્રના અંતરમાં અખંડ ઐક્ય, ધર્મ અને સમાજ વિષે સાચી લાગણી, શિક્ષણ અને સાધના વિષે નિર્ભેળ નિષ્ઠા તથા અનુરાગ, સભ્યતા અને સંસ્કૃતિ ઉપર ઊંડી શ્રદ્ધા જગાડી એક મહાઅભ્યુદય સિદ્ધ કરવાના શુભ સંકલ્પ સાથે સંઘ તરફથી મિલન-મંદિર તથા સુરક્ષાદળનું આંદોલન શરૂ કરવામાં આવ્યું છે. એ હિંદુજાતિનું ધર્મક્ષેત્ર, કર્મક્ષેત્ર તથા મહાતીર્થ બની રહેશે. અહીંથી જ હિંદુજનતા તેમના મહાન અભ્યુદયનો મહામંત્ર તથા પ્રેરણા મેળવી, નવા ઉત્સાહ સાથે જીવનપથ પર આગળ વધશે. અહીંથી જ તેઓ કદી ખૂટે નહિ તેવી જીવનશક્તિ મેળવી મહાકાળની છાતી ચીરીને ચિર અમરત્વ હાંસલ કરવા સમર્થ બની શકશે. આ મિલન મંદિર ભવિષ્યના હિંદુ-ભારતનું આશ્રય અને અવલંબન બની રહેશે, શક્તિ અને સાધનાનું એકમાત્ર ઉદ્‌ભવસ્થાન બની રહેશે.

મિલન-મંદિરનું કાર્ય :

અહીં સમૂહમાં ભજન-કિર્તન, ઉપાસના તથા ધાર્મિક અનુષ્ઠાન વગેરે વડે ધાર્મિક ભાવનાને વિકસિત અને વર્ધિત કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવશે; તેમ બીજી બાજુ હિંદુધર્મના જીવંત તત્વ, શિક્ષણ, સભ્યતા, સંસ્કૃતિ તથા સાધના, હિંદુ-ભારતનો ગૌરવમય ઇતિહાસ અને અપૂર્વ કીર્તિગાથા વિષે નિયમિત ચર્ચા અને પઠન વગેરે થશે. સાથોસાથ હિંદુ-જીવનની વિશિષ્ટતા, રોજબરોજના

જીવનના આચારવિચાર, અનુષ્ઠાન, રીતરિવાજ વગેરેનું શિક્ષણ, નાનામોટા સહુ કોઈને નૈતિક શિક્ષણ સાથે વ્યાયામની કેળવણી, પુસ્તકાલય વગેરેનું આયોજન કરવામાં આવશે. આ મિલન-મંદિર જ હિંદુજાતિના ઘડતરનું સાચું કેન્દ્ર બની રહેશે—જ્યાં નાતજાત અને ઉંચનીચના ભેદ વિના હિંદુમાત્રને ધાર્મિક, નૈતિક, શારીરિક વ્યાવહારિક વગેરે સર્વપ્રકારનું શિક્ષણ તથા પ્રેરણા આપી તેમનું શુદ્ધ હિંદુ તરીકેનું ઘડતર કરવામાં આવશે.

ઉદ્દેશ :

ધર્મની વિકૃતિ, અધર્મ, અનીતિ, અનાચાર તથા વ્યભિચારના ફેલાવાને કારણે જ સમાજ તથા રાષ્ટ્રની પડતી થઈ છે, જાતીય અધઃપતન થયું છે. હિંદુધર્મનો યોગ્ય પ્રચાર, પ્રતિષ્ઠા, આચરણ તથા અનુષ્ઠાનના અભાવને લીધે જ હિંદુજાતિનું આવું અધઃપતન થયું છે—આ પ્રકારની દુઃખદુર્દશા અને નિર્બળતા જોવામાં આવે છે. હાલમાં, હિંદુજાતિના આવા કપરા કાળમાં ધર્મના પ્રચાર તથા સમાજના સંગઠનવિષયક આંદોલન વડે આખા દેશમાં નૈતિક વાતાવરણ રચાય અને વેરવિખેર વિશાળ હિંદુજાતિને સંઘબદ્ધ કરી એક પ્રબળ શક્તિશાળી હિંદુજાતિનું નિર્માણ કરવાનો મિલન-મંદિરનો ઉદ્દેશ છે.

કાર્યપદ્ધતિ :

[ભારત સેવાશ્રમ સંઘ શું ઇચ્છે છે, હિંદુ મિલન-મંદિર-આંદોલન, સ્વબચાવ ઈચ્છનાર હિંદુનું કર્તવ્ય વગેરેનો આગળ ઉપર ઉલ્લેખ આવી ગયો છે, એટલે એનું અહીં પુનરાવર્તન કરવું યોગ્ય નથી.]

(૧) જિલ્લા મિલન-મંદિર તરફથી જિલ્લાના કયા સ્થાનમાં હિંદુઓની કેટલી સંખ્યા છે, કયાં કયાં તેઓ લઘુમતિમાં છે અને તેમની ઉપર ત્રાસ ગુજારવામાં આવે છે વગેરે સઘળી માહિતી

એકઠી કરી, તેમનો સંપર્ક સાધીને તેમને આફતમાંથી ઉગારી લેવાની ગોઠવણ કરવી પડશે.

(૨) દરેક મિલન-મંદિરની શાખાની સંચાલક-સમિતિ મિલન-મંદિરના વિસ્તાર હેઠળ આવેલા ગામોમાં કોઈ હિંદુ ધર્માંતર ન કરે તથા દરેક જણને સંકટ સમયે યોગ્ય મદદ મળી રહે તે બાબતનો ખ્યાલ રાખે.

(૩) ધર્માંતર કરેલા તથા અન્ય ધર્મના કોઈ હિંદુ ધર્મ અંગીકાર કરવા ઈચ્છા રાખતા હોય તેવે વખતે શુદ્ધિયજ્ઞની ગોઠવણ કરી તેમને હિંદુ ધર્મની દીક્ષા આપવી તથા હિંદુસમાજમાં ઉચિત સ્થાન આપવું.

(૪) મિલન-મંદિરના વિસ્તારમાં આવેલા આદિવાસી તથા પહાડી લોકોને હિંદુસમાજમાં આદરપૂર્વક પ્રવેશ આપી, તેમને યોગ્ય સ્થાનનું સૂચન કરવું.

(૫) અશિક્ષિત અથવા ઓછું શિક્ષણ પામેલા હિંદુ લોકો હિંદુ સંસ્કૃતિના આદર્શ, શિક્ષણ તથા આચારવિચાર તેમજ હિંદુશાસ્ત્રના અને ધર્મગ્રંથોના જટિલ વિષયો સહેલાઈથી સમજી શકે તે માટે દરેક મિલન-મંદિરમાં ચિત્રો સહિત આખ્યાન, રામાયણનું વાંચન, ભજન-કીર્તન, વાર્તાલાપ, અભિનય વગેરેની ગોઠવણ કરવી.

(૬) હિંદુ જનસાધારણના માનસિક ઉત્કર્ષ માટે તથા તેમને સારા ગ્રંથો વાંચવાનો અને જ્ઞાન મેળવવાનો ઉમંગ જાગે તેટલા માટે દરેક મિલન-મંદિરમાં એક પુસ્તકાલય રાખવું. ગામે ગામ જઈ લોકોમાં પ્રચાર કરી તેમનો પુસ્તકો વાંચવાનો રસ વધે તેવા પ્રયત્નો કરવા. અશિક્ષિત તથા ઓછું ભણેલા લોકોને જુદા જુદા વિષયનાં ગ્રંથોનું પઠન કરી સરળ રીતે સમજાવવા. આમ કરવાથી પુસ્તકાલયના સભ્યો નિયમિતપણે ટકી રહેશે.

મિલન-મંદિરની સંચાલન પદ્ધતિ :

(૧) કલકત્તા ખાતે મિલન-મંદિરનું મુખ્ય કાર્યાલય રહેશે. આ કેન્દ્રિય મિલન-મંદિરના તાબા હેઠળ જુદા જુદા જિલ્લાના મિલન-મંદિર રહેશે તથા તેના હાથ નીચે જુદા જુદા પરગણાના અને પરગણાના હાથ નીચે જુદા જુદા ગામોના મિલન-મંદિર રહેશે.

(૨) દરેક મિલન-મંદિરના સંચાલન માટે એક પરિચાલક-સમિતિની રચના કરવામાં આવશે.

(૩) દરેક ગામના તમામ હિંદુ પરિવારને સ્થાનિક મિલન-મંદિરના સભ્ય તરીકે નોંધી લઈ, તેમની પાસેથી માસિક ફાળો તથા સાપ્તાહિક દક્ષિણા ઉઘરાવવામાં આવશે.

(૪) દરેક મિલન-મંદિરની શાખાના કોષાધ્યક્ષ પાસે રૂપિયા સો જેટલી રકમ સિલિક તરીકે રહેશે. એથી ઉપરની રકમ તેમણે જિલ્લાના મિલન-મંદિરને મોકલી આપવાની રહેશે. જિલ્લાના મિલન-મંદિર રૂપિયા એક હજારની રકમ રાખી શકશે, એથી વધુ રકમ એકઠી થાય તો હિંદુ-સમાજ-સમન્વય આંદોલનના મુખ્ય કાર્યાલય-કલકત્તા ખાતેના મિલન-મંદિરને મોકલી આપવાની રહેશે.

(૫) દરેક મિલન-મંદિરની શાખાના સંચાલકે કેન્દ્રીય કાર્યાલયને દર મહિને આવક-જાવકનો હિસાબ આગામી માસના પહેલા અઠવાડિયામાં જિલ્લાના મિલન-મંદિર મારફત મોકલી આપવાનો રહેશે. જિલ્લાના મિલન-મંદિરના સંચાલકે જુદી જુદી શાખાઓનો તથા પોતાનો હિસાબ માસના ત્રીજા અઠવાડિયામાં કેન્દ્ર ખાતે મોકલી આપવાનો રહેશે.

(૬) મિલન-મંદિરના મુખ્ય કાર્યાલયના સંચાલક અથવા તેમના દ્વારા નીમાયેલી વ્યક્તિ દ્વારા વરસના અંતે જુદા જુદા જિલ્લાનાં મિલન-મંદિરોના કામકાજ તથા આવક-જાવકનો હિસાબ

તપાસવામાં આવશે. એવી જ રીતે જિલ્લાના મિલન-મંદિરના સંચાલક પોતાના તાબા હેઠળની જુદી જુદી શાખાઓનો હિસાબ નીમેલી વ્યક્તિ મારફત તપાસી લેશે.

(૭) જિલ્લાના મિલન-મંદિરના કાર્યકરો, સભ્યો, સ્વયંસેવકો તથા રક્ષકો સાથે શનિ-રવિ અથવા રજાના દિવસો દરમ્યાન ગ્રામ્ય-વિસ્તારોમાં પ્રચાર માટે જશે.

(૮) જુદા જુદા મેળાં, ઉત્સવો, ધાર્મિક તહેવારોને દિવસે જ્યારે મોટી સંખ્યામાં લોકો એકઠા થાય ત્યારે મિલન-મંદિર તરફથી સ્વયંસેવકો અને રક્ષકોની મદદથી આવાં બધાં સ્થળોએ પ્રચાર તથા સેવાકાર્યનું આયોજન કરાશે.

(૯) ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં કોઈ ઉપદ્રવ થાય અથવા તો કોઈ દુર્ઘટના સર્જાય તો મિલન-મંદિરની શાખાના સંચાલકે તાકીદની સભા બોલાવી, સ્વયંસેવકો તથા રક્ષકદળને એ વિસ્તારમાં મોકલી આપવા. સાથોસાથ એના સમાચાર જિલ્લાના મિલન-મંદિરને મોકલી આપી તેમની પાસેથી યોગ્ય સલાહસૂચન મેળવી લેવા. જરૂર જણાય તો જિલ્લાના મિલન-મંદિરના સંચાલકે સ્થાનિક નેતાઓનો સંપર્ક સાધવો અને રક્ષકદળ સાથે ઘટનાસ્થળની મુલાકાત લઈ ઘટતાં પગલાં લેવાં, અને કેન્દ્રીય મિલન-મંદિરને જાણ કરવી.

(૧૦) દર વરસે દરેક જિલ્લાના મિલન-મંદિર તથા તેની શાખાઓ તરફથી વાર્ષિક ઉત્સવ અને સંમેલનની વ્યવસ્થા કરવી. એ પ્રસંગે જાહેર જનતાને સંઘની કાર્યપ્રણાલી તથા આવક-જાવકનો હિસાબ સમજાવી દેવો. આવા ઉત્સવ અને સંમેલન પ્રસંગે કેન્દ્રિય મિલન-મંદિરના સંચાલક તથા અગ્રણી હિંદુ નાગરિકો હાજર રહે તેવી ખાસ ગોઠવણ કરવી.

(૧૧) દર વર્ષે જિલ્લા મિલન-મંદિર તથા તેની શાખાઓના સંચાલકની ચુંટણી કરવી.

(૧૨) દર વરસે દરેક મિલન-મંદિરના રક્ષકદળ તથા સ્વયં-સેવક દળના નાયકની ચૂંટણી કરવી.

(૧૩) દર અઠવાડિયે આગામી કાર્ય નક્કી કરવા માટે મિલન-મંદિર કમિટી, રક્ષકદળ તથા સ્વયંસેવકદળની જુદી જુદી અથવા જરૂર જણાય તો એકસાથે બેઠક બોલાવશે. એમાં મિલન-મંદિરના તમામ સભ્યો, રક્ષકો તથા સ્વયંસેવકો ભાગ લેશે. પ્રયોજન જણાય તો આ પ્રકારની બેઠક એકથી વધુ વખત પણ બોલાવી શકાશે.

હિંદુ સ્વયંસેવક દળ

મિલન-મંદિરનો કાર્યક્રમ સરળભાવે ચાલ્યા કરે તથા દુષ્ટ વર્ગના અત્યાચારથી હિંદુ જનસાધારણને બચાવી શકાય તેવા ઉદ્દેશ સાથે 'હિંદુ સ્વયંસેવક દળ'ની રચના કરવામાં આવશે.

સ્વયંસેવકના જુદાજુદા વિભાગ :

આ સ્વયંસેવક દળમાં સામાન્ય રીતે જુદી ત્રણ શ્રેણી રાખવામાં આવશે.

૧. સ્થાયી અથવા આજીવન સેવક, ૨. સામયિક સેવક, ૩. સ્થાનિક સેવક.

સ્થાયી અથવા આજીવન સેવક :- સંઘના આદર્શ, ઉદ્દેશ, નીતિ નિયમ, પદ્ધતિ વગેરે બધાને સ્વીકારી લઈ સંઘના સંચાલકોના નિર્દેશ પ્રમાણે હિંદુજાતિ અને સમાજની સેવા માટે સમગ્ર જીવન ન્યોચ્છાવર કરી દેવાની પ્રબળ પ્રતિજ્ઞા લઈને જેઓ સંઘમાં જોડાય, તેઓ જ સ્થાયી અથવા આજીવન સેવક બની શકશે.

આવા સ્થાયી સેવકો સંઘના આદેશ-ઉપદેશ અનુસાર ત્યાગ, સંયમ, સત્ય, બ્રહ્મચર્ય અને સેવાના પાયા પર આદર્શ જીવનનું ઘડતર કરી યોગ્યતા મેળવે એ પછી તેમનેજ મહત્વની જવાબદારી અને કર્તવ્ય સોંપી શકાશે. એમના ભરણપોષણ તથા બીજી જરૂરિયાતો માટેનો ખર્ચ સંઘ તરફથી જ ઉપાડી લેવાશે.

(૨) સામયિક સેવક : ઓછામાં ઓછા એક વર્ષ માટે સંઘના આદર્શ, નીતિનિયમ તથા સૂચના અનુસાર જેઓ કામ કરવા ઈચ્છા રાખતા હોય તેમને સામયિક સેવક ગણવામાં આવશે. બે માસ સુધી જુદા જુદા વિષયનું શિક્ષણ મેળવ્યા પછી તેમને પણ તેમની યોગ્યતા પ્રમાણે જુદી જુદી જવાબદારી અને કર્તવ્યની સોંપણી કરી શકાશે. તેઓ જેટલા દિવસ સુધી સંઘનું કામ કરે તેટલા દિવસ સુધી સંઘ તેમના ભરણપોષણ તથા અન્ય ખર્ચની જવાબદારી ઉપાડી લેશે.

આ બે પ્રકારના સેવકોને જરૂર જણાય ત્યારે ગમે તે સમયે તથા ગમે તે સ્થળે જઈને પોતાની ફરજ બજાવવાની તૈયારી રાખવી પડશે. તેમણે સંઘના સંન્યાસીઓ તથા બ્રહ્મચારીઓ સાથે રહીને કામ કરવું પડશે. કયારેક કયારેક સંઘના પ્રતિનિધિ તરીકે લોકોની સાથે વાતચીત કરવાની તથા બીજી ફરજો બજાવવી પડશે. આથી, તેમણે ખાનપાન, આચારવિચાર, પહેરવેશ તથા રીતભાત વગેરેમાં સંઘના આદર્શનું કઠોરપણે પાલન કરવું પડશે.

સ્થાનિક સ્વયંસેવકોએ સ્થાનિક મિલન-મંદિરના નિર્દેશ અનુસાર કામ કરવાનું રહેશે. તેમના જવા-આવવાનું ખર્ચ, ગણવેશ તથા ફરજ દરમ્યાનના ખાનપાનની ગોઠવણ સ્થાનિક મિલન-મંદિર તરફથી કરવામાં આવશે.

સેવકના આદર્શ :

(૧) દરેક સેવકે સમાજની દુઃખદુર્દશા દૂર કરવા માટે હરેક પ્રકારના કષ્ટ હસતે મોંઢે સહન કરી લેવાનો સંકલ્પ કરવો પડશે.

(૨) નેતાના આદેશ, ઉપદેશ અને સૂચનાનું હરહંમેશ વિના સંકોચે પાલન કરવું પડશે.

(૩) માનઅપમાન ભૂલી જઈ સર્વ પ્રકારના જરૂરી કાર્યો કરવાનાં રહેશે.

(૪) ખાનપાન, આચાર-વિચાર, પહેરવેશ વગેરે બાબતોમાં સંયમ જાળવી હિંદુત્વની ભાવના અપનાવવી પડશે.

(૫) રિપુદમન તથા વૃત્તિઓના સંયમનું વ્રત ગ્રહણ કરવું પડશે.

(૬) ઉધ્ધતાઈ, ઉચ્છૃંખલતા અને સ્વેચ્છાચાર બિલકુલ નિંદનીય છે, એટલે એ બધાનો સંપૂર્ણરૂપે ત્યાગ કરવો પડશે.

(૭) હિંદુત્વવિરોધી જે કંઈ હોય તેનો ત્યાગ કરવો પડશે.

(૮) આળસ, જડતા અને મોજશોખને સંપૂર્ણપણે તજી દેવા પડશે.

(૯) નિયમિત રીતે પ્રાર્થના તથા ભગવાનની ઉપાસના આદિ કરવા પડશે.

સેવક સમૂહનાં કર્તવ્યો :

(૧) સેવકોએ ફાળો તથા દાન ઉઘરાવવાના રહેશે.

(૨) ગામેગામ સામાજિક મિલન તથા શાંતિના સંદેશનો પ્રચાર કરી હિંદુઓને સાહસ, હિંમત અને સાંત્વન પુરાં પાડવાં પડશે.

(૩) ગ્રામ્યવિસ્તારના હિંદુઓની સ્થિતિ વિષે જાણકારી હાંસલ કરી તેમના વિષેના સઘળાં સમાચાર જાણી લેવા પડશે.

(૪) કોઇ પણ પ્રકારની ગરબડ ઉભી થાય કે અશાંતિ ફેલાય તો એનું નિરાકરણ કરવું પડશે.

(૫) ગ્રામ્યવિસ્તારના લોકો પર કોઈ સંકટ આવી પડે તો એ દૂર થાય તે માટેની વ્યવસ્થા કરવાની રહેશે.

(૬) ગામેગામ મિલન-મંદિર તથા મિલન-સંઘની સ્થાપના કરવાની રહેશે.

(૭) મિલન-મંદિરના સભ્યો નોંધવાના રહેશે.

(૮) ગામેગામ સભાઓ યોજીને સમાજની જુદીજુદી સમસ્યા તથા તકલીફો વિષેની ચર્ચા કરી એનો પ્રતિકાર કરવાની વ્યવસ્થા કરવાની રહેશે.

॥ ૐ ॥

હિંદુ-સંગઠન પત્રાવલી

[૧]

ભારત સેવાશ્રમ સંઘ
૨૧૧, રાસબિહારી એવન્યૂ,
કલકત્તા. તા. ૨૫-૭-૩૭

પ્રતિ,

પ્રયાગ સેવાશ્રમ

૨૭, બાઈરાણા, અલ્હાબાદ.

સ્નેહી...

હજી હમણાંજ તમારો પત્ર મળ્યો. તમે લખ્યું છે કે...દોઢ વીઘાં જમીન રાખી લેવાની વાત થઈ છે. દોઢ વીઘાં જમીનની કિંમત રૂ. ૫૨૫૦/ થાય. એટલી રકમ જો...બાબુ આપવા રાજી ન થાય તો સવા વીઘાં જમીન ખરીદ કરવી અને જો દોઢ વીઘાં જમીન માટે એ રકમ આપવા હા પાડે તો પછી દોઢ વીઘાંનું લખાણ કરી લેવું.

જો કે સવા વીઘાં જમીન હોય તો પણ એકંદરે આપણું કામ ચાલી જશે. એથી ઓછી જમીન મળે તો આપણા કામ માટે મુશ્કેલી થશે.

(અલ્હાબાદ ખાતે આશ્રમ માટે જમીન ખરીદવા અંગે આ પત્ર લખાયો હતો.)

લખાણ કરતી વખતે...તરફથી સવા વીઘા જમીન લેવાની વાત કરી તમારે કહેવાનું કે જમીનની કિંમત રૂ. ૫૨૫૦/-થશે. એટલી રકમ આપના તરફથી મળે તો જમીન ખરીદી લઈએ. એ રીત તેઓ રાજી થાય અને રૂપિયા આપે તો દોઢ વીઘા જમીન ખરીદી લઈ શકાય. પરંતુ આપણે સામે ચાલીને તેમની પાસે ૫૨૫૦ રૂપિયા માગવા નહિ. એથી તેઓ નારાજ થશે.

પત્ર મળતાં સવા વીઘા જમીનની રકમ ૪૩૭૫ રૂપિયા નક્કી કરી બાનાખત કરી...બાબુના નામે લખાણ કરાવી લેવું અને તેઓ આપણા નામે લખાણ કરી આપે.

મારાથી આવવાનું બની શકશે નહિ. આથી, મારી રાહ જોઈ બાનાખત કરવાનું માંડી વાળવાની જરૂર નથી. એજ—

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

[૨]

બાલીગંજ, કલકત્તા.
તા. ૫-૯-૩૮

સ્નેહી...

...જઈને તમે જે હાલતમાં આવી પડયા છો એ જોતાં એ સ્થાન તજી દેવું એજ યોગ્ય લાગે છે અને જે પરચુરણ બાબતો માટે મારા ન ગયાથી ચાલે તેમ હોય, ત્યાં ન જવું એ જ ઉચિત છે.

સઘળી શ્રેણીના લોકોનું માનવું છે કે બધી વખતે, ગમે તે સંજોગોમાં આપણી મારફત શાંતિ સ્થાપી શકાશે. હિંદુધર્મના પ્રચારક તરીકે હિંદુઓના હિત અને કલ્યાણ માટે બધુંજ કરી

છૂટવું એ આપણા જીવનનું વ્રત છે. પરંતુ એથી કરીને હિંદુજન-સાધારણ ભૂલને વશ થઈ જ્યારે ત્યારે જે કોઈ કામ કરી બેસે અને આપણે પણ એને ટેકો આપી, આપણી વિવેકબુદ્ધિને વિસારે પાડીને તથા આદર્શ–ઉદ્દેશનો ખ્યાલ રાખ્યા વગર લોકોની સાથે ભળી જઈ જે તે કરી બેસીએ–આવું કદાપિ બની શકે નહિ. આમ છતાં સ્થાનિક પરિસ્થિતિને ખ્યાલમાં રાખી, આપણા આદર્શ અને ઉદ્દેશને અનુસરી, જનસાધારણ સાથે મસલત કરીને આપણાથી જેટલું ન્યાયસંગત થઈ શકે તેમ હોય તેટલું કરવું. લોકમતની સાવ ઉપેક્ષા કરવાથી પણ ચાલી શકે નહિ, અને બીજી બાજુ બધો વખત એનું સમર્થન કરવું પણ શકય નથી. આટલા માટે બધી બાજુનો ખ્યાલ રાખીને જ ચાલવું જોઈએ.

હિંદુજનસાધારણ માટે જે બધાં કામ કરવા શોભાસ્પદ લાગે, તે ઘણીવાર હિંદુ નેતા અથવા ધાર્મિક ઉપદેશકો માટે શોભાસ્પદ કે સંભવિત નથી હોતાં (ઉચિત પણ નથી). આમ છતાં મોઢેથી એમ કહેવું તે પણ સારું દેખાય નહિ. આટલા માટે જ જ્યારે જે પ્રકારની પરિસ્થિતિ આવી પડે ત્યારે એ પરિસ્થિતિ અનુસાર કામ કરવું જોઈએ.

બધો વખત ઘણા લોકો સાથે હળતામળતા રહેવું અને બધી ચર્ચાઓમાં ભાગ લેતા રહેવું. આને લીધે જ્યારે પણ બોલવાનો વખત આવે ત્યારે બધી જ પરિસ્થિતિનો ખ્યાલ રાખીને બોલી શકાય.

હાલ તુરત કુમિલ્લા ન જતાં પહેલાં ચટગાંવ અને ફેણીનાં કામ પતાવ્યાં પછી કુમિલ્લા જવાનું શકય છે કે કેમ તે જોજો. આ વિષે તમે પરિસ્થિતિ સમજીને નિર્ણય લેશો.

અવારનવાર જુદા જુદા સ્થળનાં મિલન–મંદિરના સભ્યોને

પત્ર લખતા રહેવું. એમ કરવાથી વધારે ખર્ચ થાય તો પણ હરકત નથી.

ચૌમુહના અને સોનાઈમુરીના લોકો વધારે ઉત્સાહ દેખાડે તો ત્યાં મિલન-મંદિર સ્થાપી શકાશે. મિલન-મંદિર સ્થાપતી વખતે ત્યાંના લોકોને સમજાવી દેવું કે તેમને ત્યાંથી રૂપિયાની ગોઠવણ કરીને જ કામ ચલાવવું પડશે.

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૩)

બાલીગંજ, કલકતા.
તા. ૭-૯-૩૮

સ્નેહી...

થોડીવાર પહેલાં જ હું આશ્રમમાં આવ્યો. મદારીપુર તથા ગોપાલગંજ પરગણાનું રાહતનું કામ બરાબર ચાલે તે જાતની ગોઠવણ કરતો આવ્યો છું. તમે એ બધાં સ્થળોએ (કુમિલ્લા, નોઆખલી વિ.) નીચે મુજબ મિલન-મંદિરના કામની વ્યવસ્થા કરજો.

(૧) એક વરસ સુધી મિલન-મંદિરનું કામ બરાબર રીતે ચલાવી વાર્ષિક અહેવાલ યોગ્ય સમયે...તથા...ને જણાવજો. એ પહેલાં કોઈ ખાસ કારણ ઉભું ન થાય તો તેમને પત્ર લખવો નહિ.

(૨) બીજી કોઇ સંસ્થાના સંચાલકને મિલન-મંદિરના સંચાલક ન બનાવવા તે ઈષ્ટ છે. કારણ કે વિધવા-વિવાહ તથા બીજી કેટકલી બાબતોમાં તેમની સાથે આપણે એકમત થઈ શકીશું

નહિ. જો કે કોઈ સ્થળે બીજા કોઈ સારા માણસ ન મળે તો ન છૂટકે ...તથા...ને મિલન-મંદિરના સંચાલક બનાવવા.

(૩) સ્થાનિક લોકો જે જે સ્થળે સભા કરવામાં ઉત્સાહ દેખાડે તે સ્થળોએ સભાનું આયોજન કરવું, ને એ સિવાય સભા ભરવી નહિ.

(૪) મિલન-મંદિરની જમીન ખરીદવા વિષે સ્થાનિક નેતાઓ હાલમાં કોઈ પ્રસ્તાવ સ્વીકારવા તૈયાર ન હોય તો પૂજા પછી ગમે તે સમયે પણ એ કામ થઈ શકશે.

(૫) જે સ્થળોએ નેતાઓ માસિક ફાળા તથા દાન વિષે લોકોની સભા બોલાવવા ઈચ્છા જણાવે તો એ સ્થળોએ એમ કરવું. પરંતુ ઘરભાડા વિષે (મિલન-મંદિરની પ્રવૃત્તિ ચલાવવા) દરેક સ્થળે ઠરાવ મંજુર કરાવી જ લેવો. કારણ કે એમ ન કરવાથી કોઈ પણ સ્થળે કામ શરૂ નહિ કરી શકાય. હવે જો ઠરાવ પાસ થઈ જાય તો પૂજા પહેલાં નહિ તો પછી પણ મકાન ભાડે લઈ શકાશે.

હાલમાં જ્યાં મકાન ભાડે લઇ શકાય તેમ નથી, ત્યાં કોઈના મકાનમાં પણ કામચલાઉ મંદિરના કાર્યકરોને રાખીને કામ શરુ કરી શકાશે.

(૬) ટુંકમાં, હાલ સભાની અંદર મકાન ભાડે લેવાનો તથા સ્વયંસેવકો મેળવવાનો ઠરાવ પાસ કરાવી કામ શરૂ કરી શકાશે. આ સિવાય ગામેગામ મિલન-મંદિરની સ્થાપના માટેના પત્રો લખી મોકલવાનો ઠરાવ પણ પાસ કરી શકાશે.

(૭) જ્યાં સુધી માસિક ફાળા તથા દાન ઉઘરાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી મકાનભાડા તથા કાર્યકરોનું ખર્ચ સંઘના મુખ્ય કાર્યાલય તરફથી આપવામાં આવશે એ વાત પણ બધે કહી દેવી.

(૮) સામાન્ય રીતે કાયમી કાર્યકરો મુખ્ય કાર્યાલય તરફથી જ નક્કી કરીને મોકલવામાં આવશે. કોઈવાર ગામડામાં લાયક કાર્યકર મળી આવે તો તમારે રાખી લેવા.

(૯) હાલ પૂરતા દરેક જિલ્લા તથા પરગણાના મિલન-મંદિરમાં પાંચથી ૭ સ્થાયી કાર્યકરો રાખવા. એમાંથી એક જણે કાયમ મિલન-મંદિરમાં રહેવું અને બાકીના ચાર જણ ગ્રામ્યવિસ્તારમાં ફરી કામ કરે. ૭ મહિના આ પ્રમાણે ચલાવવું. એ પછી પરિસ્થિતિનો અભ્યાસ કરી કાર્યકરોની સંખ્યા વધારવી એ પ્રમાણે નક્કી કર્યું છે.

(૧૦) તમે દરેક સ્થળેથી કાયમી કાર્યકરની તપાસ કરજો, જેથી થોડા વખતમાં અમુક સ્થાયી કાર્યકરો મળી રહેશે.

(૧૧) જે કાર્યકરો મળ્યા હોય તેમને કુમિલ્લા રાખી એક મકાન ભાડે લઈ કામ શરૂ કરાવી તમે અહીં આવી શકશો. જો મકાન ભાડે ન મળે તો તેમને...બાબુના રહેઠાણે રાખી કામ શરુ કરી દેવું. એ માટે મહિને કેટલા રૂપિયા આપવા પડશે તે હેડઓફિસને જણાવવાથી એ પ્રમાણે રૂપિયા મોકલી આપવામાં આવશે.

(૧૨) પાબના જિલ્લાના ગામોમાં ઉતરતી શ્રેણીના હિંદુઓ મારફત દુર્ગાપૂજા ઉત્સવ યોજવાનું નક્કી થાય અને એ માટે થોડી ઘણી આર્થિક મદદની જરૂર પડે તો અહીં જણાવજો. એજ—

—**સ્વામી પ્રણવાનંદ**

(૪)

બાજિતપુર (ફરીદપુર)

તા. ૧૦-૯-૩૮

સ્નેહી...

પાબના અને નોયાખલીમાં જે પધ્ધતિથી કામ ચાલી રહયું છે, ત રીત સમય મળે તો ત્યાં પણ (કુમિલ્લા) કાર્ય કરવું.

સમય ન મળે તો જે રીતે શક્ય હોય તે મુજબ કામ કરવું.

પબ્લિક મિટિંગ (સભા) ભરવાનું જો કોઈ રીતે સંભવિત ન હોય તો મિલન-મંદિર એક કમિટીની રચના કરી આપણો હેતુ પાર પડશે કે કેમ અને એથી લોકોમાં આપણાં કાર્યોના પ્રચારની સુવિધા થઈ શકશે કે કેમ, એનો વિચાર કરી જોવો. આવી રીતે કેવળ મિલન-મંદિર કમિટીની રચના કરવાથી જનસાધારણ તરફથી જોઈતો આવકાર ન મળે તો દુર્ગાપૂજા પછી કમિટી રચી શકાય છે કે કેમ એ સહુની સાથે ચર્ચાવિચારણા કરી નક્કી કરવું.

પૂજાની રજામાં મોટાભાગના વકીલો તથા શહેરના આગળ પડતા લોકો પોતપોતાને ગામ જશે. આથી સભા ભર્યા વગર પણ હાલ કેવળ મિલન-મંદિર કમિટીની રચના કરી, એમની સમક્ષ મારા પ્રસ્તાવો રજૂ કરી જરૂરી કાગળો સહુની સાથે ગામેગામ મોકલી શકાય. એમ કરવાથી પણ પૂજા દરમ્યાન ઘણા સ્થળોએ આપણી કાર્યપદ્ધતિનો પ્રચાર થઈ જશે. એટલે, હાલ આટલા ઓછા સમયમાં ફક્ત કમિટીની રચના કરવી એ વધુ અનુકુળ છે. એજ—

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૫)

બાલીગંજ, કલકત્તા.

તા. ૧૨-૯-૩૮

સ્નેહી...

આ પહેલાં તમારા નામે નોયાખલીના સરનામે વિસ્તારથી પત્ર લખ્યો છે....ને પત્ર લખજો જેથી એ પત્ર તમારા ચટગાંવના સરનામે મોકલી આપે....નામે ૩૧/- રૂપિયા મોકલ્યા છે. તમારા નામે પણ કુમિલ્લા ૩૦/- રૂપિયા મોકલ્યા છે, ને આજે ટેલિગ્રામ મનીઓર્ડરથી ૫૦/-રૂપિયા મોકલું છું.

પાબના અને નોયાખલીમાં જે જાતની સભા ભરી, તેવી જ સભા કુમિલ્લા અને ચટગાંવમાં પણ ભરજો. સમય ન મળે તો ચાંદપુર અને ફેણીમાં સભા બોલાવવાની જરૂર નથી.

દરેક સ્થળે સભા ભરીને સ્થાનિક રિપોર્ટરો મારફત રિપોર્ટ મોકલવો. પાબનાનો રિપોર્ટ ખૂબ સારી રીતે બધાં છાપાંઓમાં આવ્યો છે. એજ—

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૬)

બાલીગંજ, કલકત્તા.
તા. ૨૮–૧૧–૩૮

સ્નેહી...

એવા અમુક કાર્યકરો જલીરપાર વિસ્તારમાંથી મળી શકે ખરા, કે જેઓ ગામડે ગામડે જઈ જે બધા હિંદુઓએ ધર્માંતર કર્યું હોય તથા જે બધી અસહાય નારીઓ દુષ્ટ લોકોના અત્યાચારનો ભોગ બની હોય અને જ્યાં જ્યાં લાચાર હિંદુઓ પર જુલમ ગુજારવામાં આવ્યો હોય તે વિષેની માહિતી એકઠી કરી લાવે. આ બધાં કામ કરી શકે એવા આઠ–દસ માણસોની જરૂર છે. એવા માણસોને વાત કરી રાખવી જોઈએ. હું છ–સાત દિવસમાં એ તરફ આવું છું.

તમારી પાસેથી મિલન–મંદિર માટે જે જમીન રાખી છે, તેની અડોઅડ બીજી બે વીઘાં જમીન નદીકાંઠા સુધીની લઈશ. હાલ તુરત બે વીઘાંથી વધારે જમીન નહિ લઉં, જરૂર જણાશે તો આગળ ઉપર લઈશ. આ બે વીઘાંમાં કોની કોની જમીન આવે

છે એની તપાસ કરી રાખજો. હું બાજિતપુર વધુ દિવસ **રહી** નહિ શકું. આવતા ગુરૂ, શુક્ર અથવા શનિવારે ઍકસપ્રેસ મારફત ત્યાં આવી પહોંચીશ. તમે...ને લઈ સ્ટેશન પર મને મળજો. એજ-

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૭)

બાલીગંજ, કલકત્તા.
તા. ૪-૧૨-૩૮

સ્નેહી...

આપણા દરેક મિલન-મંદિર તરફથી શ્રીયુત...ને જો કામ-કાજનો રિપોર્ટ મોકલવામાં આવે તો તેમની માનસિક ભૂમિકા તૈયાર થઈ શકશે. આ રીતે ૭ મહિના સુધી રિપોર્ટ મોકલી આપ્યા પછી દરેક જિલ્લા અને પરગણામાં મિલન-મંદિર તરફથી નાણા માટે વિનંતી કરી શકાશે. રૂપિયા વિના વ્યાપક રીતે કામ થઈ શકતું નથી, રૂપિયા મળવાથી દરેક જિલ્લા અને પરગણામાં મોટા પાયા પર કામ કરી શકાશે-આ પ્રમાણે દરેક મિલન-મંદિરો તરફથી વિનંતી કરી શકાય. આવેદનપત્રમાં કાર્યકારી સમિતિના સભ્યો તથા તમારૂં નામ લખજો. ટુંકમાં, દરેક જીલ્લામાં થોડુંઘણું કામ શરૂ કરી...ને રૂપિયા માટે વિનંતી કરવાથી સારૂં ફળ મળશે.

દરેક મિલન-મંદિરમાં સ્વયંસેવકો પોતાના હાથે રસોઇ કરીને ખાય. એ રીતે માણસદીઠ મહિને ચાર રૂપિયાથી વધુ ખર્ચ નહિ આવે. **સ્વયંસેવકો હોટલમાં ખાય એ કોઇ રીતે યોગ્ય નથી.** એથી આપણા આદર્શનો ભંગ થશે અને નાહક ખર્ચ વધશે.

જ્યારે જે ગામમાં કામ કરતા હો ત્યારે તેનો રિપોર્ટ સ્થાનિક રિપોર્ટરો મારફત અખબારોને મોકલવાનો પ્રયત્ન કરવો. રિપોર્ટરો ન હોય તો બીજી રીતે પણ સમાચાર મોકલી આપવા. કલકત્તાના અંગ્રેજી, બંગાળી, હિંદી બધા જ અખબારોને રિપોર્ટ મોકલી આપવાનો પ્રયત્ન કરવો.

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૮)

બાલીગંજ, કલકત્તા.
તા. ૨-૧-૩૯

સ્નેહી...

ગઈકાલે મૃજાપુરથી (ખુલનાના સુંદરવન વિસ્તારમાં) અહીં આવી પહોંચ્યો છું. આજે બાજિતપુર જાઉં છું. પોષ મહિનાના છેલ્લા અઠવાડિયા પછી અહીં પાછો આવીશ. તમે જે કાર્યકર વિષે વાત લખી છે એને રાખી લો તો પણ ચાલશે. બીજા જે કાર્યકરને એક મહિના સુધી રાખ્યા પછી ચોક્કસ જવાબ આપવાની વાત લખી છે, તેને પણ ઠીક જણાય તો રાખી લેવા. એ જો સારી રીતે ભાષણ આપી શકે તેમ હોય તો આપણને ઘણી રીતે ઉપયોગી થઈ પડશે...વગેરે જે કાર્યકરો છે તેમાંના ઘણાખરા થોડા દિવસ પછી ચાલ્યા જશે. આથી, પહેલેથી જ માણસોની ગોઠવણ કરી લેવી જોઈએ.

....

ફેણી ખાતે કબાટ બનાવવાનું કહી દેવું, રૂપિયા હું મોકલી આપીશ. જો કોઈ જુનું સારૂં કબાટ મળી જાય તો પણ ચાલે. કબાટ વિના ત્યાંની ઓફિસના કામમાં તકલીફ પડશે.

મિલન-મંદિરના બંધારણ તથા નિયમો વગેરેની જરૂર છે તે માહ મહિનાની પૂર્ણિમા પછી છપાવી આપીશ.

બાજિતપુરના ઉત્સવ વખતે કાર્યકરોને લઈ આવવાની જરૂર જણાય તો તેમને લઈ આવશો. એજ—

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૯)

બાલીગંજ, કલકત્તા.
તા. ૧૪-૬-૩૯

સ્નેહી...

તમે પત્ર મળતાં પુરી રવાના થઈ જજો. ...સ્વામી પાબના ખાતે પ્રચારકાર્ય માટે નિયુકત થઈ ગામેગામ મિલન-મંદિર સ્થાપન કરી રહ્યા છે. તમારે પણ પાબના પ્રચારકાર્ય માટે જવું પડશે. દરેક થાણામાં ૨૫ જેટલાં ભાષણ આપવા પડશે અને સાથોસાથ મિલન-મંદિર સ્થાપવા પડશે.

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૧૦)

બાલીગંજ, કલકત્તા.
તા. ૬-૮-૩૯

....

આજે કેટલાક દિવસથી પાબના જિલ્લાના ગામોમાં જોઈએ તેવો પ્રચાર થતો નથી. મારો પત્ર મળતાં જ...તથા તમે પાબના શહેરની નજીકના બે સ્થળે મિલન-મંદિરની સ્થાપના કરી ગ્રામ-

રક્ષક દળની રચના કરી મને અહીં રિપોર્ટ મોકલશો. રિપોર્ટમાં મિલન-મંદિર કમિટીના પ્રમુખ તથા વહીવટકર્તાના નામ, સભ્યોની સંખ્યા, ગ્રામ-રક્ષક દળના નાયકનું નામ તથા રક્ષકોની સંખ્યા વગેરે માહિતી મોકલશો. રિપોર્ટ મને શુક્રવારે અહીં મળી જાય તેમ કરશો.

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૧૧)

બાલીગંજ, કલકતા

તા. ૧૦-૯-૩૯

....

અહીંનું કામ પતાવી હું વાલિયા (રાજશાહી) જવાનો છું. ગોપાલપુર સ્ટેશનથી વાલિયા ૩ માઈલને અંતરે આવેલું છે. મિલન-મંદિરની સ્થાપના તથા ગ્રામ-રક્ષક દળની રચના કરવી હોય તો ત્યાં કોઈના પણ મકાનમાં શ્રીકૃષ્ણ પૂજા યજ્ઞનું આયોજન કરવું.+ કોઈને પણ પ્રમુખ બનાવવાની જરૂર નથી. કમિશ્નર અથવા જીલ્લા મેજિસ્ટ્રેટની પરવાનગી વિના કયાંય પણ સભા ભરી શકાશે નહિ.×

+ આ દિવસો દરમ્યાન બંગાળના અગ્રણી દૈનિક 'આનંદ બજાર પત્રિકા'માં હિંદુ-સંગઠન વિષે રવિવારે બે કોલમ જેટલા સમાચાર પ્રગટ થતા. આથી જુદા જુદા જિલ્લાની પ્રવૃત્તિનો રિપોર્ટ શનિવાર બપોર સુધીમાં અખબારની કચેરી પર પહોંચાડી દેવાની આચાર્યદેવે જુદી જુદી શાખાઓને સુચના આપી હતી.

× એ દિવસોમાં ૧૪૪ ની કલમ જાહેર થઇ હોવાથી સભા-સરઘસ પર પ્રતિબંધ મુકાઇ ગયો હતો. પરંતુ ધાર્મિક અનુષ્ઠાનની છૂટ હતી. આથી કોઈ ને કોઇ ધાર્મિક પ્રસંગને બહાને મિલન-મંદિર તથા રક્ષક-દળની સમજણ લોકોને આપવામાં આવતી. આમ કાયદાનો ભંગ કર્યા વિના ચાલાકીથી કામ પાર પડાતું.

સરકાર તરફથી આ જાતનું ફરમાન બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. એટલે કયાંય પણ જાહેર સભા ભરી શકાશે નહિ.

વાલિયાનું કામ પતાવી તમે પાબના ન રોકાતા જેમ બને તેમ જલદી કલકત્તા આવતા રહેશો.

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૧૨)

....

અત્યાર સુધી જે રીતે સભા ભરીને ગામેગામ મિલન-મંદિરની સ્થાપના કરવામાં આવતી તેમ હવે કરી શકાશે નહિ. થોડા દિવસથી ગવર્નમેન્ટ તરફથી એવા પ્રકારની નોટિસ કાઢવામાં આવી છે કે કમીશ્નર અથવા જિલ્લા મેજીસ્ટ્રેટની પરવાનગી વિના કોઈ કયાંય સભા ભરી શકશે નહિ અથવા તો સરઘસ કાઢી શકશે નહિ. આ નોટિસ મેજિસ્ટ્રેટની સહી થઈને થાણે પહોંચતાં થોડીવાર લાગશે. એટલે એ પ્રકારની નોટિસ ન મળે ત્યાં સુધી પહેલાંની જેમ સભા ભરી મિલન-મંદિર કમિટીની રચના કરી પ્રમુખ તથા સંચાલકના નામ તથા સભ્ય સંખ્યા સાથેનો રિપોર્ટ જેમ બને તેમ જલદી કલકત્તા મોકલી આપવો. ટુંકમાં, મંગળવાર સુધીમાં મને રિપોર્ટ મળી જવો જોઈએ. જો આ દરમ્યાન મેજિસ્ટ્રેટની સહી સાથેની નોટિસ થાણા મારફત ચારે તરફ પહોંચી જાય તો પહેલાંની જેમ સભા ન ભરતા જે ગામમાં મિલન-મંદિરની સ્થાપના કરવાની હોય એ ગામમાં એકાદ ઉત્સવનું આયોજન કરવું. આ ઉત્સવમાં શ્રીકૃષ્ણની (સુદર્શનધારા) પૂજા તથા કીર્તન વગેરે થશે એમ કરી લોકોને નિમત્રણ આપવું. સહુ આવી ગયા બાદ કોઈપણ જાતનું

ભાષણ કર્યા વિના ફક્ત વાતચીત અને ચર્ચા દ્વારા મિલન-મંદિરનો આદર્શ, ઉદ્દેશ, કાર્યપધ્ધતિ વગેરેની લોકોને સમજણ આપવી. એ પછી કમિટીની રચના કરી સભાપતિ તથા સંચાલકના નામ તથા કોને અધિનાયક બનાવી કેટલી સંખ્યામાં યુવકોને લઈ રક્ષક-દળની રચના કરવામાં આવી છે; એની તમામ વિગતો કલકત્તા મોકલી આપવી. મિલન ઉત્સવનો સંદેશો લઈ ગામેગામ માણસ મોકલો ત્યારે હાજરી આપવા આવનાર સહુ કોઈને પૂજા માટે ફળ ફુલ, બીલીપત્ર વગેરે લેતા આવવાનું જણાવવું. ઉત્સવ પૂરો થયા પછી પ્રસાદ વહેંચવાની વ્યવસ્થા કરવી. જો કોઈ સ્થાને શ્રીકૃષ્ણનો ફોટો ન મળી શકે-માટી વડે શિવલીંગ બનાવી પૂજાની ગોઠવણ તથા કીર્તન આદિ કરવા.

આપણે ગામગામ જે રીતે ધર્મસભા બોલાવી અત્યાર સુધી મિલન-મંદિરની સ્થાપના કરતા આવ્યા છીએ, તેથી કાયદાની નજરે કોઈ ગુન્હો બનતો નથી. આ વિષે વધુ વિસ્તારથી હવે પછી જણાવીશ. એજ—

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૧૩)

બાલીગંજ, કલકતા

તા. ૨૭-૯-૩૯

....

તમારા પત્ર મળ્યો. ત્યાંનું કામ પૂરું થાય કે અહીં ચાલ્યા આવશો. હાલ 'વ્યાયામ સમિતિ'ની રચના કરવાની જરૂર નથી.

અત્યારે પાબના રોકાઈ રહેવું શક્ય નથી. ટ્રામની ઓલ સેકશન કન્સેશન ટિકિટ મળી ગઈ છે. એજ—

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૧૪)

કલકત્તા

તા. ૨૭-૯-૩૯

....

હજી હમણાં જ ચાંદપુરના વકીલ...નો પત્ર મળ્યો. એ વિસ્તારમાં આવેલા એક ગામમાં હિંદુઓ ઉપર ભયંકર સાંપ્રદાયિક ત્રાસ ગુજારવામાં આવી રહ્યો છે. તમે વિનાવિલંબે ચાંદપુર જઈ...ને મળી પીડિતોના રક્ષણની વ્યવસ્થા કરજો. રૂપિયાની જરુર પડે તો પત્ર લખશો અથવા તાર કરશો. એજ—

રવાના-કુમિલ્લા

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૧૫)

બાલીગંજ, કલકત્તા

તા. ૪-૧૨-૩૯

....

બાગનાન ખાતે પ્રતિમાવિસર્જનનો વિધિ થઈ શક્યો નથી એમ તમે લખ્યું છે. આવો જ બનાવ બારઘરિયા (માલદહ) ખાતે પણ બન્યો છે. ત્યાંના લોકો લાયસન્સ મેળવી પ્રતિમા-વિસર્જન કરવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. ત્યાં પણ (બાગનાન) ગામના

સત્તાવાળાઓ પાસેથી લાયસન્સ મેળવી પ્રતિમા-વિસર્જન કરવાની સલાહ આપશો.

તમે પૂજા પહેલાં જ્યાં ગયા હતા ત્યાંથી કામ કરવા માટે ચાંદપુરના...બે સંન્યાસીઓને મોકલવાની સૂચના લખી છે. એ વિષે તમે ચાંદપુર જઈ તેમની સાથે મુલાકાત કરી કહેશો કે 'અમારે હંમેશ રૂપિયા ઉઘરાવી કામ કરવું પડે છે. આને લીધે અમને હર વખત કાર્યકરોની ખેંચ પડયા કરે છે. આ પરિસ્થિતિમાં અમે એક સ્થળે વધુ દિવસ અમારા કાર્યકર્તાઓને રાખી શકીએ નહિ. સ્થાનિક લોકોની મદદ લઈ અમારે કામ કરવું પડે છે. કામ શરૂ કર્યા પછી સ્થાનિક લોકોને જવાબદારી સોંપી દઈ અમે ખપ પુરતી મદદ કરીએ છીએ' આ પ્રમાણે...ને કહેવાથી એ બધું સમજી શકશે. હાલ તમે એમને લઈ એ બધા વિસ્તારોમાં થોડા ઘણા મિલન-ઉત્સવનું આયોજન કરો તો સારૂં થાય. એજ—

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૧૬)

....

માધાઈયા બજાર (ત્રિપુરા જીલ્લો)નું પીપળાનું ઝાડ હરામખોરોએ તોડી પાડયું છે એમ લખ્યું છે. ત્યાંના હિંદુઓએ અદાલતમાં કોઈ દાવો નોંધાવ્યો છે કે કેમ, અને ન નોંધાવ્યો હોય તો કોઇ વકીલની સલાહ લઈ દાવો માંડી શકાય એમ છે કે કેમ, એ વિષે ત્યાં જઈને પ્રતિકારની કેવા પ્રકારની વ્યવસ્થા થઈ એ બધી વિગતોની તપાસ કરીને પત્ર લખશો.૦

૦ ઘણાં ગામોમાં તથા નિર્જન સ્થળે પીપળા, વડ તથા એવા ખખડધજ વૃક્ષને દેવદેવીઓનું પ્રતીક ગણી હિંદુઓ એની પૂજા કરે છે. સ્ત્રીઓ આવા સ્થળે આવી સામુહિકભાવેવ્રત પૂજા કરે છે. અન્નપ્રાશન, લગ્ન તથા કૌટુંબિક ધાર્મિક પ્રસંગે વૃક્ષની પૂજા થાય છે. એનો નાશ થતાં હિંદુઓને દેવમંદિરનો નાશ થયા જેટલું દુઃખ થાય છે.

.........સ્થળે સંચાલક અને પ્રચારક વચ્ચે અણબનાવ થવાથી મિલન-મંદિરનું કામ બંધ થઈ ગયું છે. સમય કાઢી તમે ત્યાં જઈ પ્રચારક મારફત સંચાલક પાસે ભૂલચૂકનો સ્વીકાર કરાવી શકો તો બધી ગરબડ દૂર થઈ જાય. સંચાલક તથા પ્રચારકને મળી બધી વાત સાંભળ્યા પછી યોગ્ય લાગે તેમ કરવું. અહીંથી પણ સંચાલકને પત્ર લખી પ્રચારકને માફી આપી ફરી કામ શરૂ કરી દેવાની સૂચના આપવામાં આવી છે. પત્રનો શો જવાબ આવે છે તે તમને જણાવીશ. એ પ્રમાણે જરૂર જણાય તો તમે ત્યાં જજો. આ દરમ્યાન બીજાં કામો પતાવી નાખશો. એજ—

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૧૭)

બાલીગંજ, કલકત્તા

....

.........પ્રાથમિક વિદ્યાલય હાથમાં લેવાથી ઘણી બધી મુશ્કેલીઓ પડશે. એમાં આર્થિક મુશ્કેલી પણ રહેલી છે. આ જાતની સ્કૂલને હેડઓફિસ (સંઘ) તરફથી દર મહિને આર્થિક મદદ કરવાનું કોઇ રીતે શક્ય નથી. આમ છતાં જો સ્થાનિક લોકો પાસેથી નિયમિત મદદ મળતી રહે તો એની જવાબદારી લઈ શકાય. પરંતુ...ના વ્યવહારથી એ વિસ્તારના લોકો ઉપર મને જરા પણ આસ્થા નથી. એટલે હાલ તુરત આપણે વિદ્યાલયની જવાબદારી કોઇ રીતે લેવી નથી. એજ—

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૧૮)

.........ને બધી વાત સમજાવી દેવા માટે તમારે એકવાર... જવું પડશે. હજી સુધી સંચાલક તથા પ્રચારક વચ્ચેના અણબનાવ અંગે કંઈ કરી શકાયું નથી. આને લીધે બન્ને વચ્ચેનો ખટરાગ વધતો જ ચાલ્યો છે....નો મનોભાવ બહુ ખરાબ છે. એટલે એને...રાખવાનું મુસ્કેલ થઈ પડશે.

તેને...જિલ્લા સિવાય બીજા કોઈ જિલ્લામાં કામ કરવું પડશે. ...સ્થાને એ રહી શકશે નહિ...એ જ્યારે ગામમાં કામ કરવા જાય ત્યારે લોકોને ઘેર જમી લે, એટલે ખાવાનું ખરચ નહિ લાગે અને પગે ચાલીને જાય, જેથી મુસાફરીનું ખરચ પણ બચી જશે. ફક્ત દૂરના વિસ્તારમાં જવા માટે ટ્રેનભાડું લાગશે, જે અહીંથી મોકલી દેવામાં આવશે.

સંચાલક જો પ્રચારકને...સ્થાને રાખવા ઈચ્છતા હોય તો રાખી શકે છે, આપણે તેનો વિરોધ કરીશું નહિ. પરંતુ એમ ન થાય તો તેને (પ્રચારકને) ત્યાં રાખી શકાશે નહિ...બધી બાબતોનો આગળ પાછળ વિચાર કરી જે યોગ્ય લાગે તે કરવું. એજ—

રવાના : કુમિલ્લા

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૧૯)

બાલીગંજ, કલકત્તા

તા. ૨૯-૪-૪૦

....

૪થી મેના રોજ અહીંથી રવાના થઈ એ દિવસે રાત્રે જ ચાંદપુર પહોંચી જજો. શનિવાર સાંજે મિલન-મંદિર અંગે ત્યાં

મિટિંગ ભરવાની છે. એ વિષે ત્યાંના લોકોને સમજણ આપવી.

ચાંદપુરનું પ્રચારકાર્ય પૂરું કરી એક બે જણને નોયાખલી મોકલી આપશો. શનિવારની મિટિંગ પછી રાત્રે નોયાખલી રવાના થઈ જવું. તમારામાંથી એકબે માણસને અગાઉથી નોયાખલી મોકલી આપવાની ગોઠવણ કરવી. નોયાખલીનું કામ પતાવી દેવપાડા અને ત્યાંથી કુમિલ્લા, ચટગાંવ તથા ફેણીનું કામ પતાવી પાબના તથા રાજશાહી આવીશ. એ જ—

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૨૦)

બાલીગંજ, કલકત્તા
તા. ૨૬-૪-૪૦

....

હું ૪થી મેના રોજ અહીંથી રવાના થઈને ૧૪મી મે સુધીમાં ચાંદપુર, ચટગાંવ, નોયાખલી, ફેણી, કુમિલ્લા વગેરે સ્થળે પરિભ્રમણ કરીશ. તમે વિનાવિલંબે નોયાખલી જઈને ત્યાંના આગળ પડતા લોકોને મળી, તેમની આ બાબત વિષે ચર્ચા કરી તેમની સહી સાથે હેન્ડબીલ છપાવવાની ગોઠવણ કરશો. સરઘસ માટે સ્વયંસેવકોની ટુકડી તથા કીર્તન માટેનાં દળનું આયોજન કરશો...ને કહી તેમના મકાનમાં રહેવાની ગોઠવણ કરશો. ગામેગામ પ્રચારની વ્યવસ્થા કરશો. હાટબજારે ઢોલ વગાડી લોકોને જાણ કરવી. નોયાખલી જઈને મિલન-મંદિર કમિટીની મિટિંગ ભરી સઘળી ગોઠવણ કરી લેશો. જુદા જુદા સ્થળે પહોંચવાની તારીખ તથા સમય લખ્યા છે.

સ્થાન	પહોંચવાની તારીખ	સભાનો સમય
નોયાખલી	૭ મી મે સવારે ૭-૫૦ મી.	સાંજે ૪ વાગે
ચૌમુહના	૮ મી મે બપોરે	સાંજે ૬ વાગે
નેળપાડા	૯ મી મે સવારે	સવારે ૮ વાગે

રવાના : ચાંદપુર

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૨૧)

બાલીગંજ, કલકત્તા
તા. ૨૯-૪-૪૦

....

તા. ૫ મી કે ૬ઠ્ઠી મે ના પરોઢિયે તમે ચાંદપુર પહોંચજો. ૧૪ મી મે સુધી હું ચટગાંવ વિસ્તારમાં રહીશ.

...બે ત્રણ દિવસ થયાં બાજિતપુરથી કલકત્તા આવ્યો છું. ૨૫૦ ત્રિશૂળ તમારા નામે ચૌમુહની...ના સરનામે મોકલ્યા છે. બાકીના ત્રિશૂળ એકાદ અઠવાડિયામાં આવી જશે.

...ખાતે આપણે જે રીતે કાર્યની શરુઆત કરી છે તે રીતે કામ આગળ ધપાવી...ની આગળ પડતી વ્યક્તિઓને સમજાવી દેવું જોઈશે કે તેમની પર શ્રદ્ધા મૂકી આપણે આ પ્રકારનાં કેટલાક કામો માટે ખર્ચ વધાર્યું છે. હવે જો તેઓ રૂપિયા ન આપે તો આપણે તકલીફમાં મુકાઈ જઈશું. તેમની પાસેથી વચન મળ્યા પછી જ આપણે નોયાખલીના જુદા જુદા સ્થાને તરેહ તરેહનાં નવાં કાર્યો શરૂ કરી દીધાં છે. આ વાત અવારનવાર બધાને યાદ કરાવતા

રહેવું. તો જ તેઓ રૂપિયા ઉઘરાવવા માટે ઉત્સાહિત થશે. તમારે એટલી વાત જાણી લેવી જરૂરી છે કે આપણે કોઇપણ ભોગે આપણું કામ આગળ ધપાવવાના જ છીએ.

આજે દસ રૂપિયા મોકલું છું... એ રૂપિયા આપી દેશો. હાથમાં રૂપિયા આવતાં તરત મોકલી આપીશ.

...ગામડાઓમાંથી નિયમિત રીતે કોઈ રિપોર્ટ આવતા નથી. તેઓ નિયમિત રીતે રિપોર્ટ મોકલતા રહે એ વિષે તેમને સમજાવી દેજો. ગામડાઓમાંથી નિયમિત રિપોર્ટ ન આવતા રહે તો છાપાંઓમાં આપી શકાય નહી અને છાપાંઓમાં નિયમિત રીતે ગામડાંઓના સમાચાર ન પ્રગટ થાય તો ફાળો ઉઘરાવવાનું મુશ્કેલ બની જાય. આથી, રિપોર્ટ મોકલવાની બાબતમાં ખાસ તકેદારી રાખવાની જરૂર છે. જો આમ ન બને તો કામને ઘણી હાનિ પહોંચશે. એજ—

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૨૨)

બાલીગંજ, કલકત્તા
તા. ૨૨-૫-૪૦

....

થોડીવાર પહેલાં જ બેગમગંજ થાણામાં (નોયાખલી જીલ્લો) આવેલા ઈયારપુરથી પત્ર મળ્યો. ત્યાં હાટ ભરાયું ત્યારે એક બદમાશે બજારમાં આવેલા કાલીમંદિરમાં ઘૂસી જઈ મૂર્તિ તોડી નાખી હતી. તમે તાબડતોબ...ની સાથે ત્યાં જઈને હિંદુઓ આ અયોગ્ય કાર્યનો પ્રતિકાર કરવા આગળ વધે તેવો પ્રયાસ કરશો. ત્યાંનું કામ પૂરું કરી...ને લઈ રાયપુરા જજો. જતાં પહેલાં...

ખાતે...ની સાથે ચર્ચા કરી લેશો. રાયપુરા ખાતે એક મિલન-મંદિરની સ્થાપના કરશો. આ બન્ને સ્થળનાં કામ પતાવી તમે ...ની સાથે મુલાકાત કરશો. બેગમગંજ થાણાનું કામ ચાલુ જ રહેવું જોઈએ, એટલે તમે...ને સાથે લઈ જજો. હાલમાં બેગમગંજ થાણામાં જ્યાં ગરબડ થઈ છે ત્યાં...ને ઓછામાં ઓછા ૧૫ દિવસ રાખશો. એમ કરવાથી ત્યાંના હિંદુઓમાં હિંમત આવશે અને તેમની બીક દૂર થઈ જશે. આ બધી બાબતમાં તમે...ની સાથે ચર્ચાવિચારણા કરી જોશો. એમ કરવાથી એ વિસ્તારમાં કામ ચાલી રહ્યું છે, તેની સહુને જાણ થશે.

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૨૩)

બાલીગંજ, કલકત્તા
તા. ૨૭-૫-૪૦

....

હાલ તુરત તમે નોયાખલી રહીને રક્ષકદળની રચના કરવાનો પ્રયત્ન કરશો. મહિનામાં તમારે ઓછામાં ઓછા દસ દિવસ ચૌમુહની રહેવું પડશે. ત્યાં પણ રક્ષકદળ ઉભું કરવું પડશે...તથા... સ્થાન માટે બસો ત્રિશૂળ મોકલવાનો પ્રયત્ન કરું છું. બેગમગંજ થાણા વિસ્તારમાં આવેલા ઈયારપુર હાટમાં ધોળેદહાડે એક બદમાશે કાલીમંદિરમાં ઘુસી જઇ મૂર્તિ ભાંગી નાખી છે. જરૂર જણાય તો તમારે ત્યાં જવું પડશે....ખાતે તમે આવતા જતા રહેશો તો ત્યાંનું વાતાવરણ બરાબર રહેશે. સમગ્ર નોયાખલી જિલ્લાનું કામ ચૌમુહની તથા નોયાખલી રહીને કરવું પડશે. દરેક કેન્દ્ર પર પત્ર લખો સ્થાનિક પરિસ્થિતિ જાણી લઈ સંઘના કામકાજ જણાવતા

રહેવું. આખા જિલ્લામાંથી તમારે એક વરસ દરમ્યાન પચીસ હજાર રક્ષકો એકઠા કરવા પડશે.*

ઈયારપુર ખાતે...ને મોકલી આપ્યા છે. જરૂર જણાય તો તમે પણ ત્યાં જશો.

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૨૪)

બાલીગંજ, કલકત્તા
તા. ૨૭-૫-૪૦

....

સમસ્ત નોયાખલી જિલ્લાનું કામ ચૌમુહની તથા નોયાખલી

---

* પાબના, નોયાખલી અને ત્રિપુરા જિલ્લાનાં ગામોમાં હિંદુઓની વસતી ઓછી હોવાથી તેમના પર ઘણા વખતથી અત્યાચાર થઇ રહ્યા હતા. ઉપરોક્ત સમયે પરિસ્થિતિએ ખૂબ જ વિકટ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. દેવમંદિરોને અભડાવવા, મૂર્તિઓ ભાંગી નાખવી, સ્ત્રીઓનું અપહરણ તથા તેમની ઉપર બળાત્કાર ગુજારવો, તળાવોમાંથી માછલાં તથા વૃક્ષો પરનાં ફળ બળજબરીથી લઈ જવાં, ખેતરના ઉભા પાક વાઢી જવા, ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોમાં ખલેલ પહોંચાડવી, ધોળેદિવસે ચોરી, લુંટ, મારામારી જેવા બનાવો—આને લીધે આચાર્યદેવ ખૂબ ઉદ્વિગ્ન બની ગયા હતા. તેમણે આહાર-નિદ્રા, વિશ્રામ બધું જ વિસારે પાડી તેમણે હિંદુઓ પરના અત્યાચાર દૂર થાય તે માટે તેમને સંઘબદ્ધ કરવાનું પ્રબળ આંદોલન ઉપાડયું હતું. કોઈ પણ પ્રકારનો સાંપ્રદાયિક વિરોધ ઊભો ન થાય અને તેની સાથોસાથ હિંદુઓની સલામતિ જળવાઈ રહે તે હેતુથી તેમણે મિલન-મંદિરની ગામેગામ સ્થાપના કરી હતી અને એ સાથે રક્ષકદળની રચના પણ કરી હતી.

ટાઉનમાં મુખ્ય કાર્યાલયની સ્થાપના કરીને કરવું પડશે. ત્યાંથી દરેક ગામના મિલન-મંદિરમાં કાર્યકરો મોકલીને તથા પત્ર લખીને સાચી પરિસ્થિતિ જાણવાનો પ્રયાસ કરવો. આખા જિલ્લામાંથી વરસ દરમ્યાન પચીસ હજારનું રક્ષકદળ તૈયાર કરવાનું છે.

...નોયાખલીના ઈયારપુર ગામમાં બદમાશોએ ધોળેદહાડે મંદિરમાં ઘૂસી જઈ મૂર્તિ તોડી નાખી છે. આવો બનાવ બંગાળમાં બીજે ક્યાંય બન્યો નથી. એ વિસ્તારના હિંદુઓને સમજાવીને આવા બનાવનો પ્રતિકાર કરવા તેઓ તૈયાર થાય એમ કરવું પડશે. ઓછામાં ઓછા દસપંદર ગામના હિંદુઓને સમજાવી દુષ્ટ લોકો સામે અદાલતમાં ફરિયાદ નોંધાવવા તૈયાર કરવા પડશે. એ માટે દરેક હિંદુએ ફાળો આપવો પડશે. એમ થાય તો જ સહુનો ઉત્સાહ વધશે.

ઉપરોક્ત બનાવ ધોળેદિવસે હાટ ભરાયું હતું ત્યારે સૌની હાજરીમાં બન્યો છે, એટલે એ મુદ્દા પર જોરદાર આંદોલન શરૂ કરી, એના યોગ્ય પ્રતિકાર માટેના પ્રયાસ કરવા પડશે. એકવાર આ બનાવનો પ્રતિકાર થશે એટલે હિંદુઓનું સાહસ તથા આત્મ-વિશ્વાસ વધી જશે, અને દુષ્ટ લોકો ઘણે અંશે ભયભીત બનશે.

એ તરફનું કામકાજ આગળ ધપાવીને તમે રાયપુરા જજો. ત્યાં પણ એ રીતે જ કામ કરવાનું રહેશે. રાયપુરાનું કામ પતી ગયા પછી તમે કુમિલ્લા જઇને ત્યાં રક્ષકદળની રચના કરવાનો પ્રયત્ન કરજો. ઈયારપુર તથા રાયપુરાના સ્થાનિક નેતાઓ તથા કુમિલ્લાના આગેવાનો સાથે ચર્ચાવિચારણા કરી જરૂર જણાય તો અદાલતમાં દાવો દાખલ કરી દેજો.

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

(૨૫)

બાલીગંજ, કલકત્તા
તા. ૧૦-૬-૪૦

....

નોયાખલીમાં રક્ષકદળની રચના વિષે તમે ખાસ પ્રયત્ન કરશો. ત્યાંના સ્થાનિક યુવકોને મળી તેમનાં નામ રક્ષકદળમાં શામેલ કરી દેજો. નોયાખલીના વકીલ વગેરેનાં નામ પણ રક્ષકદળમાં લખી નાખવા. ત્યાં માટે એકસો ત્રિશૂળ ખૂબ થોડા વખતમાં...ના નામે મોકલી આપીશ. જેઓ રક્ષક બને તે દરેકને એક એક ત્રિશૂળ આપી દેજો. વકીલ મુખત્યાર તથા સારા યુવાનો વચ્ચે એની વહેંચણી કરશો. કોઈની પાસેથી એ એકસો ત્રિશૂળની કિંમત લેવાની જરૂર નથી. ત્યાંના સ્થાનિક યુવકોની મદદથી દાન ઉઘરાવવાની ગોઠવણ કરશો.

હાલ તુરત ચૌમુહની ખાતે...સ્વામી થોડા ત્રિશૂળ લઈને આવશે.+ આ વાત તેમને કહી દીધી છે. તે બે છોકરાઓને મૂકવા ચટગાંવ ગયા છે.

+ ખ્રિસ્તીઓ જેમ પોતાના ધર્મની નિશાની તરીકે ક્રોસ ધારણ કરે છે તેમ મિલન-મંદિરના સભ્ય તથા રક્ષકોને હિંદુત્વની નિશાનીરૂપે ત્રિશૂળ રાખવાની આચાર્યદેવ સલાહ આપતા. આચાર્યદેવ ખુદ પોતે હજારો ત્રિશૂળ તૈયાર કરાવી સર્વ સ્થળે એનું વિતરણ કરતા. તેઓ પોતે પણ હરહંમેશ દંડ તથા આરતી વખતે ત્રિશૂળ ધારણ કરતા.

આચાર્યદેવ હિંદુજનતામાં ક્ષાત્ર તેજ જગાડવા મિલન-મંદિરના દરેક સભ્ય તથા રક્ષકોને હરહંમેશ લાઠી ધારણ કરવાનું કહેતા. સભા-સરઘસ વખતે ખાસ ત્રિશૂળ હાથમાં રાખવા કહેતા. ગામેગામ પદયાત્રા વખતે તેઓ લોકોને કહેતા : 'તમે ક્ષત્રિય છો, હિંદુસમાજના સાચા રક્ષકો છો. તમારી પાસેથી હું ફૂલની માળા નહિ, બલ્કે ક્ષત્રિયોચિત વીરભાવની આશા રાખું છું.' તેમની મહેચ્છા હિંદુજાતિને પ્રબળ અને તેજસ્વી બનાવવાની હતી.

તમે...જઈને વાત કરજો. ગમે તેવી આફત સામે ટક્કર લઈ શકે એવી સાહસિક અને બળવાન વ્યક્તિને રાખવાનું સ્વામીજી મહારાજે નક્કી કર્યું છે. તમારો પત્ર મળતાં એવા ત્રણ-ચાર માણસોને તેઓ મોકલી આપશે. એમના કુટુંબને જે કંઈ મદદ કરવા જેવી લાગશે, તે કલકત્તાના મુખ્ય કેન્દ્ર તરફથી મોકલવામાં આવશે.

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

[ ]

બાલીગંજ, કલકત્તા
તા. ૧૦-૬-૪૦

....

બંગાળના જુદા જુદા જિલ્લામાં રક્ષકદળની રચના કરવા માટે ખાસ પ્રયત્ન કરવો પડશે. અન્યાય, અત્યાચારનો પ્રતિકાર કરવા માટે સ્થિર સંકલ્પ કરી શરીરમાં લોહીનું એક બૂંદ હશે ત્યાં સુધી હિંદુના ધર્મ, માન-આબરૂ, અધિકારમાં હસ્તક્ષેપ કરવા નહિ દઈએ-આવી દૃઢ પ્રતિજ્ઞા લેનારને જ રક્ષકદળમાં શામેલ કરી શકાય. રક્ષકના આ આદર્શની સહુ કોઈને સમજણ પાડવી જરૂરી છે. દરેક હિંદુ અન્યાય, અત્યાચારનો પ્રતિકાર કરી પોતાની માનઆબરૂ જાળવી રાખવા ઈચ્છા રાખે છે. સમગ્ર બંગાળમાં પાંચ લાખ માણસો જો આવી મક્કમ પ્રતિજ્ઞા લઈ આગળ આવે તો બંગાળની આબોહવા સંપૂર્ણપણે બદલી નાખી શકાય. આ પ્રકારની ધારણા સાથે ગઇ શિવરાત્રિ સમયે પાંચ લાખ રક્ષકોની એક વાહિની તૈયાર કરવાનો પ્રસ્તાવ સ્વીકાર્યો હતો.

સમગ્ર હિંદુ સમાજને ધર્મ–માન–પ્રતિષ્ઠા તથા નિજ અધિકારના રક્ષણ માટે સજાગ અને સચેતન કરવા માટે જ મેં આ રક્ષકદળનું આંદોલન શરૂ કર્યું છે. જેઓ આ પ્રકારના સંકલ્પ અને પ્રતિજ્ઞા લેવા તૈયાર હોય તેમનો રક્ષકદળ સમાવેશ કરી લેશે. એજ—

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

બાલીગંજ, કલકત્તા
તા. ૨૨–૬–૪૦

....

માસિક ૧૩ રૂપિયા આપી તમે જણાવેલું મકાન અહીં ભાડે રાખી લઈશ. એ મકાનમાં જ મિલન–મંદિરની ઓફીસ રહેશે. શકય હશે તો એ મકાનમાં પહેલવાનો પણ રહી શકશે. જો સ્થાનિક રક્ષકોને કોઈ તકલીફ જેવું લાગશે તો પહેલવાનોને બીજે રાખી શકાશે.

આપણે હાલ......સ્થાને ૩૫૦થી ૪૦૦,......૨૦૦,......સ્થાને ૨૦૦,...... ૨૦૦ અને......૧૦૦ જેટલાં નાના ત્રિશૂળ વહેંચીશું. એ ત્રિશૂળ ફક્ત શહેરોમાં જ આપવામાં આવશે.

પહેલવાનોને જો ખોરાકીના મહિને પાંચ રૂપિયા ઓછા પડે, તો ૭ રૂપિયા પ્રમાણે આપી શકાશે.

રક્ષકદળની રચના વિષે ખાસ પ્રયત્ન કરશો. એજ—

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

[ ]

બાલીગંજ, કલકત્તા

તા. ૧૮–૭–૪૦

....

હું જ્યારે ચટગાંવ ગયો ત્યારે ત્યાંની સભામાં સમસ્ત ચટગાંવ જિલ્લામાંથી પચીસ હજાર રક્ષકો એકઠા કરવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો. પરંતુ હજી સુધી એ વિષે કોઈ પણ જાતનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો જણાતો નથી. આગામી જન્માષ્ટમી સમયે સંઘ તરફથી કલકત્તામાં એક વિશાળ હિંદુ સંમેલન બોલાવવામાં આવશે. એ સભામાં આપણે એક લાખ રક્ષકોની યાદી રજુ કરવાનું નક્કી કર્યું છે. તમે ચટગાંવના ગ્રામ્યવિસ્તારમાં જઈ પ્રયત્ન કરશો તો કંઈ નહિ તો ય પાંચ હજાર રક્ષકો જરૂર એકઠા કરી શકશો. જન્માષ્ટમીના સંમેલન સમયે નોયાખલી જિલ્લાના રક્ષકદળની યાદી મોટી દેખાશે, પણ ચટગાંવ તથા કુમિલ્લાની એટલી સંખ્યા નહિ થાય.

પહેલવાનોને જગ્યા નક્કી કરી આપશો, જેથી તેઓ સ્થાનિક લોકોને કુસ્તી શિખવાડી શકે. એજ—

રવાના કુમિલ્લા

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

[ ]

બાલીગંજ, કલકત્તા

તા. ૯–૮–૪૦

....

શહેરોમાં સરખી રીતે આયોજન ન કરી શકાય તો ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં ગમે તેટલું કામ કરવા છતાં શહેરી વિસ્તારમાં જાગ્રતિ

નહિ આવી શકે. આથી, શહેરોમાં આયોજન કરવા માટે નાણાં ખરચવા પડશે અને શહેરમાં આર્ગેનાઈઝ કરી શકાય તો શહેરના લોકો પાસેથી પણ થોડી ઘણી નાણાંકીય મદદ મળી શકે. કામ શરુ કરતાં પહેલાં શહેરના લોકો પાસેથી રૂપિયા મળે નહિ, પણ આપણે રૂપિયા ન મળે તો પણ કામ આગળ વધાવવું જ રહ્યું.

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

[ ]

બાલીગંજ, કલકતા
તા. ૨૩-૧૧-૪૦

....

ગઈ કાલ બડોગોવિંદપુર (નોયાખલી) મિલન-મંદિરના સંચાલકે મને જણાવ્યું છે કે ત્યાંના બહુમતી સંપ્રદાયના લોકો થોડા મહિનાથી ટોળાબંધ થઈ બળજબરીથી તેમના ખેતરના પાક કાપી જાય છે. સોપારીના બાગમાંથી સોપારી પાડી લઈ વેચી નાખે છે અને બજારમાં ચીજવસ્તુઓ વેચવા દેતા નથી તથા બાળકોને સ્કુલે જવા દેતા નથી. એટલે સુધી કે લોકોને ઘરની બહાર પણ નીકળવા દેતાં નથી. આવા જાતજાતના જુલમ સામે તેમણે આપણી મદદ માગી છે.

તમે આજુબાજુના સાત-આઠ ગામોમાં જઈ સ્થાનિક હિંદુઓમાંથી વિશિષ્ટ વ્યકિતઓ તથા યુવકો સાથે આ બાબતમાં ચર્ચા વિચારણા કરી, જો યુવકોને સમજાવી થોડા દિવસો માટે એ ગામમાં રાખી શકો તો દુષ્ટ લોકોનો ઉપદ્રવ ઓછો થઈ જશે. ઓછામાં ઓછા પંદર-વીસ યુવકો તથા ચૌમુહનીના...પહેલવાનને

ત્યાં રાખીને પરિસ્થિતિમાં કેવો ફરક પડે છે તે જોશો. વધારે માણસોને જોઈ દુષ્ટ લોકો ડરી જઈને તેમને વધુ સતાવવાનું બંધ પણ કરી દે. જરૂર જણાય તો કુમિલ્લાના પહેલવાનને પણ સાથે લઇ જઈ શકો.

તપાસ કરીને...ને સાથે લઇ જજો. એ પહેલવાન તથા દસ–પંદર લોકોને લઈ એમને ઘેર જશો. દુષ્ટ લોકો સમજી જશે કે તેમના ઉત્પાતનો પ્રતિકાર કરવા માટે જ આ લોકો આવ્યા છે અને પછી તેઓ ઠંડા પડી જશે.

તમે ત્યાં જઈને જુઓ કે હજી પણ તોફાન ચાલે છે તો થાણામાં જઈ બ્યાન લખાવશો અને એક નોયાખલી તથા ચૌમુહનીમાં જાહેરસભા ભરી લોકોનું ધ્યાન ખેંચવા પ્રયત્ન કરશો. સાથેસાથ છાપાઓમાં રિપોર્ટ પણ આપશો. આટલું કર્યા પછી શું ફળ આવે છે તે જોયા પછી આગળ પગલાં ભરવાનું નક્કી કરવું.

આજે શનિવારે રૂપિયા મોકલી શકાયા નહિ. આવતા સોમવારે મોકલીશ. ચૌમુહનીથી થોડે સુધી બસમાં જઈને પછી પગે ચાલીને ત્યાં જઈ શકાશે. સોનાઈમુડી સુધી ટ્રેનમાં જઈને ત્યાંથી પણ જઈ શકાય છે. સ્થાનિક લોકોને પૂછવાથી માહિતી મળી રહેશે.૦

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

૦ આચાર્યદેવના નિર્દેશ અનુસાર અત્યાચાર દૂર કરવાની મિલન–મંદિર તરફથી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. થોડા દિવસમાં જ અત્યાચારો બંધ થઈ ગયા. જે લોકો ઘરની અંદર પુરાઇ રહ્યા હતા તેઓ પણ એ પછી નચિંત બની બહાર નીકળી મનફાવે ત્યાં હરી ફરી શકવા લાગ્યા. આચાર્યદેવની સૂચના અનુસાર તોફાનગ્રસ્ત વિસ્તારમાં પંદરથી સોળ કાર્યકરોને બે અઠવાડિયા સુધી તથા એક પહેલવાનને અમુક મહિના સુધી રાખવામાં આવ્યા હતા.

[ ]

બાલીગંજ, કલકતા
તા. ૧૩-૧૨-૪૦

....

ઉત્તર બંગાળની ટૂરનો પ્રોગ્રામ નક્કી થયો છે. હું ૧૫ ડિસેમ્બરે કલકત્તાથી રવાના થઈને ૧૬મીએ જલપાઈગુરી પહોંચીશ. પછી દિનાજપુર, રંગપુર થઈને ૨૨મીએ બપોરે ત્રણ વાગે ઈશ્વરદિ પહોંચીને ૪ વાગે પાબના પહોંચીશ. ત્યાં સરઘસ અને પાંચ વાગે સભાનું આયોજન થશે...એ મુજબનું લાયસન્સ લેવામાં આવ્યું

આ વિષે આચાર્યદેવ કહેતા : 'આપણે આગળ વધીને કોઈને વિષે કંઈ પણ બોલવા માગતા નથી, કે કોઈની સાથે ઉપર પડતા જઇને ટંટો-ફિસાદ પણ કરવા માગતા નથી. આપણે ફક્ત આપણી શક્તિ—અન્યાય, અત્યાચાર, ઉપદ્રવને અટકાવવા માટેની શક્તિ દેખાડવા માગીએ છીએ. આપણે એવી રીતે પ્રતિકારની વ્યવસ્થા કરીશું કે દુષ્ટ લોકો એ જોઇને જ હબકી જાય. તેમને સમજાઈ જાય કે કંઇ પણ ખોટું કામ કરીશું તો આપણું આવી જ બન્યું. દુષ્ટ લોકો કેવળ સામર્થ્યથી જ ડરે છે. સામા પક્ષની તાકાત જોઈને તેઓ નીચી મૂંડી કરીને ચાલ્યા જાય છે. આટલા માટે જ તેમની આગળ આપણી તાકાત, આપણા સામર્થ્યને દેખાડવું પડશે. નિર્બળ વ્યક્તિ પોતાને નિર્બળ રાખીને દરેકને પોતાની ઉપર અત્યાચાર ગુજારવા લલચાવે છે. નિર્બળ જ્યારે પોતાને સબળ, શક્તિશાળી બનાવી દેશે ત્યારે બળવાનની અત્યાચાર કરવાની હિંમત ઓસરી જશે. આટલા માટે જ અત્યાચારમાંથી બચવા માટે નિર્બળને શક્તિશાળી બનાવવાનો એક માત્ર ઉપાય છે. દુર્બળતા, ભીરૂતા, કાપુરૂષતા એ જ આ યુગનું મહાપાપ છે. વીરતા અને પુરૂષત્વ એ મહાપુણ્ય છે. ઓછી સંખ્યા ધરાવતા અને નિર્બળ, પીડિત સંપ્રદાયે આજે સંઘનેતાના આ મહાન સંદેશનું સ્મરણ રાખી તેની ઉપાસના કરવી પડશે. એ જ સમગ્ર વિશ્વના લાંછિત, પીડિત સંપ્રદાયોની લાંછના દૂર કરવાનો એકમાત્ર ઉપાય છે. શસ્ત્ર...એ જ એમનો એક માત્ર શક્તિમંત્ર છે, મહામુક્તિ મંત્ર છે.

છે. તમે વિનાવિલંબ પાબના જઈને એ મતલબના હેન્ડબિલ છપાવી પ્રચાર કરશો.

થોડા દાળચોખા તથા રૂપિયા એકઠા કરશો. તમે ત્રણ જણાએ આ બધું કરવાનું છે.

ગામેગામ સમાચાર મોકલી આપજો...ત્યાંથી આવીને આશ્રમમાં જ રહેવાનું છે. સભા અને યજ્ઞ કાલીબાડીમાં કરવાનો છે. ગયે વખતે જે પ્રમાણે કર્યું હતું, તે જ રીતે આ વખતે પણ કરશો.

૨૨મી ડિસેમ્બર-સાંજે ૪ વાગે સરઘસ અને ૫ વાગે સભા.

૨૩મી ડિસેમ્બર-સાંજે ૩ વાગે યજ્ઞ, ૫ વાગે સભા.

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

[ ]

બાલીગંજ, કલકત્તા

....

આજે કેટલાક મહિનાથી બંગાળના ઊંઘતા હિંદુઓને જાગ્રત, સજાગ, સચેતન અને સાવધાન કરવા માટે જે જાતનો પ્રચાર કરવો જોઈએ તે સારી રીતે થયો છે.

બંગાળના પાબના અને નોયાખલી જિલ્લાના હિંદુઓ પર વધુ પ્રમાણમાં અત્યાચાર થયા છે. આથી, એ બે જિલ્લામાં સૌ પ્રથમ હિંદુ-સંગઠનનું કાર્ય સારી રીતે શરૂ કરવામાં આવ્યું છે. હવે ચટગાંવ અને કુમિલ્લામાં આ જ પ્રમાણે હિંદુ-સંગઠનનું કાર્ય શરૂ કરીશ. રાજશાહી જિલ્લામાં...નવરાશ મળતાં જુદા જુદા સ્થળે ફરીને મિલન-મંદિરની સ્થાપના તથા રક્ષકદળની રચના

કરે છે. સ્વામી પાબના જિલ્લાને સારી રીતે ઓર્ગેનાઇઝ કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે...વગેરે. આ દરમ્યાન ગામેગામ ફરીને મિલન-મંદિરની સ્થાપના તથા રક્ષકદળ ઉભું કરવાના પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે. હાલ મેં એમને ચટગાંવ તથા કુમિલ્લા...ની સાથે કામ કરવા મોકલ્યા છે. માલદહ જિલ્લામાં પણ...સ્વામી સારી રીતે ઓર્ગેનાઈઝ કરવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. ચટગાંવમાં હિંદુઓને સજાગ કરવા માટે એક વિશાળ સભા ભરી શકાય તો બહુ સારૂં. આટલા માટે મેં ત્યાં પત્ર લખ્યો છે. એ સભાની વ્યવસ્થા કરી સ્વામીને જણાવીશ અને એ પ્રમાણે...સ્વામી ચટગાંવ જશે.

હાલ ઢાકા, મયમનસિંહ, ખુર્શીદાબાદ, નદિયા, બગુડા વગેરે જિલ્લાઓમાં તથા શહેરો અને ગામડાંઓમાં મિલન-મંદિર સ્થાપવા માટે તથા રક્ષકદળ ઉભું કરવાની વ્યવસ્થા કરવી પડશે. જન્માષ્ટમીના એક અઠવાડિયા પહેલાં આ કામ પતાવી...સ્વામીએ કલકત્તા પાછા આવી જવું પડશે. તમે તથા...સ્વામી બન્ને જણ એક સાથે બહાર નીકળો તો કામ ઘણું ઝડપથી થાય. જો બંને જુદાજુદા ગામોમાં પ્રચારકાર્ય કરો તો પણ ઘણું સરસ. તમે એ બાજુનાં કામ પતાવી જેમ બને તેમ જલદી કલકત્તા આવતા રહેશો. આ થોડા સમયમાં આપણે ઘણાં બધાં કામો પૂરાં કરવાનાં છે.

—સ્વામી પ્રણવાનંદ

ઉત્તર બંગાળના જુદા જુદા સ્થળોએ જાતજાતની દુર્ઘટનાના સમાચાર મળતાં આચાર્યદેવ અત્યંત ઉદ્વિગ્ન બની ગયા હતા. આ અરસામાં ઉત્તર બંગાળની વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓ તરફથી પણ ઉત્તર બંગાળના પરિભ્રમણ માટે આચાર્યદેવ પર નિમંત્રણ આવવા લાગ્યા હતાં. તેઓ તદ્દન અસ્વસ્થ શરીરે પણ એ નિમંત્રણનો સ્વીકાર કરી પહેલાં જલપાઈગુરી ગયા. પરંતુ ત્યાં એમની તબિયત વધુ બગડી ગઈ. એવી જ હાલતમાં ત્યાંનું કામ પૂરૂં કરી તેઓ દિનાજપુર તથા રંગપુર ગયા. ત્યાં તેમની તબિયત વધુ બગડી જતાં તેમને પથારીવશ થઇ જવું પડ્યું. આવી હાલતમાં પણ તેઓ દરેક સ્થળે તેમણે જાહેર કરેલા કાર્યક્રમ પ્રમાણે કામ

કરવાનો આગ્રહ રાખ્યો. પરંતુ સ્થાનિક આગેવાનો તેમને આવા નબળા શરીરે કોઇ રીતે જવા દેવા સંમત થયા નહિ. તેમના અનુરોધ તથા સંન્યાસીઓની વિનંતીને ઠેલી ન શકતા આચાર્યદેવ અનિચ્છાએ કલકત્તા પાછા ફર્યા.

શિયાલદહ સ્ટેશનેથી પૈડાવાળી ખુરશીમાં તેમને લઇ જઇ મોટરમાં બેસાડીને મુકામ પર લાવી. પૈડાંવાળી ખુરશીમાં ઉપરના માળે લવાયા. આવી શારીરિક હાલતમાં પણ તેઓ જલપાઇગુરી, રંગપુર, દિનાજપુર વગેરે જિલ્લાઓમાં કાર્યકરોને મોકલી નવાં નવાં કેન્દ્રો સ્થાપવાની ગોઠવણ કરતા રહ્યા. આ બાજુ માંદગી વધતી ચાલી. પરંતુ એવી સ્થિતિમાં પણ તેમને લાંછિત, પીડિત, અસહાય લઘુમતિ હિન્દુજનસાધારણના કલ્યાણની અત્યંત ખેવના હતી. સહેજ પણ સ્વસ્થ થતાં તેઓ તમામ કેન્દ્રોના સમાચાર એકત્ર કરી જરૂરી સૂચનાઓ આપતા. આ પ્રમાણે ગુરૂમહારાજે નિજ દેહના છેલ્લી શક્તિ અસહાય, લાચાર, લાંછિત અને સઘળું ગુમાવી બેઠેલા દીન-દુઃખીઓ માટે ખરચી કાઢી હતી, જેનું ઉદાહરણ જડવું મુશ્કેલ છે.

સૂર્યોદયના દોઢ કલાક પહેલાંથી અડધા કલાક સુધી, એટલે કે લગભગ બે કલાકનો સમય દીક્ષા આપવામાં જતો. સ્નાનાદિથી પરવારી સહુ આચાર્યદેવ પાસેથી દીક્ષા અને સાધના ગ્રહણ કરતા. એ પછી દસ વાગ્યા સુધી વકીલો, સરકારી કર્મચારીઓ તથા ઓફીસે જનારાઓને મુલાકાત આપતા. બાર વાગે આસન પરથી ઊભા થઇ જતા. બપોરે બે થી ચાર મહિલાઓને મુલાકાત આપતા. એ પછી ફરી સભા વગેરે કાર્યક્રમ શરૂ થઈ જતો, તે ઠેઠ રાતના દસ સુધી ચાલતો. રાતના દસ પછી વિશિષ્ટ વ્યકિતઓ, આગેવાનો તથા કાર્યકરોને મુલાકાત તથા ચર્ચા વિચારણા ચાલતા, જે રાતના એક-દોઢ સુધી ચાલતું.

ભારત સેવાશ્રમ સંઘના સ્થાપક, ધર્મરાષ્ટ્ર સંગઠક

સ્વામી શ્રી પ્રણવાનંદજી મહારાજની યુગવાણી

સંપ્રદાય કે ક્રાંતિનું સર્જન એ સમાજ સુધારનો ખરો માર્ગ નથી. પ્રેમ, સહાનુભૂતિ, સેવા અને સહિષ્ણુતા એજ સમાજ સેવાની મૂળભૂત સામગ્રી છે અને ધર્મનો સાર્વજનિક આદર્શ તથા સાર્વજનિક સામાજિક મિલનના પ્રસંગોની યોજના એ જ અસ્પૃશ્યતા નિવારણનો સાચો ઉપાય છે. મંદિર પ્રવેશના અધિકાર માટે વિખવાદ કરાવવાને બદલે સાર્વજનિક મિલન મંદિરો નિર્માણ કરવા જોઈએ.

"મિલન અને મિત્રતાની શક્યતા છે,–સમાન અને સમાનમાં, સબળ અને સબળમાં પણ સબળ અને દુર્બળમાં કદાપી નહિ. જે દિવસે, હિંદુ સંપ્રદાય મુસલમાન તથા ખ્રિસ્તી સંપ્રદાયોની માફક સંગઠિત, શક્તિમાન તથા આત્મરક્ષણમાં સમર્થ થશે, બસ, તેજ દિવસે, એ બધાઓમાં સાચા મિલનની તથા સાચી મિત્રતાની પ્રતિષ્ઠા થશે. તે પહેલાં નહિ, કદાપિ નહિ."

"જુલમબાજો ત્યાં સુધી જ જુલમબાજી ગુજારવા પ્રેરાય કે જ્યાં સુધી તેઓ માનતા હોય કે જેમના ઉપર તે જુલમ ગુજારે છે તેમની અંદર એ જુલમનો પ્રતિકાર કરવાની શક્તિ કે હિંમત છે જ નહિ પરંતુ જ્યારે ને જે ઘડીએ તેઓ સમજે કે પોતાની જુલમબાજીઓનો સો ગણો બદલો તેમને મળશે, ત્યારે ને તે જ ઘડીએ તેમની સાન ઠેકાણે આવી જાય છે. એવી સ્થિતિ પેદા થશે

ત્યારે જ દેશમાંથી સાંપ્રદાયિક જુલમબાજીઓનો અંત આવશે. મિલન અને એકતા સંભવે સબળ-સબળ વચ્ચે, સબળ-દુર્બળ વચ્ચે કદાપિ નહિ."

"પારકાના દુઃખ દર્દો, પારકાના ભીડ તંગી અને મુશ્કેલીઓથી જેમના દિલમાં દાઝ ન પ્રકટી નીકળે, પરાયા દુઃખ કષ્ટોને સ્વકીય ગણવાની વૃત્તિ જેમના દિલમાં ન હોય અને જેમના અંતર પારકાના દુઃખ કષ્ટે હલમલી ન જાય, તેવાને હાથે દેશસેવા કે સમાજસેવાનાં કામો શું ધૂળ થાય ?"

"સાધકને ખપે છે શક્તિ. એ શક્તિની પ્રાપ્તિ આંતર-બાહ્ય સંગ્રામ દ્વારા જ સિદ્ધ થાય છે. એવા સંગ્રામની ગેરહાજરી જે ઠેકાણે હોય, તે ઠેકાણે સાધનાની પણ ગેરહાજરી સમજવી.

"સંગ્રામ જ સાધકને સર્વદા જાગ્રત રાખે છે. સંગ્રામ જ સાધકને સર્વદા જાગતો-જીવતો અને સાવધ સ્થિતિમાં રાખે છે. એ સંગ્રામનો અભાવ થતાં જ સાધક નિર્જીવ, નમાલો ને નિસ્તેજ બની જાય છે. સાધક જ્યાં લગી સંગ્રામની અંદર ઝુકેલો રહે છે, ત્યાં લગી ભયભીતિ કે અન્ય ફિકર ચિંતા તેના દિલમાં ડોકિયું કરી શકતાં નથી. એ બધો જ વખત તેનું અંતર અપાર ઉત્સાહ, શૌર્ય તેજ, વિક્રમ અને પરાક્રમથી જ ઉભરાયું રહે છે અને સંગ્રામમાં વિજય મેળવવાનો તથા પોતાનું રક્ષણ કરવાની ઉત્સુકતા, અને ધગશના ધોધ જ તેમાં વહેતા રહે છે.

"આત્મરક્ષા અને વિજયપ્રાપ્તિ માટેની આ ઉત્સુકતા, તાલાવેલી અને ધગશના ભાવો સાધકના દિલમાં કયારેય પણ દુઃખ કે અશાંતિ આવવા દેતા નથી, આવવા દે છે માત્ર પ્રબળ ઉદ્યમ, ઉત્સાહ ને ઉદ્યોગ. પ્રગટાવે છે માત્ર વિપુલ શૌર્ય-ધૈર્ય, વિક્રમ-પરાક્રમ, આત્મરક્ષા અને વિજયપ્રાપ્તિ માટેના આ ઉદ્વેગ અને ઉત્કંઠા ગમે

તેવી ઉત્કટ લોભ-લાલચની અંદર, ગમે તેવી વિકટ આફત-મુસીબત કે વિપરીત સ્થિતિ-સંયોગની અંદર, પણ સાધકને ધીર, સ્થિર, અચળ અને અડગ રાખે છે. આત્મરક્ષા તથા વિજયપ્રાપ્તિ માટેના આ ઉમંગ-ઉત્કંઠાનો અભાવ સાધકના દિલમાં જ્યારથી ઉપસ્થિત થાય છે ત્યારથી તેમાં શૌર્ય-વીર્ય અને વિક્રમ-પરાક્રમનો લોપ થવા માંડે છે અને પરિણામે તે સાવ નિર્જીવ, નમાલું ને જડવત્ જીવન જીવવા માંડે છે.

"વીર સાધક જેમ કશાયનો ભય કદાપિ રાખતો નથી, અથવા આફત-મુસીબતની પરવા કદાપિ મનમાં આવવા દેતો નથી, તેમ કોઈ પણ પ્રકારનાં સુખ-સગવડ, એશ-આરામ કે વિરામવિશ્રામની અભિલાષાને પણ કદી સેવતો નથી. વીર સાધક તો હંમેશાં ઘોર સંગ્રામમાં ઝુઝતાં ઝુઝતાં, જાતજાતનાં દુ:ખ-કષ્ટો અને માન-અપમાનનાં અસુખો તથા અગવડોનો સામનો કરતાં કરતાં નિજ અભિષ્ટ સિદ્ધિને હસ્તગત કરવા માટે જ સદા સર્વદા તલસતો રહે છે, પ્રયાસ કરતો રહે છે."

—યુગાચાર્ય સ્વામી શ્રી પ્રણવાનંદજી મહારાજ

યુગાચાર્ય સ્વામી શ્રી પ્રણવાનંદજી મહારાજના આદેશ તથા ઉપદેશ

- સંકલ્પમાં સુદૃઢ અને પ્રતિજ્ઞામાં અડગ રહેનારના હાથમાં સિધ્ધિ માત્ર રમકડાંની માફક રમાતી સમજવી. આ જાતની સમજ જ હરકોઈ સાધનામાં સફળતા અપાવે.
- રિપુદમન અને ઈન્દ્રિસંયમની હાજરી હોય જે ઠેકાણે, તે ઠેકાણે સમજવો હરકોઈ સાધનામાં જય જય ! અશાંત, દુર્દમનીય ષડરિપુઓ તથા સ્વેચ્છાચારી ઈન્દ્રિયોને જો વશ કરી શકાય તો સર્વ પ્રકારની શક્તિઓનો ઉદય અને વિકાસ શક્ય બને.

ભારત સેવાશ્રમ સંઘની મુખ્ય શાખાઓ

મુખ્ય કાર્યાલય

૨૧૧, રાસબિહારી એવેન્યુ, બાલીગંજ, કલકત્તા ૧૯. ફોન : ૪૬-૧૧૭૮

શાખાઓ

(૧) શ્રીનિવાસપુરી, **ન્યુ દિલ્હી**
(૨) દેવપુરા, **હરિદ્વાર**
(૩) સ્વરાજ્યપુરી, **ગયા**
(૪) વિદ્યાપીઠ રોડ, **વારાણસી**
(૫) ૯૬, તુલારામ બાગ, મહાત્મા ગાંધી રોડ, **અલ્લાહાબાદ**
(૬) રેલવે સ્ટેશન પાસે, **વૃંદાવન**
(૭) રેલવે સ્ટેશન પાસે, **કુરુક્ષેત્ર**
(૮) સ્વર્ગદ્વાર રોડ, **પુરી** (ઓરિસ્સા)
(૯) નવરંગપુરા, **અમદાવાદ.**
(૧૦) એનીબેસન્ટ રોડ, **સુરત**
(૧૧) વાલ્મીકી નગર, **હૈદ્રાબાદ-૨૯**
(૧૨) **હોડખલી** (પ. બંગાળ)
(૧૩) કેદુયા ડિહી, **બાંકુરા**
(૧૪) લાલકુઠી પારા, **સિઉરી** (પ. બંગાળ)
(૧૫) રિવર મીટ રોડ, સોનારી, **જમશેદપુર** (બિહાર)
(૧૬) **ગડિયા** (પ. બંગાળ)
(૧૭) **ડાયમંડ હરબર** (પ. બંગાળ)
(૧૮) **પુકુરિયા,** ઝાડગ્રામ (પ. બંગાળ)
(૧૯) **રાણીબંધ** (પ. બંગાળ)
(૨૦) તિઓર (પ. બંગાળ)
(૨૧) શાલકુર, **માલદહ** (પ. બંગાળ)
(૨૨) આમકુળીયા પારા, **નવદ્વીપ** (પ. બંગાળ)
(૨૩) **મહિષાદલ** (પ. બંગાળ)
(૨૪) **કોવ એન્ડ જહોન,** ઈ.સી.ડી. ગિયાના (દ. અમેરિકા)
(૨૫) **ટોરન્ટો** (કેનેડા)
(૨૬) ૧૭, સ્ટેનલેક વિલા, **લંડન,** ડબલ્યુ ૧૨
(૨૭) ગુરૂકુલ વિદ્યાપીઠ, કતારગામ, **સુરત**
(૨૮) **કલોલ** (ઉ. ગુજરાત